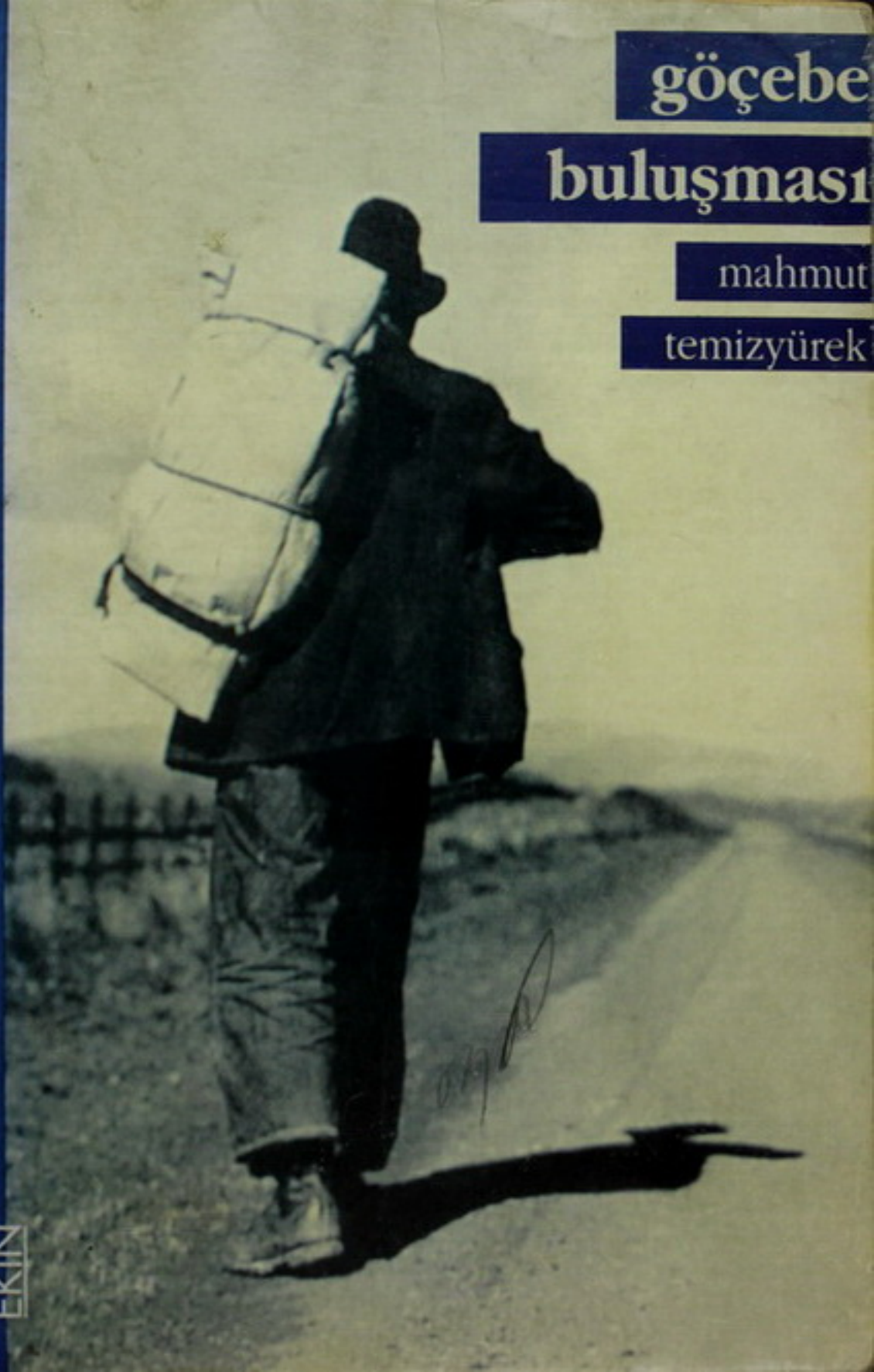
göçebe buluşması

mahmut temizyürek

EKİN

Göçebe Buluşması

Mahmut Temizyürek

Göçebe Buluşması

Mahmut Temizyürek

EKİN

Ekin Yayınları
Tuna Caddesi 11 / 46 Yenişehir / ANKARA
Göçebe Buluşması, Mahmut Temizyürek
Kapak Düzeni :
Meleknur Kalafat
Birinci Basım Temmuz 1996
ISBN; 975-536-037-9
Dizgi : Şerida
Baskı : Demircioğlu Matbaacılık

Göçebe Buluşması

"Önsöz": Elias Canetti
"Arasöz": Mahmut Temizyürek
"Son kelâm": Ahmet İnam

Ekin Yayınları
Tuna Caddesi 11 / 46 Yenişehir / ANKARA
Göçebe Buluşması, Mahmut Temizyürek
Kapak Düzeni :
Meleknur Kalafat
Birinci Basım Temmuz 1996
ISBN; 975-536-037-9
Dizgi : Şerida
Baskı : Demircioğlu Matbaacılık

Göçebe Buluşması

"Önsöz": Elias Canetti
"Arasöz": Mahmut Temizyürek
"Son kelâm": Ahmet İnam

Akar Diyar
ve
Meral Akar için

Yazarın Uğraşı

Elias Canetti

Bir süredir gücünü yitirmiş olan, kaçınılan ve hasır altı edilen, kullanıldığında kullananı alay konusu yapan, içi küçülüp çirkinleşene dek boşaltılan, böylece de bir uyarıya dönüşen sözcüklerin arasına "yazar" sözcüğü de katıldı. Varlığını her zamanki gibi yine de sürdüren uğraşa bu duruma karşın giren ise, kendini "yazan kişi" diye adlandırdı.

Gerçekte bugün yazar olma hakkından ciddi olarak kuşku duymayan kimse yazar sayılamaz. İçinde yaşadığımız dünyanın durumunu göremeyenin o dünya üzerine yazacak hemen, hiçbir şeyi yoktur. Dünyanın tehlikeye düşmesi, bir zamanlar dinlerin temel sorunuydu; konunun ağırlık noktası şimdi yeryüzüne kaydı. Dünyanın bugüne dek gerçekleştirilmesi birden çok kez denenen yıkımı, yazar olmayanlarca soğukkanlılıkla göz önünde tutuluyor; bu işten neler kazanabileceklerini hesaplayanlar, bunu bir uğraşa dönüştürenler, böylece de enseleri giderek kalınlaşanlar var. Kehanetlerimizi makinelere teslim ettiğimizden bu yana, kehanetler her türlü değerini yitirdi. Kendimizden uzaklaştığımız, cansız güçlere teslim olduğumuz ölçüde olup bitenler üzerindeki egemenliğimizi de yitirmekteyiz. Canlılar, cansızlar ve özellikle hem-

cinslerimiz üzerindeki giderek büyüyen gücümüz, artık salt görünüşte denetleyebildiğimiz bir karşı güce dönüştü. Yüzlerce, binlerce söz söylenebilir bu konuda, ama tümü de bilinen şeyler; tuhaf olan yanı da bu; söylenebileceklerin tümü de en ufak ayrıntısına varana değin günlük gazete notlarına, insana tiksinti veren bir ilkelliğe dönüştü. Benden bunları yinelememi beklemeyeceğinizi umarım; bugün amaçladığım, daha başka ve daha alçakgönüllü bir girişim.

Yeryüzünün bugünkü durumunda yazarların ya da bugüne dek yazar sayılmış olanların yapabilecekleri bir şey var mı diye düşünmek, harcanmaya değer bir çabadır belki. Çünkü yazarlar adına göğüs germek zorunda kaldığı tüm kötü yazgılara karşın, söz henüz savını tümüyle yitirmiş değil. Her şey olmuş olabilir edebiyat; ama ona sarılmakta daha direnen insanlık gibi, edebiyat da ölmüş sayılamaz. O halde bugün edebiyatı temsil eden kişinin yaşamının amacı ve verebilecekleri ne olmalı?

Kısa süre önce rastlantı sonucu anonim bir yazarın bir notunu buldum; kimse tanımadığı için, bu yazarın adını verebilmek olanaksız. Notun tarihi 23 Ağustos 1939, yani İkinci Dünya Savaşının başlamasından bir hafta önce; şöyle yazılmış: "Her şey bitti artık. Gerçekten bir yazar olsaydım, savaşı önleyebilmem gerekirdi."

Ne saçma, diyoruz bugün, o zamandan bu yana neler olup bittiğini bildiğimiz için, ne büyük konuşmak! Tek kişinin elinden ne gelebilir ki? Ve neden özellikle bir yazar önleyebilmeliydi? Bundan daha gerçekdışı bir istem düşünülebilir mi? Bu cümle ile, söyledikleriyle savaşa yol açmış olanların palavraları arasında ne fark var?

Sinirlendim bu cümleyi okuduğumuda, kızgınlığım daha da artarak bir yere yazdım. İşte, diye düşündüm,"yazar" sözcüğünde bana en itici gelen şeyi burada buldum; bir yazarın yapabileceğinin üst sınırıyla düşünülebilecek en büyük çelişkiyi

oluşturan bir istem; yazar sözcüğüne saygınlığını yitirten, yazarlar loncasından biri göğsüne vurarak dev amaçlarını dile getirdiğinde, dinleyeni kuşku içerisinde bırakan büyük söz söylemenin bir örneği.

Ama sonraki günlerde bu cümlenin peşimi bırakmadığını, aklımdan hiç çıkmadığını anlayıp şaşırdım; önüme çekip parçalara ayırıyor, bir yana itiyor, sonra yine başına oturuyordum; bu cümleden bir anlam çıkarmak, içinde bir anlam bulmak, salt bana düşen bir işti sanki. Daha başlayışı tuhaftı: "Her şey bitti artık"; zaferlerin başlaması gerektiği bir dönemde, kesin ve umutsuz bir yenilgiyi dile getiren bir anlatım. Her şeyin zaferlere göre yönlendirildiği, zaferlerin üzerine kurulduğu bir zaman parçasında bu cümle, son'un umarsızlığından, üstelik de bu son kaçınılmaz bir sonmuş gibi söz ediyordu. "Gerçekten bir yazar olsaydım, savaşı önleyebilmem gerekirdi" biçimindeki asıl cümle ise, daha yakından incelendiğinde, büyük konuşmanın tam tersini, başka deyişle mutlak anlamda bir başarısızlığa uğrayışın açığa vurulmasını içermekteydi. Ama daha çok bir s o r u m l u l u ğ u, üstelik de asıl şaşırtıcı olan yanı, buydu- sözcüğün alışılmış anlamında sorumluluktan en az söz edilebilecek bir yerde, dile getiriyordu.

Burada biri, sessizliğin ortasında konuştuğu için söylediğini ciddiye aldığı kesin olan biri, silâhı kendisine doğrultmaktaydı. İstemini kurmak yerine, ondan vazgeçiyordu. Gelmesi kaçınılmaz olan karşısında duyduğu çaresizlik içerisinde, kim olduklarını iyi bildiği kesin olan asıl sorumluları değil, kendini suçluyordu; iyi bildiği diyorum, çünkü bilmeseydi, gelecek konusunda daha farklı düşünecekti. Başta okuyanın kendini kaptırdığı kızgınlığın kaynağı olarak ise tek bir şey kalıyordu bu durumda: bu satırları yazanın, bir yazarın ne olması gerektiğine ilişkin tasarımı ve savaşın çıkıp da dünyasının yıkıldığını gördüğü ana dek kendini böyle bir yazar saymış oluşu.

Beni bu noktada düşündüren ve kendisine çeken de, bir sorumluluğa yönelik bu usdışı istemden başka bir şey değil. Şu da eklenebilir: savaşın kaçınılmaz olduğu konuma sözlerin aracılığıyla gelindi. Sözlerle bu denli çok şey yapılabiliyorsa eğer, o zaman yapılan neden yine sözlerle önlenemesin? Sözleri ve sözcükleri başkalarından çok kullanan birinin, onların etkisinden de başkalarının beklediğinden daha çok şey beklemesinde şaşıracak hiçbir yan yok.

Demek ki yazar—belki de bu gerçeğe biraz acele vardık—sözlere özel bir önem veren, onların arasına karışmayı belki de insanların arasına karışmaya yeğleyen, kendini i k i s i n e d e teslim eden, ama sözlere daha çok güvenen, onları kimi zaman yerinden eden, ama sonradan daha büyük bir güvenle yine eski yerine koyan kişidir; yazar sözleri sorguya çeker, onları okşar, yontar, süsler; dahası yazar, başkalarından gizli kalan bunca şımarık davranıştan sonra, sözlerin önünde yine saygıyla yerlere kadar eğilen kişidir. Çoğu kez olduğu gibi, söze karşı cinayet işleyen kişi olarak görünse bile, bu, bir aşk cinayetidir.

Bütün bu çabalayışların ardında; yazarın kendisinin her zaman varlığını bilmediği bir şey gizlidir; çoğu kez zayıf, ama kimi zaman da yazarı paramparça edebilecek denli güçlü bir şey; sözlerle dile getirilebilen her şeyin sorumluluğunu üstlenme ve sözün başarısızlığa uğradığı yerde kendi kendini cezalandırma iradesi.

Yazar sözcüğü, birçoklarının gözünde delik deşik olmuş bir sözcükse eğer, bunun nedeni yapaylığa, ciddiyetten yoksunluğa, güçlükten kaçınmaya ilişkin bir tasarımın bu sözcüğü sarmış olmasıdır. İnsanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden birinin eşiğinde, bu dönemi içine girilene dek algılayamayan gösterişli tutumların her bakımdan estetikle bağıntı kurması, saygınlık uyandırmaya elverişli bir konum değildi; bu tutumda onların gösterdikleri temelsiz güven, gerçekleri aşağı görmeleri ve böylece de

kavrayamayışları, gerçekle her türlü bağlantı kurmayı yadsımaları, olup bitenlere iç dünyalarında uzak kalışları, -iç dünyalarında diyorum, çünkü bu uzaklığı kullandıkları dilden anlayabilme olanağı yoktu- olaylara daha soğukkanlı ve daha dikkatli bakanların, bu denli körlük karşısında başlarını dehşetle çevirmelerinde şaşılacak bir yan yoktur.

Sözlerin sorumluluğunu yüklenebilen ve mutlak yıkımınbilinci içersinde, bu yıkımın tüm acısını algılayabilenler varoldukça— ki bunların sayısı hiç kuşkusuz birden çoktur—, insanlığın en önemli yapıtlarını yaratanlar için hep kulanılagelmiş bir sözcüğe sımsıkı sarılmaya da hakkımız var demektir; o yapıtlar yaratılmasaydı, insanlığın ne olduğunun bilincine hiçbir zaman varamazdık. Günlük ekmeğimize duyduğumuzdan farklı, ama önemi ondan aşağı kalmayan bir gereksinim olan bu yapıtlarla, her şeyimizi yitirsek bile bizi besleyip taşıyabilecek bu yapıtlarla karşılaştığımızda, bizi ne denli taşıdıklarını bilmesek, aynı zamanda da çağımızda onların yerini tutabilecek bir şeyleri boşuna aramaya kalkışsak bile, takınabileceğimiz tek bir tutum kalmaktadır: içinde yaşadığımız zamana ve özellikle kendimize karşı çok sert davrandığımız takdirde, günümüzde hiç yazar olmadığı sonucuna varabiliriz; buna karşın olmasını da tutkuyla istemek zorundayız.

Evet, Odysseus bizim için her zaman varolmuş ilk tiptir, ama en eskisi değildir, çünkü ondan daha eskisi de bulunmuştur. Mezopotamyalı Gılgamış'ın bulunuşundan ve öneminin anlaşılmasından bu yana henüz yüz yıl bile geçmedi. Bu destan, vahşi doğada hayvanlarla birlikte yaşayan doğa insanı Enkidu'nun bir kent ve uygarlık insanına dönüşmesiyle başlar; artık kurtlar arasında yaşamış çocuklar üzerine çok somut ve kesin bilgilere sahip olduğumuzdan, özellikle günümüzde bizi çok yakından ilgilendiren bir konu. Ölüm Enkidu'yu, arkadaşı Gılgamış'ın elinden alınca, destan ölümle girişilen görkemli bir hesaplaşmayla son

bulur; bu, çağdaş insanın ağzında kendini aldatışın yol açtığı acı tadı bırakmayan tek hesaplaşmadır. Burada inanılması neredeyse olanaksız bir olay için kendimi tanık göstermek isterim; yazın alanında hiç, ama hiçbir yapıt yaşamımı, dörtbin yaşında olan ve bundan yüz yıl öncesine dek kimseciklerin bilmediği bu destan kadar etkilemedi.

Değişimlerin koruyucusu diye nitelendirdim yazarları; onların bu koruyuculuklarının bir başka anlamı da var. Edim ve uzmanlaşma üzerine kurulmuş bir dünyada, salt dorukları gören, insanların da sağlarına sollarına bakmaksızın, yalnızca düz bir çizgiyi izleyerek doruklara varmaya çabaladıkları bir dünyada, tüm güçleri dorukların buz gibi yalnızlıklarına yönelten, buna karşılık yükselmek için kullanılamayacak zenginlikleri, asıl önemli olanı küçümseyip silmeye çalışan bir dünyada, üretim denen ve her şeye egemen tek amaca karşı çıktığından ötürü, değişimi giderek daha çok yasaklayan, kendi yıkımına yol açacak araçları hiç düşünmeksizin çoğaltan, aynı zamanda da insanoğlunun eskiden edinmiş olduğu niteliklerden arta kalanları, kendine karşı çıkabileceği korkusuyla boğmaya çabalayan bir dünya, tüm dünyaların en körleşmişi diye nitelendirilebilecek dünyamızda, değişim yeteneğini her şeye karşın kullanmayı sürdüren birilerinin bulunması neredeyse dirimsel önem taşımaktadır.

Yazarın asıl görevi budur kanımca. Onlar, bir zamanlar yaygın olan, şimdi ise felce uğramaya yargılı, ama ne olursa olsun korunması gereken bir yeteneğin yardımıyla, insandan insana giden yolları açık tutmalılar. Herkesle, en küçük, en saf ve en aciz insanlarla bile özdeşleşebilmeliler. Başkalarının deneyimlerini kendi iç dünyalarında yaşamaya yönelik istekleri, hiçbir zaman normal ya da resmi yaşamımızı oluşturan amaçlarla belirlenmemeli; bu istek, başarı ya da geçerlilik kazanma niyetlerinden tümüyle bağımsız kalmalı, başlı başına bir tutku, başka deyişle sözü edilen değişim tutkusu yapısını taşımalı. Her

zaman her şeyi duymaya açık bir kulağın varlığı gereklidir bunun için; gelgelelim bu, yalnız başına yeterli değil, çünkü günümüzde insanların çoğunluğu konuşma yetisini neredeyse yitirdi; gazetelerin ve başkaca kitle iletişim araçlarının nakaratlarının kalıpları içerisinde seslerini duyurmaktalar; aralarında gerçek anlamda bir özdeşliğin bulunmamasına karşın, giderek hep aynı şeyleri söylüyorlar. Söylenen sözlerin ardında nasıl bir insanın gizli olduğu, ancak değişim sözcüğünün burada kullanıldığı en uç anlamın aracılığıyla algılanabilir; söylenen sözde yatan yaşamın gerçek içeriğini kavrayabilmenin başkaca yolu yoktur. Bu gizemli ve yapısı henüz hemen hiç irdelenmemiş bir süreçtir, ama aynı zamanda da bir başka insana uzanan tek gerçek köprüdür. Çeşitli adlar takılmış istendi bu sürece; örneğin özdeşleyimden ya da sezgiden söz ediliyor; bana gelince, burada sayamayacağım nedenlerden ötürü daha iddialı bir sözcük olan "değişim"i yeğliyorum. Ama adına ne denirse densin, burada gerçek ve çok değerli bir şeyin söz konusu olduğundan kimse kuşkulanmayacaktır. Ben, yazarın asıl uğraşını sürekli yinelediği çabalarında, her türlü insana, tüm insanlara, ama özellikle başkalarının en önemsiz bulduğu insanlara ilişkin deneyimler edinmeyi zorunlu saymasında, yinelenen bu çabaların hiçbir sistemce sınırlanmamış ya da felce uğratılmamış gerçekleştirilme biçiminde görmek istiyorum. Bu deneyimin yalnızca bir bölümünün yazarın yapıtına girebileceği düşünülebilir; dahası bu, büyük bir olasılıktır da. Ama nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, bu nokta yine edimlerin ve dorukların önem taşıdığı bir dünyanın malıdır ve bugün, burada bizi ilgilendiremez; yazar diye bir şey olsaydı, nasıl olurdu, anlamaya çalıştığımız şey bu, yoksa yazarın ardında ne bıraktığı değil.

Yazarın dünyaya en yakın olduğu an, içinde bir kaosu taşıdığı andır; ama yazar —biz de buradan yola çıkmıştık— bu kaosun sorumluluğunu duyar, onu onaylamaz, tedirgindir, bu denli

kabarık sayıda karşıtlığı iç dünyasına sığdırabildiğinden ötürü övünmez kendisiyle, kaostan nefret eder, bu kaosu başkaları için, böylece de kendisi için aşmaktan umudunu kesmez.

Kendi kendini yıkmakta olan yaşamın sorumluluğudur burada sözü edilen; insan, bu sorumluluğun acıma duygusundan kaynaklandığını söylemekten utanmamalıdır. Belirsiz ve genel bir duygu niteliğiyle ortaya konan acıma, değer taşımaz. Yaşayan ve varolan her bireyde ise yazar söylencelerden, geleneksel yazılardan öğrenir ve onların doğrultusunda uygular. Bu uygulamayı çevresinde sürekli gerçekleştirmeyen yazar, bir hiçtir. Yazarın iç dünyasına akan, binlerce yönü bulunan, ama tüm görünüş biçimleri birbirinden somut olarak ayrılan yaşam, yazarın kişiliğinde salt bir kavram oluşturmaz, ama ona ölüme karşı çıkabilme gücünü kazandırır; bu yönüyle de bir genel'e dönüşür.

Yazarın işi, insanlığı ölümün kucağına bırakmak olamaz. Kendini kimseye kapamayan yazar, ölümün gücünü pek çok insanın iç dünyasında giderek yoğunlaştırdığına acıyla tanık olacaktır. Herkese boşuna bir çaba olarak görünse bile, yazar bu duruma başkaldıracak ve asla, hiçbir koşul altında yenilgiye boyun eğmeyecektir. Hiçliğin yazın alanında sayıları giderek artan elçilerine karşı direnmek ve onlarla, onların silâhlarını kullanmadan savaşmak, yazar için onur kaynağı olacaktır. Kendisi için yapılmamış, ama kendi yasası olan bir yasaya göre yaşayacaktır yazar:

Hiçlikte kalmaktan hoşlanabilecek kimseyi hiçliğe itmeyeceksin. Hiçliği yalnızca ondan çıkış yolunu bulmak için arayacak, bu yolu da herkes için işaretleyeceksin. Acı ve çaresizlik içinde kalmakta başkalarını bunlardan nasıl kurtaracağını öğrenmek için direneceksin, yoksa mutluluktan nefret ettiğin için değil; çünkü insanların birbirlerini insanlıktan çıkarmalarına ve parçalamalarına karşın, onların layık olduğu bir şeydir mutluluk.

(Sözcüklerin Bilinci. Çev: Ahmet Cemal. Payel Yayınları, 1984)

I
YER

Yeryüzü tavanarası gibi
Toz içinde imgelerle suskun

Melih Cevdet Anday

(Kilitli)

Roman Jakobson, edebiyatı "günlük konuşmaya karşı örgütlü şiddeti temsil eden bir yazı türü" olarak tanımlıyor. Günlük dil mi? O hiç bir dönemde gerçeği yankılamadı, yanılsamaların dili oldu. Gerçek, günlük dilin, sembollerin, sloganların, işaretlerin arasında, siste görünmez felaketler olarak çarpıp geçiyor. Gerçeğin peşinde olduğunu sanan bilinç, bir türlü muradına eremediği kent gerçeği arasında sıkıştı kaldı. Modernizmin geçmişi yoketmek olarak algılandığı bu ülkede yollar değişti, suç birimleri ve niceliği arttı ve sonuçta doğanın üzerine ölümcül vuruşlarıyla saldıran; lastik ve beton.. vb, vb. İki kuşağın iki ayrı kenti var artık; birincisi görünmezliği oranında nostaljik. Kır yoksullarının (barbarların!) kıyıdan kuşattığı kenti, soysuz ve hep soysuz olmuş bezirgânlık içeriden çürütmüş ve çökertmişti. Hane'lerin apartıman, apartımanların apartman olma süreci kaç yılda tamamlandı, hız şaşırtmıyor mu? Ve piç kentler, kent piçleri! Birleşik bezirgân uygarlıkları; kasabalar. Kentin tabiatı; insandan hep birşeyler ister. Almadan veremez, yapısına aykırı, o nedenle bütün dirimsel enerjileri tüketir, yaşam enerjisini; canlı ceset mezarlığı. Kent, yani yapay hayat, doğanın hayatından burada ayrışır. Doğada amaç yoktur, fayda da dolayısıyla yoktur, o

nedenle sonsuz vericidir. Çünkü iktidar yoktur; aslanla kuşun varlığı yalnızca bir oluştur, iktidar gibi yabancılaşış değil. Kent ise iktidar örgütlenmesidir ve o nedenle amansız bir amaçlılık taşır; amaç, daima iktidarı özler, tersi de öyle. Öldürücü bir tutku...

Geleceğe bu uygarlığın yollarından gidilebilir mi? Gidilir, gidilirse,... kaçınılamaz yıkımlarla, aynı niteliğe ulaşırız. Yedibin yıllık sınıflı toplumun kısır döngüsü. Adorno sanat için söylüyordu: "Artık kesin gözüyle bakılan birşey varsa, o da sanatı ilgilendiren hiçbir şeye kesin gözüyle bakılamayacağıdır. Ne sanatın kendisine ne de sanatın bütün ile ilişkisine, hatta ne de sanatın varolma hakkına." Bu önerme "artık"tan önceki dönemde sanatın ilişkilerine ve varolma hakkına vb. kesin gözüyle bakılabileceği anlamına mı geliyor? Sanıyorum, hayır. Kurduğu bütün sistemlerde (bilim, sanat, estetik, felsefe vb.) modernizmin kesinleştirme çabasının iflasını ilan ediyor. Modernizmin, ondan abartılı beklentilerin iflası; iyimserliğin iflası. Ama şimdilik, kötümserliğin iyimserlik karşısındaki zaferi değil. Kimse, çünkü, "ben dememiş miydim?" diyebilecek durumda değil.

"İlerleme" şiarını önce kapitalizm ortaya attı. İnanıyordu: İlerleme ile insan soyunun yücelişini göreceğini sanıyordu. Kapitalizmin devrimci çağının uygarlık havarileri, aydınlanmacılar, hümanistler, pozitivistler, ütopik sosyalistler... gelinen noktanın artık, "artık"la başlayan bir yıkılış, çöküş, dağılış, eriyiş, çürüyüş, epriyiş aşaması olduğunu kabullenebilirler mi? "Kabul", "haklısın", ikna oluş,... hepsi, "evet"in ardından "ama"lı bir itirazı taşır.

Ama gelecek için, "ama"lı bir reformculuktan öte, "hayır"lı bir devrimcilik; aklın sınırlarının daraldığı, aklın sınırının zorlandığı bir devrimcilik; iyi de hangi gelecek? Tükenmeye elli yıl kalmış petrol, modern uygarlığa verdiği enerjinin bedelini (bedel mi demeli, "intikam" mı?) bu uygarlığın surlarını yakmakla çıkarıyor. Ortadoğu'dan cesetler üstüne tüten dumandan bize düşeni

fazlasıyla aldık, alıyoruz. Yanık havalar, ölüm havası. Dünya, bu savaştan (Körfez Savaşı) önceki hiçbir şeyi uzun süre taşıyamayacak; sınırlar, iktidarlar, kurumlar, siyasetler ve yeni dalavereler, koyu ve bir o kadar da yapay sofuluğu abartarak sürdürecek. Emperyalizm insanlığın geleceğine ait bütün kavramları gaspetmiş olmanın keyfini çıkarıyor.

Gençliğini "yüce idealler" için, örneğin Beethoven'in evinin müze yapılması için eylemlerle geçiren Stephan Zweig, iki savaştan sonra bu üçüncü paylaşım savaşının ardından bir kez daha, aralarında olduğunu sandığı Aydınlanmacı aydınlara lanetli bir mektup bırakıp bir kez daha "elveda" diyecek. Ama, "elveda" deme hakkını kazanmış romantik de kalmadı, arkaik toplum ağıtçısı da.

Kim nesnellikten, objektivizmden, gözle görülebilir olgulardan söz edilebilir? Nietzsche'nin dediği gibi, fiziğin bile bir dünya açıklaması olmayıp yalnızca bir dünya yorumu ve düzenlemesi olduğunu kabul etmek için, bilim tarihinden daha başka neye gereksinimimiz var?

Hâlâ herşey, Öklid geometrisinin evreni çizgi ve şekillerle soyutlamasından ve betimlemesinden mi ibaret?

Bütün ipleri, bütün bağları, çakılmış bütün kazıkları, kedi gözlerini, jalonları, şakülleri... yerlerinden sökmeli, başlarına buyruk bırakmalı; kurbağalaşmaya yönelen küçük kuyruklu larvaların oradan oraya dolaşmasını, kendine ait ne varsa onu aramasını, kendini bulmasını, nilüferlerin altına sığınıp güneş görmeden yaşamak istiyorsa, istesin, kımıldayan ve kımıldamayan herşey ve herkes kendi ölümünü kendi iradesiyle hazırlasın; bilim, bilinç, ona yalnızca "iyi dilek" dileyebilecek durumda olsun; teknoloji köle olsun, efendi olmasın. Hiçbir kural akla ve hayale çakılmış bir kazık olmasın.

Bugüne kadar sunulan kuralların dünyasına dirimsel enerji aşılayan her varlık, tiksinti üretiyor. Tiksinti yoğun bir akıl ve madde kirlenmesi ve sofistike bir yapaylık yaratıyor. Bilim ve politika en kirli akıl alanları.

Eğer insan temiz hava almak istiyorsa, ne camiye, ne kiliseye, ne bilim laboratuvarlarına ve ne de Babil Kulesi toplantılarına gitmelidir.

Çünkü oralarda durmadan mükemmel bir gelecek tasarlanır, insan ona göre biçimlendirilir. Cennete, iktidara, büyük adam olmaya ve doğanın kalbine hançer sokmayı erdem saymaya yönlendirilir. Evrim vardır, yani bu düzenin bir adım ötesi vardır. Bütün komutanlar, peygamberler, başkanlar, generaller, prof.lar, müsteşarlar... hepsi buralardan çıkmıştır.

Sanatçılar, filozoflar, deliler... insanın "birşey" oluşunda yalnızca rastlantıdırlar. Çağlarını belirleyici değil, çağlarında "eyleyici" olmuşlardır. Sanatçı oluş, düşünür oluş, deli oluş... insanın neşeli sıçrayışlarıdır. Bedeli ne olursa olsun ve "neşeli" sözünden "sevinçli" anlaşılmasın; öbür oluşların dışındadır ve yürekten, beyinden, insanın tam da kendi içinden sarsıcı neşeli sıçrayışlar. Bir aydınlanma ânı, bir parıldayıştır. Doğanın öbür canlılarının, insanın bu tür neşeli anlarına ihtiyacı yoktur; onların kendinde oluş durumları ebedidir. Yalnızca insan kendisi için oluş sancısını yaşar. Ama, insanın serüveniyle rüzgârın serüveni arasındaki benzerlik, kaosu da ebedi kılar. Bulduğunu sandığı anda yitirdiğini sanma duygusuna da yakalanır. Korku, kaygı, umut, umutsuzluk, arayış... yolun en çetin dönemeçleridir. Bir buluşma ânı yakalamak hayatın en esaslı devinimi olur. Ama her buluşma ânı bir öncekini hatırlatır.

Sınıflı toplumda, insan psikolojisinde en öne çıkan duygu korku oldu. Çünkü doğanın bilinmezliğinin korkusuna, insanın insanın kurdu oluş korkusu eklendi. Kölenin efendiden, efendinin

köleden korkusu. Sınıf düşmanlığının yalın hâli hiçbir zaman yalın hâl olarak yaşamadı. Hasım kendisini tanrının arkasına gizledikçe korkunun sonsuz iktidarını yaratacağını sandı. "Tanrı öldü"ğünde, yeni tanrılar, yeni yanılsamalar, onun yerini sapasağlam alabilecek ve iktidarını sürdürecek güçteydi. Şu tür bir korku bile "naif" kaldı:

"Korkuyorsun, yağmurun, saatlerin, araba selinin, yaşamın, insanların, dünyanın herşeyin durmasını bekliyorsun, herşeyin yıkılmasını, yaşlıların, felce, vebaya, saraya yakalanıp bir bir yere yıkılmasını, mermerin ufalanmasını, ahşabın toz haline gelmesini, evlerin sessizce yerle bir olmasını, tufanı andıran yağmurların yağlıboya resimleri eritmesini, yüzyıllık dolapları geçme yerlerinden ayırmasını, kumaşı lime lime etmesini, gazetelerin mürekkeplerini akıtmasını, için için yanan bir ateşin merdivenlerin basamaklarını kemirmesini, sokakların tam ortadan yarılarak labirenti andıran fırın gibi açık lağımların ortaya çıkarak çökmesini, pasın ve sisin şehri kaplamasını..." (George Perec, Uyuyan adam)

Ya da...

Pasın ve sisin, dağılmasını, füzelerin hurdaya çıkmasını, makineli tüfeklerin nakışlı oklara dönüşmesini, kasaturaların tırnak çakısı olmasını, petrolün yeraltındaki yüzbin yıllık yatağına çekilmesini; kum fırtınasının bütün öldürücü silahların, kimya fabrikalarının, silah fabrikalarının, bakanlık saraylarının, kışlaların, garnizonların, yatakhanelerin, yemekhanelerin, televizyonların, film makinelerinin, faks aletlerinin, telefonların, telsizlerin, radarların, seyyar rampaların, kamyonların, jiplerin, sınırların, sınır kapılarının, karayollarının, merkez olan her yerin, genel müdürlüklerin, işhanlarının, borsa binalarının, kulüplerin üzerine milyarlarca kum yağdırmasını, kum örtüsünün bütün bu belaları gömmesini, ardından yağmur, kar, dolu yağmasını, tufan olmasını, sellerin yerçekiminden kurtularak, uzayın sağır boşluklarına doğru akmasını, bütün belaları, dünyadan temizlemesini... umuyorsun.

Bekliyorsun. Olmayacak, biliyorsun, ama bunlarla nasıl yaşanır, korkuyorsun...

" - den başka değil" cilik

Bu kadar korku bile, (her an hatırlanmaz ama belirleyici) laneti, cenneti, cehennemi, yaşamı, ölümü, inancı, batılı, kuralı, ilkeyi, tilkeyi arayıp bulmana yetiyor. Yeni yanılsamalar yaratman için eski yanılsamalarınla buluşman gerekiyor. Bu buluşma için dünyanın coğrafyası da uygun, tarihi de. Tıpkı Erastostenes gibi. İskenderiye kitaplığının tozlu raflarında unutulmuş bir bilgiyi taşıyan papirüs yaprağına elinin değmesi gerekiyor. "O bilgi" orada var. Yani, 21 Haziran'da gölgelerin belirli bir saatte yokolduğunu içeren bilginin adsız yazarının bıraktığı papirüsü. Bunu "Acı Çekmekten Kurtuluş Yolu" için yapman gerekiyor. 21 Haziran'da nesneler gölgesiz olsa bile, hatta senden önce adsız biri bunu söylemiş olsa bile, canlılar mahmurluğun hamur oluşunu yaşarken, sen Erastostenes, sen belirli uzaklıklara çaktığın, çaktırdığın kazıkların gölgelerinin yokoluşunu beklerken YENİDEN bir ilkoluş ânını bekliyorsun. Bunu gördün, kaydettin, yazdın ve mührünü bastın: ARTIK DÜNYA YUVARLAKTIR!

Ama ne dünyanın yuvarlak olduğu bilgisini adınla mühürleyişin, ne dünyanın evrende (evrenlerde) küçücük bir gezegen olduğu, ne de dağların, denizlerin, kıtaların, adaların, palmiyelerin, söğütlerin, ekmek ağaçlarının, baharatların, üzümlerin, bütün bunların bir ömrü adamaya değer sırlarının olduğu, Erastostenes, senin unutulmana engel olamıyor. Tam ikiyüzyıl sonra hemşehrin Strabo, seni ve dünyanın küçücük mükemmel ve yuvarlak bir gezegen olduğunu hatırlaması, seni ve kanıtlarını kullanırken bunları söylemesi bekleniyor. Berossuz, Herodot, bu dünyanın tarihini su ve kara yollarını, ülkeleri, ulusları, aslanları, kaplanları, ağaçları, filleri, gemileri, balıkları... muhayyilenin haritasını çizsinler; Öklid, Arşimed, yumuşak huylu, kahverengi

kumlar üzerine "acayip" şekiller çizedursun; kölelerin omuzları üzerinde bir uygarlık yüceledursun; solak çocuk sağ elini kullansın diye sol eli bağlansın, harbiye yöntemi terbiye yöntemi oladursun; bütün parıltılar sönsün, yoksul rahip Kepler'in annesi cadı diye yakıladursun...

Dünyanın doğusu mu; yırtıcı hayanların ve barbarların ülkesi...

Ne aynı ırmakta iki kere yıkanılmayacağı gerçeği hatırlansın, ne de bu önermenin karşıtı olan, noktalardan ve sayılardan oluşmuş evren önermesi. Aristonikos'un ya da Spartaküs'ün efendisiz dünyasının izini bırak, Berossuz'un 432.000 yılın öyküsünü içeren tarihinden, sınıflar ve iktidarlar için mutlak sonsuzluk "bilgisi" yorumlansın...

Küçük bir bakış, bir aydınlanma ânı, bütün bu inanç şatolarını devirmeye yeter; yeter ki korku yenilsin. O bakış bile yeni bir "Buluşma" olsun; o andan başlayarak birikmiş bütün yanılsamalar, akıl paslanmaları, ruh kirlenmeleri, yeryüzü iktidarının çekim gücünden "bir ân olsun" kurtulacaklardır.

Herşey bir parıldayış, bir ân. O bir anlık aydınlanışla açıklanan, insanın yüzbinlerce yıllık evriminden, hayat içindeki yerinden başka ne olabilirdi?

Hatırlanan şey hiçbir zaman ilk haliyle hatırlanmayacaktır. Bu "yeni" hatırlayış: işte "yeni" olan herşey!... Bilgi, bilgi depolarından başka birşey değil, kitaplar, kayıt-kuyutlar, notlar, tezler, birbirine eklenmiş "ölü bilgiler". Ölüdür, ona dokunabilirsiniz; mükemmeldir, kaldırıp rafa koyabilirsiniz. Ama ne hekimden kendiniz için yeni bir huy isteyebilirsiniz, ne kitaplardan yeni bir hayat. Çünkü her bilgi evreni yeniden biçimler. Bir yasa gibi; ilan edildiği anda eskimeye, çürümeye ya da kadük olmaya başlıyor demektir. Kepler'i hatırlayan Newton'a bugün ne kadar güvenebilirsiniz? Yerin çekim yasalarını, itme, çarpma, hareket ba-

ğıntılarını öğrenmek... artık birşeyi kışkırtmayacak kadar "yüzeydedir".

Dünyanın doğusu mu, karadelikler diyarı...

Bütün bilgi, yorumbilgisi'nin esiri. Kimse bilimin tarihini "hakkıyla" yazamaz. Tarih, yazarının oturduğu evin "penceresinden" görünen kadardır. Bilim tarihi, yazarları da tıpkı öbür tarihlerin yazarları gibi yanlıdır, yani normal insanlardır. ABD'nin Princeton'undan ya da Sovyetler Birliği'nin Atomgorod'undan görünen dünya, yıldızlar, evren, sanki ilk kez görülüyormuş gibi sunulur. Bilginin kendisi bizzat iktidarın kendisi olur. Teknik cihazlar, devasa bilim kentlerinin kurulması için işçi sınıflarının ve üçüncü dünya halklarının artı değeri üzerine abanırken, seni hayranlık boyunduruğuna "koşmak" tek varoluş koşullarıdır. Hayran kişi ayran budalasıdır; ayranını içer, uyuşur, mayışır, filan...

Batının keşfettiğini öne sürdüğü herşeyin kalın izlerini Doğu'da bulmak için biraz dürüst, biraz meraklı ve herşeyden önemlisi, hayranlık hastalığına yakalanmamış olmak(mı) gerekiyor.

"Modern bilimin başlangıcından önce, neredeyse ikibin yıl boyunca gökteki değişiklikleri Çinlilerden daha iyi gözlemleyen, onları, o kadar titizlikle ve düzenli olarak kaydeden başka bir ulus yoktu." (Doğunun Bilgisi, Batının Bilimi, Joseph Needham, sf. 87) Devam Needham: "Yeniden teknolojiye dönecek olursak, dönüşümlü buhar makinasının morfolojisine bakılabilir. Bunun için de Newcomen ve Watt'dan 500 yıl önce tamamlandığı gerçeğinin yeterince anlaşılmadığından eminim." (a.g.e.sf. 88)

Hani Çin'de sanayi devrimi peki? Yüzyıllar boyu feodal soysuzluğun şatafatlı iktidarları için miydi bu bilgiler? Hani, burjuvazi?! Bu itiraz bugünden kaçılamayacağına inananların itirazı. Umutsuzca da olsa sormalı, bıkmadan sormalı. Şu sanayi devrimi, sonuçta "temiz bombalar" yapmak için miydi? Hani yalnızca canlılara zarar veren... Ağır sanayi uğruna Çernobiller yapmak mıydı

"ilerleme"?! Birgün ansızın bir Çernobil patlamasıyla o şatafatlı bürokratik imparatorlukların kıçı açığa çıktığında "başka uygarlık yok!" demeleri miydi ilerleme?

Marks'ın hayal ettiği toplumun Sovyetler Birliği olmadığını görmek için onun yıkılmasını beklemek mi gerekiyordu? Sanmıyorum; yalnızca "göz" gerekiyordu; demir perdesiz ve kömür perdesiz, "göz" gerekiyordu. Şimdi en çok bu göze gereksinimimiz var. Bunun bir düşünce yüceliği gerektirdiğini söylemeye sizin olmasa bile benim gereksinimim var. Naiflik mi, olsun, Needham'dan ilham alarak şunu da söylemeye gereksinimim var: "Bir ulusun bilimsel yeteneği onun ne kadar çiçek türü bildiğiyle doğru orantılıdır."

Bir küçük nüans.

Bilimselliğin insan yaşamının iyileştirilmesine, "neşeli" kılınmasına hizmet eden, hizmet ne kelime, bizzat kendisinin böylesi bir neşeli etkinlik olduğu tercihine uygun bir etiğinin varlığının kabulü. Peşinde casusların koşturduğu bilgi, bilgin; yaptığı keşfin canlı soyunun yokedilmesini sağlayan bir silah olduğunu bile düşünmeyen bir "laboratuvar canavarı"; Batının insanoğluna sunduğu uygarlığın özeti. İsterse kapitalistler sömürmekten bıksın, fabrikalarını işçilerle paylaşsın, çok uluslu şirketler ulusları, sınırları ortadan kaldırsın. Neye yarar? Teknoloji insanı solucanlaştırdıktan sonra... Teknolojiyi elinde tutan yönetici elit (Metropolis'teki Başkan) insan davranışlarını kontrol etme imkanını bulabilecekse birey ya da solucan... yemek, içmek, sürünmeye estetik kazandırmak.

"Duygusal çıkışlarla bilim olmaz, bilgi üretilmez ve hatta duygu ne kadar güzel olursa olsun, onunla edebiyat bile yapılamaz."

Bir bilgi karşısında duygu oluşturamıyorsam, bilgisayardan ne farkım olabilir? "Klinik uzaklığı" ben değil, kliniktekiler dü-

şünsün. Ama ben o klinikte beni kobay olarak kullananlara karşı protesto mitingi yapıyorsam o da beni düşünsün.

"Ah büyük gizi yaşamın! Düzeni böyle tuttukça, parçaların yerleri değiştirilse bile bütün değişmiyor. Kim takar şiiri! Robotlarımız olacak bizim. Can dediğin aminoasitler bileşimi..."

("Ne düşünüyordum bakın. Diyelim ki ikiye bölmüşüz Ekvator kuşağı boyunca yerküreyi, içiçe koymuşuz yumurta kabukları gibi. Geniş çöller bölgesinde Avusturalya'nın delmesin diye yeri, tabii, biçmek gerekecek Eyfel Kulesini. Yiterdi yarısı insanlığın mutlak; ama nasıl da coşkuyla karşılardı kalanlar deneyi.) (Andrey Voznesenski, Oza, sf. 14)

Yazıya kentten başlamıştık. Rastlantı değil; yazı ilerledikçe William Blake, Göçebe Buluşma'nın konuğu oldu. Blake şiirlerinde ve resimlerinde "kısmetsiz" saydığı insanların masumiyetiyle çıkarcılığa ve adaletsizliğe dayanan kent dünyasını karşılaştırdı. Bu çatışma onda derin bir mutsuzluk yaratıyordu ama "gerçekdışı biçimlerden kaçış", "otorite düşmanlığı" ve bir kurtuluş yolu olarak isteğin, arzunun yüceltilmesi gibi aydınlanmalar, neşelilikler de yaratıyordu. Resimlerine bu iki zıt duygunun çatışması yansıyordu; yani "kasılma", "hamle" ve "sükûnet"... Blake romantik bir isyancıydı. Ama bu yanını bugünün değerleriyle küçümsemeye kimsenin harcı yetmedi. Çünkü o devrimin libidosuydu. Tıpkı Zonguldak işçileri gibi. Saflıkla ve haklılığına inanan insanın ateşli ruh durumuyla, bütün bunların yarattığı verili her koşulu küçümsemekle... Bir ortak yanları daha vardı. Evreni, hayatı anlamanın tek yolunun bilimsel yol olmadığı... bilinci.

Bilimsel deneyim denen şey, Bacon'dan bu yana gözlemlenen incelenen evren ile, gözlemleyen, inceleyen, izleyen arasındaki, artık aşılması, yöntemin altüst olmasıyla gerçekleşecek bir yabancılaşma olduğu hakikatiydi. Bu "ikiye bölünüş" uygarlığın

tüm kötülüklerini üreten gövdenin ruhuydu. Bilim adamını "engizitör" düzeyine düşürdü. Batı bilimi, bilgi için tek yol olduğuna inandı. Bu, bilim adamının "kendiliğinden felsefesi" oldu.

Anaksimenes'in Pitagoras'a yönelttiği soruyla buluşmanın zamanı gelmedi mi?

"Önümde ölüm ve sürekli kölelik bulunduğuna göre yıldızların gizlerini araştırma zahmetine niye gireyim."

Batı uygarlığının bizi ulaştıracağı ilerleme noktası bu: başkan ve köleler. Ama oraya varana kadar "bilimsel-teknolojik devrim"in gadrine uğramak da var.

II
DEĞİŞTİRİR

Büyüyünce hiçbir şehir beni almaz oldu.
Değer kazanınca da alacak müşteri çıkmaz oldu

(İbni Sina)

Henüz "siz ne düşünüyorsunuz?" diye soracak bir karşılaşma yaşamadık; bu fırsattan yararlanıp "ben kimim?" diye sorabilir miyim? Bu başlangıç, size bir yazı terörüyle karşılaşmayacağınıza dair sessiz bir vaadde bulunuyor olmalı. Nietszche, "Sert ol!" diyor, bu dünya seni taşa döndürmeden, sen taş ol, taş kesil. Nietszche'yi dinlemiyorum.

İşsizim ve güçsüzüm. Herkesin bir gün mutlaka bir işi olur, olmuştur, olmuş bitmiş de olabilir; ben işim varken de güçsüzdüm. Güç benden önce tanımlanmıştı ve aritmetik olarak neye uygun düşüyorsam o oldum bu tanım karşısında. Bu tanımı da ben yaptım. Hiçbir tanım tek başına bir olguyu, şeyi, nesneyi vb. kuşatamaz; tanımın güçsüzlüğü de bu değil mi?

Tanrı yaşıtlarımı uzun ömürlü kılsın, onlar olmasaydı insan mantığının en ilkel biçimi olan kıyas mantığını bile kullanamayacaktım, "sosyo-ekonomik" durumu betimleyebilmek için. Gelişim kuramlarına pek uymuyor. Ama zaten hangi kuram var ki "istisnaları da" içine alabilsin. Kuramın ne kadar geniş bir ağı varsa dünyayı o oranda güçlü açıklayacağından söz edenler, Borges'in Kartografya üzerine hikayesini okuyamamışlardı, çünkü Borges'le çağdaş değillerdi.

Kim, hem yoksul olduğunu söyler, ardından da öylesine büyük kayıplarım oldu ki, onları hatırlayabilmek için ancak üç ömür gücünde bir ömür gerekir, diyebilir? Göçebeler. İnsanoğlu, İbni Sina bile olsa, göçebedir; yani elinde, içinde, üstünde, altında, yanında ve ulaşabileceğin her yerde olandan "üryan" olmak: işte insanlık tarihi....

Ortak bilinçaltımızın, ayın karanlık yüzüyle kıyaslanacak bir hacminden kimse söz etmiyor, daha karanlık olan hangisi diye soruyoruz yalnızca. Ben bu yaşıma geldim, hâlâ bilinçaltıma kaçırıyorum!

Bu notları yazmama neden olan geceye şimdi gelebilirim. Ağustos sıcağında büyük bir bozkır şehrinde ve dostum olduğunu düşündüğüm insanların arasındayım, gecenin sonundayız ve ben gecenin en koyu suskunluğunu yaşıyorum. Yıllardır yaşadığım şehri terketmek zorunda kaldım; tam dokuz yıl sonra, bana en çok katlanan şehri terketmek zorundaydım. Bir göçebe için -bilenler beni bağışlasın- çok uzun bir zamandır dokuz yıl. Şehirler herkesindi bir zamanlar ve ben üzerinden pantolonlu bulut gibi geçiyordum; rüzgarım vardı.

Sonra kondum. Zorunluydum, tıpkı bırakışın zorunluluğu gibi. Zorunluluk bir sorunluluktur; çelişkisini barındırmayan dil, yalandır. Kader ile karakter bağının oluşturduğu bir esinti hali, bir deviniş ve sürekli oluş hali, hiç muhasebesi olmayan. Çünkü "bir şey" olmayı bilmek, öğrenilen, öğrenilebilen birşeydi, benim öğrenme gücümü aşıyor olmalıydı. Bilmek ve öğrenmek sözcüklerinin pedagojik anlamları ürküntü veren büyük akıl'ı çağrıştırıyordu ve ben kuşkuluydum, öğrenilen, bilinen herşeyden. İşte bu durumum garip bir dille, tanımlamayla, "paranoid" olarak nitelendi, dostlarım tarafından. Paranoid olan "kötüydü ve kurtulunması gereken"di; kimse Dr. Laing'i tanımıyordu ki...

Ama biliyorum, kendimden biliyorum, insan kötülüğü kolay kolay kabullenemez. O yüzden "insan iyidir"! Kötülük ölüm gi-

bidir, sevdiğiniz biri ölmüşse (ölmemişse tanrı gecinden versin), bu daha iyi anlaşılabilir; ölümü kabullenmemek için bütünüyle akıldışı yollara başvurursunuz. Akıl sizi, tabiatı gereği, bir işaret noktasına doğru çekmeye çalışır, siz en gidilmeyecek kıyılara nasıl gittiğinize çok sonra şaşakalırsınız. Vücudunuz sızlıyor olsa bile, bu acı kötü bir rüyanın kalıtı olamaz mı? Ölüm, ağlamanın sızlamanın, hırçınlaşmanın kesildiği, daha doğrusu soluğunuzun tükendiği yerde gerçek olduğunu hissettirir. Ama insan hiçbir zaman sessiz kalamaz, yaşıyorsa insan...

Söz biter ama sorular bitmez. Soru sözün ajan-provakatörüdür. Soran kışkırtır, soru o nedenle ahlakla ölçülmez? Ancak, dünyaya sorduğu bütün soruları bitirmiş olan, örneğin, Tarkovsky'nin Nostalji'sindeki, kendi ölümünü hazırlayan Dominico gibi olan, soru sormaz, soranı sevmez, homurdanır, sigara ister ama, sormadan, ölmemiştir ve daha isteği vardır. Santa Caterine katedralinin kükürtlü avlusunu baştan sona yanan mumla geçip öbür duvar başına bir mum bırakmanızı ister, kendisi yapamıyormuş, çünkü bunu yaptığında neden yaptığını soruyorlarmış ona.

Bir şizofrene, kendisini Napolyon sanan bir şizofrene soru sorarsınız: "Sen Napolyon musun, değil misin?" diye. Üstelik vereceği yanıtı tartmak için şizofreni yalan makinesine de bağlamışsınızdır. Ama alacağınız yanıt "değilim" olursa ve yalan makineniz "yalan söylüyor" anlamında işaret veriyorsa, hasta olan kimdir?

Ben de, göçebe gözüyle yerleşik dünyayı anlamaya çalışan bütün sorularımın "istihza" ile karşılandığı anlar yaşadım. Bu duyguya kapıldım, diyecektim, vazgeçtim. Çünkü her konuşmanın ardından, günlerce o konuşulan şeyler, söz biçimleri, belleğimde, bir dalgakıranımdan öbürüne çalkalanır dururdu, duruyor. Dalganın dibiyle tepesi arasında yaşanan ise, anlayamıyorum, bari çekip gideyim, olurdu. Orhan olsa yanımda şimdi, ona sorardım. Beckett'in bu duruma ilişkin yazdıkları nerede diye. Birgün kar-

şılaşacağımı ummak, Beckett Orhan'la, eh, bir yaşama nedeni sayılabilir. "İnsan başka biri yada başka birşey olmayı ne çok ister." (Orhan Koçak).

el fatiha ya da ruhun
fatihlere özgü ateşi

Herkes bir tenin içinde gizli. Birgün bir teneşir üstünde yıkanacak, (bu herkese nasip olmayabilir) örtünecek bir kefeni de olacak. Toprağın altı bırakılmış bedenlerin çürütülmesi için neden uygun, kokmasın diye mi? Oysa toprağın hemen üstünde açan çiçekler, yeşeren ağaçlar, fışkıran otlar (biz onları yiyoruz), bize sarhoşluk verecek bir hayat bağışlıyor. Ama neden insan yerken ve sevişirken başkasından korkuyor. Belki de ölüler diriliyor ve tenimizden dalıp ruhumuza giriyor ve biz tenimize gizlenen insan oluyoruz. Ama yine de hayat herşeye yetmiyor ve biz dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü yalnızca hayal edebiliyoruz, yıldızlar uykudan esnerken doğan güneşin biz gün görelim diye doğduğunu sanıyoruz. Bizim yerimize (muhayyilemizin yerine) sayılar herşeyi biliyor. Biz ancak sayıları görebiliyoruz, küçük işaretleri, sirenleri, düğmeleri ve acaip şekilleri, daha gelişkinlerini, dijital göstergeleri, bilgisayar işaretlerini... görüyoruz; bunun karşılığında güneşin hâlesindeki dünyayı, onun bizi umursamayan âhengini göremiyoruz. Belki de o nedenle, sanıyoruz ki hasretini çektiğimiz her şey ya bir başkasında, ya bir başka yerde. Başkası için de bizim bulunduğumuz yer ve biz, hasret mekanı. Toprağın altı gözleri açık gidenlerin tenleriyle, ya taze, ya karışıp toprağa toz olup giden tenleriyle dolu ve belki de o nedenle altı da bir üstü de bir dünyanın denebiliyor ve insanlar yüzleri yeryüzüne doğru gömülüyor. İşte hayat ve hayatın kendisi hakkında teoriler ürettiren ve bu teorilere bir türlü sığamayan oyunu. *"Yeruşalim'de kral olan Davud'un oğlu Vaiz'in sözleri. Boşların boşu, Vaiz*

diyor, boşların boşu. Herşey boş... ve güneşin altında yeni birşey yok." (Tevrat. Vaiz, bap 1).

Peki biz buna inanalım, kurtuluşsa inanalım. Ama şu trajediyi ne yapacağız: Evrende bir anlam ve bir içerik var mı, tıpkı anakaralar, okyanuslar, dağlar, ırmaklar, kanyonlar vb. gibi? İnsanın parmaklarını saymayı öğrendiği, kumların üzerine acayip şekiller çizmeye başladığı günden bu yana gördüklerimiz nedir? Birbirinin üstünde, altında, çaprazında, paralelinde kurulmuş, ya birbirine yapışmış bir kalın tortu oluşturmuş bir kara yığın, ya noktalardan oluşmuş bir resim, girintiler, çıkıntılar, büyüdükçe büyüyen bir ağ mı var yoksa? Bir başlangıç, bir nirengi noktası bulabilir miyiz? Neyin ve kimin başlangıcı var, hangi işaret senin, hangisi benim, hangisi ötekinin, bunu bilen var mı, işaret ve sayılardan başka bir dünya, bir uzay, bir başka şey... var mı? Ya da hiç oldu mu?

Bunlar hep soruldu. soruldu, soruldu...

Güneşin altında yeni bir şey olmasa da, "belki" sözünün kahrediciliği fatihlerin ruhundaki ateşi söndürmüyor, güneşin altını üstüne getirmeden de dinmeyecek bir rüzgârla. Okuyalım mı?

Zaman hem ileri gidiyor, hem geriye
And olsun gecelerin çivisine
Ve her an özdeşi bir öncekinin
Gökte ve yerde gizli birşey yoktur
Ve hiçbir şey hiçten daha gerçek değildi
Bitecek miydi gökleri de alsam?

Melih Cevdet Anday
Güneşte / Ölü Timur
Gökyüzüne Bakıyor

Illuminations'u yazdı, yazdı ve sustu. İnsan açık bir yara ile yaşar gibi yaşamaya görsün, Rimbaud'nun sesi, çınlar kulaklarında, uyutmaz. Ne yapacağınızı bilemezsiniz, gerçek mi değil mi ölçemezsiniz, ama o ses sizin gerçek dediğiniz her şeyi zorlar durur. Zorlayışı, gerçeği bütün biçimlerinden, alıştığınız, barıştığınız, yapıştığınız bütün biçimlerinden soymak, soyulmuyorsa koparmak içindir. "Şair sözü yalandır" deyimi bu durumdan kurtulmak, durumu yadsımak için icad edilmiştir sanırsınız. *"Hangi yalanı desteklemeliyim? Hangi kanda yürümeli?"* diyen Rimbaud'yla karşılaşmak için nasıl bir yol izlemeli? Tümelden de olsa başlayalım karanlık tünele girmeye, çünkü tikel olanın orada gizlendiğine dair bir sezgi taşıyoruz. Ağı yırtmak, yırtıp çıkabilmek için bütün bir ağı değil, iplerden, işaretlerden, kara tortusundan yalnızca birini yırtabilmek, dişimizle de olsa kesebilmek; başka çaresi var mı "Karabalık" olmanın? Her duyarlı insanı "hasta" kılacak tarihi dönemlerden birindeyiz, ruhun bütün aşkınlıklarına darbe vurarak ilerliyor zaman. Ama olanaklar da olanaksızlıklar da buradan üretiliyor, duygu tenin içinde gizli bir biçimde kıvranıyor. O nedenle Rimbaud'yla karşılaşmalı.

Aşağıya doğru otorite, yukarıya doğru sorumluluk. Toplumsal örgütlenmenin formülü bu ve Hitler'in gördüğü, yararlandığı... Rimbaud, daha 17 yaşındayken içine doğduğu dünyanın, mesire yerlerinin bile "kirli" olduğunu gördü ve "işkence edilen yürek" taşıyacağını bildi. Bu neyi değiştirdi? Rimbaud'nun belki de hiç bir okurunu değiştirmedi, ama zaten şiir ancak şairine dokunmaz mı? Hep kaçmak ve kurtulmak istediği baba ocağına, dışarıdaki dünyanın daha soğuk olduğunu gördükçe geri döndü. Ona tek sahip çıkan Verlaine, kendisine sahip çıkamayan "divane" Verlaine'di. Umutsuz bir sığınma, yaralayıcı bir dostluk; bıçaklar, yumruklar, cinnet... *"Kime kiralayacağım kendimi? Hangi hay-*

vana tapınmak gerek? Hangi kutsal surete saldırmalı? Hangi kalpleri kıracağım? Hangi yalanı desteklemeliyim? Hangi kanda yürümeli?" diye inlerken Rimbaud, duyarlılığına dayatılmış bir bedel, güven özlemine karşı kölece boyun eğiş olan mesleklerden birini seçmeye zorlandığını biliyordu. Bütün yapılar, bankalar, şirketler, hükümetler, hayır kurumları, okullar, ailemiz, arkadaşlar, psikologlarımız, hemen herkes, hayatımızın bir amacı olması gerektiğini söylemezler mi? *Aşağıya doğru otorite, yukarıya doğru sorumluluk.* Bu amaçlılık böyle bir köpek yarışı işte. Rimbaud'nun yüzyıl önceki çırpınışı ancak kendisini yakabilirdi, birşey olmak yerine hiç olmak, bir işe yaramak yerine onursuz olmak; onuru başkalarının; bankaların, hükümetlerin, şirketlerin, küçük büyük kurumların sahiplendiği ve tanımladığı bir hayatta; herhangi biri olmamayı seçmek, hiçleşmek... Tıpkı şizofrenler gibi. Kimsesiz ve ıpıssız kalmak, kalakalmak. Herşey sessiz, umut kırıcı, aşağılık, budalaca ve miskince... Sempati arayan bir bakış, ancak alçakca bir tehdit ve korkuyla karşılanabilir, yüz çevrilir, küfredilir vb. Oysa daha anasının kuzusuyken, biraz yapmacıklı, yumuşak başlı, tatlı mı tatlı, tırnakları temiz, defteri lekesiz, ödevleri eksiksiz bir çocuktu, nasıl oldu da bıyıkları terler terlemez kaçak bindiği trene "Kahrolsun Tanrı!" diye yazılar yazdı. Üçyüz yıl önce öldürülmüş tanrıya kahredecek kadar "modern", onun yerine geçen tanrıyı, "akıl"ı bilemeyecek kadar "ergen"di. Biliyordu ya da bilmiyordu, önemi yok, bütün ömrü, akla ve moderne karşı azap içinde çırpınış oldu.

Aşağıya doğru otorite, yukarıya doğru sorumluluk. Canlıların ve ırmakların onmaz sancısı nedir? Geldiği yatağa doğru geri çekilememek mi? Bunu bir tek kavimler yapabilir; açılırlar gökyüzüne atlarını bağlamak için, dere tepe düz eder giderler, kanlar dökerler, kaleler yıkarlar, burçlar dikerler, bir başka kavim karşı ataktayken, yenile yenile ilk hareket yerlerine doğru geri çekilirler, kaldı yurdum, kaldı tahtım, kaldı benim gül cennetim... diye diye.

Bir insan öyle yapamaz, bir ey çekse karşıki dağlar yıkılmaz. Ama ey sûret neden iki kişisin? Hayat hikayelerinin ne değeri kalır ki; bu olmuştu, sonra da şu olmuştu, sonuçta *"Zaman beni sürükleyen bir nehir, ama nehir benim"*se. İki zaman arasında acı çekmeden yaşamanın yolları yok mu?

Bir şeyi kolayca bilmek ve bu bilginizden mutlu olmak istiyorsanız, onun iki durum ya da nitelik (ki nitelik kurgusaldır) arasındaki hiç değişmeyecekmiş gibi duran saltanatına bakınız. O hâl içinde o şeyi mükemmel kılacak malzemelerin tümü vardır (Mükemmel: olmuş, bitmiş). Bu her biri foto-gerçekçi biçimde monte edilmiş görünüm bilgileri sizi dahi yapmaya yeter. Ama aynı şeyin ("aynı şey" kurgusaldır), oluş halindeki devinimine bir kez kapıldınız mı, siz de onunla birlikte dönüşüyorsunuzdur. Artık ne ilk kez olana bakan kimse sizsiniz, ne de o şey sizin ilk baktığınız. Arı, sinek, kelebek, kuş... uçar, kedi mırlar, köpek havlar; bütün bu oluş sırasındaki devinimin sesini biraz yükseltin, biraz daha... hiçbir mekanik aletin ses gücü onu bastırmaya yetmez, duyarsa gergedanlar kaçırır, filler at gibi koşturur ince ince inleyerek; mitolojinin "Sur" borusu mudur bu? Belki, ama aynı zamanda Paris Komünü'dür de. Rimbaud için o güne kadar hepsinden tiksindiği meslekler, çalışma hayatı birden başka bir görünüm alabilir: *"Bir emekçi olacağım ben: Çılgın öfkeler beni Paris savaşına - ben şu anda size yazarken beni burada tutan düşünce budur! Şimdilerde kesinlikle, çalışmayacağım: grevdeyim ben." (Iluminations, Çev: Özdemir İnce, Can Y.).* Tarihin Sur borusu bir kez daha çalmış, nice işkence gören yürekle birlikte Rimbaud da bu sesi duymuştur. Devrimlerin hepsi, tarihin sur borularıdır. Ya da hamle, kasılma, hamle, kasılma.. Ya sonra?

Sonu yoktur. Anne, dünya ile kuramadığımız ontolojik güven (bunda annelerin bir suçu olduğunu sanmıyorum, anneler de çocuktu), "olabilir bir dünya" arayışının itici gücüdür. Olabilir bir dünya var mı? Bunu önce annemize sorarız, hep aslında annemize

sorarız; bize verdiği yanıtlar şeması, bizim, hissettiğimiz, yaşayabileceğimiz ve nefes alabileceğimiz şeylerle örtüşmezse ne yaparız? Kendi kesin görüşümüzü geliştirmek ve onunla yaşamak zorundayız. Bunun kıyısının ötesi deliliktir. Ama ayağımızın altında toprak kaymakta, tutunduğumuz herşey bizimle alay etmekte, sempatiyle baktığımız herkesten aşağılanma hissetmekteysek, kalan son benliğimizin enerjisini nereye yatırırız? Bunun galiba tek yolu var: delilik? Deliliğin adı var, bölünmüş benlik, şizofreni... Ama galiba kıyılarda kalmış bir çıkış yolu daha var: sanat. Resim, müzik, şiir... Rimbaud'ya biz şair dedik, o şiir yazıyordu yalnızca, delirmemek için, yalnızca. Şiir yazmak bir hayatı kurtarabilir mi? Ontolojik güvenlik duygusunu hangi sözcük, hangi dize karşılayabilir ki? Dünyayı nasıl algılıyorsak ona uygun bir hayat yolu çizeriz. Daha doğrusu adeta kader gibi peşinden seğirte seğirte gideceğimiz bir karakterimiz vardır ve o bizi Afrika çöllerine, ölümüne sürükler. *"O tanıdı hepimizi ve hepimiz sevdik onu. Bu kış gecesinde, bir burundan öteki buruna gürültülü kutuptan şatoya, kalabalıktan kumsala, seslenelim ona, görelim onu ve gelgitlerin altında ve kar çöllerinin tepesinde izleyelim görünümlerini, izleyelim soluklarını, izleyelim bedenini, izleyelim aydınlığını." (a.g.e.)* Bir göçebedir; acılarını kalbinden değil ayaklarından hisseder. Yirmi yaşında şiiri bırakır, otuzdört yaşında hayatı; cenazesinin arkasında annesi ve kızkardeşi..... başka kimse değil.

Öztürkçe'de şehire verilen ad "Yatuk"tur. Şehirli ise "Yatukkişi"dir. Kaşgarlı Mahmut, Yatukkişi için der ki: "Oğuzların bir bölümü vardır ki, şehirden dışarı çıkmazlar ve savaş yapmazlar. Onun için, bunlara 'yatuk' denir. Bu söz tembeller ve bir tarafa atılmışlar demektir." Şehir yatar, kır hareket eder, büyük otlaklara doğru, koyunlarının peşine doğru, yıldızların işaretini, kaba şafağı, ince şafağı, bitkilerin çeşidini, kuşların türlerini, kanat yönlerini bilerek hareket eder, kollarında saatleri yoktur,

sabah işe gitmeyeceklerdir, iş hayattır. Gece yıldızların altında canlıların faniliğini düşünmek hakikatlerin en derinine ulaşmak için yeter; bu teselli insanı tutar, kutsar, yaşatır. Kırda herşey bilinmez bir yöne doğru, rüzgârın bile boyun eğdiği bir yöne doğru hareket ederken kaosu bulmak ya da kaosla karşılaşmak güven duygusunu sarsmaz. Ama bütün yollar Roma'ya çıkmazsa şehirlinin algı dünyası altüst olur. O yüzden "Sarhoş Gemi" şiirde kalır ve şiir sabah işe gidememe tehlikesini barındırır. Bu nedenle şehirli, doğanın ve Rimbaud'nun şiirini akılla okur. Gece tehlikelidir. En büyük cinnet sabaha kadar bastırılmazsa, bastıramayanın sosyal dünyası kayar. Dışarıda bekçi düdüklerine koro yapacak bir bekçi düdüğü de beynimizde bulunmalıdır; herşey yolunda, beni duyuyor musun? Ben iyiyim, sen de iyisin. Ama ne çapraşadır (paradoks) ki, şehirdeki hayat gücünü soyut düşünceden alır. Soyut eylem, soyut düşünce. Soyut düşüncenin en yücesi ise tanrı, tanrının yeryüzündeki uzantıları.. devletin kurumları, adamları, paranın adamları, bilimin teknolojinin ve teolojinin adamları, adamların başı (kadınlar adamlara "eşlik" eder yalnızca). *Aşağıya doğru otorite, yukarıya doğru sorumluluk.* Akıl budur. Gerçek ve gerçeküstü, doğanın ve milyonlarca yıldır oluşumun değil, kurgusalın, aklın tezahürleridir. Akıl'ın toplamı ise toplum ve en gelişmiş biçimiyle, muhalefetini de içerebilen yasalarıdır. Bu kurgusal oluşuma doğmak, kurgusal bir akıl sahibi olmayı da, daha doğrusu onu öğrenmeyi de içerir. Bütün bilgiler ise "kıtlık"tan doğar. Duyarlılığımız da öyle. Bilginin uygulanması terbiyedir. Yaşam içgüdüsü terbiye edildikçe ya da başka deyişle pedagojik egemenlik altına alındıkça da medeniyet doğar. Terbiyenin en güçlü ritüeli ise, mesleklerin öğrenilmesi için geçen süreç, adamların arasında bir adam olmak; aklın doruğu budur bir birey için. (Kadınların arasında bir kadın olmanın en kabul edilir hali ise, çocuk yapmak, soyun devamını sağlamaktır). Beckett ise, Adlandırılamayan'ı bir yerden, bir şeyden baş-

layamadığı için yazar; saçmanın kendisine saçmanın diliyle yaklaşmak, belki de hakikati en canalıcı yerinden yakalamak imkânı verir Beckett'e. Rimbaud, aklın dünyasındaki yerini safça sorar, safça görür. Gönül gözüyle ne görüyorsa o keşiftir, o gören de meczup ama aynı zamanda peygamber. Biz ona deli deriz. Biz akıllılar. Ama onun tek derdi vardır, evrenin doğal uğultusunu bulmak, başka deyişle sessizliğe ulaşmak.

Sessizlik dünyaya verilecek tek sahici yanıttır.

III
AŞKTA

İncir satanlar için en güzel şey nedir bilir misin?
İncir satmaktır, incir satmak, kardeşim!

(Şemsi Tebrizi)

Kısa bir canlılar tarihi denemesi yazmak istiyorum. Ama yazık ki A.U. kadar imge zengini değilim. (A.U. bu yazının sonunda bir yerlerdedir.) Yazık ki, çünkü, güya akıllıyım ve aklım bilimin verilerini, öğrendiğim canlılar tarihinin bulgularını kullanmamı söylüyor. Avunuyorum: bu çabanın bilimsel olandan ne farkı var? Bilim de sonuçta bulgulardan oluşmuş bir kurgu değil mi?

Moğolistan'da çok yakınlarda iki kuş fosili bulundu. Kuş fosillerinin yaşları seksen milyon ve dünyadan göçeli bir o kadar yıl olmuş, soylarıyla birlikte. Bu fosilleri inceleyen bilim adamları, dinazorların atalarının bu kuşlar olduğunu söylediler ve literatüre geçirdiler.

Kuşlar kanatlı ve uzun gagalı, tıpkı dinazorlara benzeyen gövdeleri var. Seksen milyon yıl önce gökyüzünde sürüler halinde uçarken güneşi kapatabiliyor olmalıydılar.

Biliyoruz, Darwin'den bu yana biliyoruz ki, bütün canlıların ataları tek bir canlıdır. Hepimiz, bütün canlılar tek bir canlıdan türedik. O önce suda doğdu, suda yaşadı, hayat suda başladı. Su-

dayken bir sorunumuz var mıydı? Tohumlar suya bırakılır, aç kaldıkça yenir; belki de havyar ilk besinlerimizdendi; kalanlar buluşur çoğalırdı.

Sonra kuraklık oldu. Erkek oluş ve dişi oluş kuraklıkta ortaya çıktı. Kuraklık rahmin ve erkeklik organının oluşumunu başlattı. Erkek ve kadın yüzyıllar boyu savaştı: Kim üstte olacak...

İster erkek, ister dişi, kuraklık yalnızlık ve çaresizlikti; erkek ve dişi yalnızlık ve çaresizlikten doğdu. Zalim de zulüm de ondan doğdu. Doğanın zulmüyse her bir canlı zulmünün üstünde ve içindeydi. Zulmün adına doğal ayıklanma dendi; güzel adlandırma ile korunabilir miydik?!

Dünyayı buzulların kapladığı bir çağda insan atası ayaklarının üstünde durmayı öğrendi. İnsan atası da insan öncesinin atası da suda gezinen küçük larvalardı. Larvalar türlü canlılar oldu, insan karaya ayak basan son larvaydı. Solungaçlar çok önceden akciğer oldu, suyu ayrıştırmadan oksijen alır hidrojen verir olduk, hava vazgeçilmezimizdi, su vazgeçilmezimizdi. Toprak yalnızca mekânımız değil, imkânımızdı; bütün besinler, dünya nimetlerinin hepsi üstündeydi, elma dahil.

Ateş, yakımın, yıkımın, değişimin, dönüşümün aracı ateş, insanın nazik ellerinde ehlileşti, insanın nazik bedeni üzerinde silaha dönüştü. Doğanın zulüm araçlarından biri daha insanın eline geçmişti, ağaçlar yandı, hayvanlar kavruldu, sazlıklar kül oldu.

Ateşi ehlileştiren kadındı; iktidar anamızdı. Erkeğiyle savaşta ateş elinden düştü; iktidar babamız oldu.

İki cinsin soyun devamı dürtüsü dışında tek geçişkenliği kalmıştı. AŞK.

A.U. için o bir geçişkenlik değil, aşk oluşun ta kendisiydi; İsa gibiydi, Ali gibiydi...

2.

Eycem anlatırdı, Eycem dedemin annesi. Adem ile Havva, henüz Cennet'ten kovulmamışken, sık sık kavga ederlermiş. Bakmışlar ki birlikte yaşayamıyorlar, "bu iş böyle olmayacak" demişler, birimiz kuzeye, birimiz güneye gidelim. Anlaşıp yönelmişler. Havva güneye, Adem kuzeye. Havva bu, la der de lo demezmiş, hızını kesmeden ardına baka baka dokuz dağ aşmış.

Gel haberi Adem'den verelim! Adem'in yolda aklına takılmış: "Yahu Havva ile ayrıldık ama, şimdi ne yapıyor, kurda kuşa rast gelmesin?" Bu soru Adem'in içini kemirir dururmuş. Sonunda dayanamayıp kuzeyden güneye dönmüş.

Biz dönelim Havva'ya. Havva dokuzuncu dağın doruğuna vardığında, dönüp bakmış ki dağın dibindeki vadiden Adem geliyor. Hemen oturup beklemeye başlamış. Adem dağı kan ter içinde tırmanırken bakmış ki Havva oturuyor, sakin mi sakin.

Adem: "Ne yapıyorsun?" demiş. Laf ya!

Havva: "Hiç, oturuyorum" demiş.

Eycem ders çıkarıyor: Erkeğin bir nefsi vardır, kadının dokuz. Ama kadın belli etmez.

Eycem bunları bana anlattığında, yasak aşk yüzünden üç kez ölüme terkedilmişliğin yaşandığı bir ömrü bitiriyordu; hayatının sonuna gelmiş, anılarıyla yaşıyordu. Pırıltılı bir belleği vardı. O yaşta bile yasak aşkının ruhuyla doluydu; cennetten kovulmuştu.

3.

Bir tarihin içindeyiz, içinde oluştuk, gelecekle geçmiş arasında deviniyoruz. Başlangıcı olmayan, teorilerden başka bilme umudunun olmadığı bir tarihten, bütün canlıların suda yaşadığı bir tarihten, tufandan, Nuh'tan; tanrılardan, tanrıçalardan, gökyüzündeki savaşlardan, yeryüzündeki savaşlardan, insanların kıyımından, kırımından, atlardan, arabalardan, otlaklardan, köylerden, şehirlerden, kalelerden, yollardan, burçlardan, kervanlardan, yıldızlardan, uçaklardan, uydulardan, bombalardan,

füzelerden, doğayla savaşımızdan, yendiğimiz andaki yenilgimizden, yaratıcılığımızdan, yıkıcılığımızdan, zalimliğimizden, merhametimizden, analardan babalardan, kardeşlerden, yerlilerden, yabancılardan, bizden ve onlardan, ben ve ötekinden oluşmuş bir tarihin içindeyiz. İçinden çıkamadığımız; Ur'un, Uruk'un, Roma'nın, Atina'nın, İskenderiye'nin, Medine'nin ince zevklere meraklı yurttaşlarının, günümüz İstanbul'unun, Newyork'unun, Paris'inin, Londra'sının, Tokyo'sunun sakinlerinin süper kabile üyelerine dönüşümünden söz eden bir tarihin içindeyiz.

Ortak bilinçaltımızda yolculuk edebilmeyi diliyoruz, yani imkânsızı diliyoruz, ama deniyoruz. Çünkü Marks'tan beri biliyoruz: İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan verili olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük ağırlıkla yaşayanların beyinleri üzerine çöker. Ve onlar, kendilerini ve şeyleri, bir başka biçime dönüşmekle, tamamıyla yepyeni birşey yaratmakla uğraşır göründüklerinde bile, özellikle devrimci bunalım çağlarında, korku ile geçmişteki ruhları kafalarında canlandırırlar, tarihin yeni sahnesinde o saygıdeğer eğreti kılıkla ve başkalarından alınma ağızla ortaya çıkmak üzere, onların adlarını, sloganlarını, kılıklarını alırlar.

İçinden çıkamadığımız bir tarihin geçmiş, şimdi, gelecek labirentlerinde dolaşan göçebeleriz; aşk için, aşkınlık için labirentlerden çıkış arıyoruz. Çıkış var mı bilmiyoruz. Ama arayışın kendisi de bir çıkıştır, biliyoruz. Göçebe bilgisidir, labirentin ağzında şöyle bir yazı okunabilir: Aşk hepimizin yüzeyidir, yüzeyselliğimiz, derinliğimiz, duruluğumuz, bulanıklığımız, dalgalarımız, anaforumuz... Labirentin ruhsal mimarisi bunlardan oluşmuştur; Hızır yoldaşımız olsun!

Yolun sonrasının kılavuzu içgörüdür; içgörüye güç vermeyen yazı da, yazıda içgörü bulamayan okur da boşuna göz yoruyor, bo-

şuna akıl aşındırıyor olabilir. Boşunalık hayatımızda fazlasıyla var zaten ve bunca gürültüye katkı yüzünden gerçeği ancak değişmeye uğradığında gördüğümüzü sanıyoruz ama o artık yeni bir gerçek olmuş oluyor. Yazanlar, çizenler, boyayanlar, görüntüleyenler... boş beyaz kağıdın, fırça sürülmemiş tuvalin, sessiz bir ekranın ya da perdenin masumiyetini nasıl bir bilinçlilikle dolduruyorlar? Mağara duvarına kaplan resmini çizen insanın çıplak bir gerçeği vardı: Korkuyordu, onu cansızlaştırarak egemen oluyor, tanıyor ve yenebiliyordu. Ama sınıflı toplumun böylesi bir masumiyeti yok. Korkulan gerçek kaplan, korkan insanın hakikati içinde resmi çizildiği anda toplumsal bir gerçekliğe dönüştü. Bizim doğrudan toplumsal gerçekliğe dönüştüreceğimiz duygularımızın başka gerçekliklerle kurduğu karmaşa yüzünden, sahici ile sahte arasındaki ayırımı hemen kurmamızı kimse beklemediği gibi, çevremizde olan bitenleri dilediğimiz biçimde, daha doğrusu, tarihimiz, sınıfımız, geleneğimiz, göreneğimiz, bilincimizin; bütün bunların yoğun sentezi ideolojimizin yanılsama oynatmasıyla "doğru", "gerçek", "güzel", "çirkin", "iyi", "kötü" diyebiliyoruz. Şeylerin ne olduğunu bilebilecek binlerce kavramımız var; mağaradaki kaplan, kaplan olmaktan çoktan çıktı, adına toplumsal gerçeklik dediğimiz tecrübeye, korkulara dönüştü. Bu durum yalın hakikatin sürgünü değilse nesi olabilir? Aşkı bu kavramların içinden nasıl incitmeden sıyırabiliriz? Arayışın kendisi de bir sıyrılıştır, biliyoruz.

5

Arayış bir çiledir; aşk, bir çiledir ve çile bu çağda ateşli sabırdır; sarı, mavi, yeşil, kırmızı, beyaz alevler sararken bedeni ve ruhu, tendeki tüyler ayaklanırken, öptüğü bedenin üzerinden doğrulup esrikliğini toplarken titreyerek, damardaki kan kar seli dibi dolaşırken gövdenin labirentinde, kalbimiz dibi yanmış güz sütleri gibi köpürürken, işte o an, bilinçaltının sakladığı her şeyi, bastırdığını geri verirkenki ân, aşk insanını ne tutabilir? Ne ko-

ruyabilir onu "normal"e dönmek için; cennetten bir kez daha kovulacağı korkusu mu? Bu korku çiledir. Bu korkunun bedendeki ve ruhtaki ayaklanmanın yatıştırıcısı, ayarlayıcısı, dizgini; o dizgin çiledir. O çilenin kendisi az önce, bir kez daha düşmanına, zıddına yani hazza dönüşmüştü. Ya sonra?

Tıpkı canlı organizmanın kendisini en dolaysız yoldan yaşamın amacına (ölüme) götürecek olaylara (tehlikelere) karşı en enerjik biçimde bir tür kısa devre yaparak savaşması gibi (Freud), aşk, kendi çileci hazzından kurtulmak için aşk, alışkanlıklara, yani gündelik basit üretimin tekdüzeliğine boyun eğer. Aşkın kendi kendine hazırladığı bu tuzak, yavaş ölümün de sürecidir, son için, ölüm için yaşanıyordur bu son fasıl ey gönül, nasıl geçerse geçsindir.

Hatırlatmanın ne zararı var, hepimiz günlük ekmeğimizi çıkarmak için günyüzünü tükettiğimizde, artık bunun ömür boyu böyle bir rutinle sürüp gideceğini düşünmeye başladığımızda, o andaki düş kırıklığımız, bir köle oluşumuzdan mı yoksa artık aşkı yitirdiğimiz duygusundan mı? (Böylesi sorunları olmayan insanların dünyasından kopmak ve kendi yoksul dünyamızda anlamı ve aşkı aramak hakkımız olsun. Çünkü içine fırlatıldığımız dünyayı biz seçmedik, hâlâ Adem'in vahşi dünyasında yaşıyoruz.) Her türlü boyuneğişe bir de toplumsal gerçeğe boyuneğiş ekleyerek yaşıyoruz ve nerede buluşursak buluşalım, ezik bir ruhla sevgilimize sarılıyoruz, günlük başarılarımızla böbürlenmelerimiz bile aşağılık duygumuz. Sevgilimize bir kurtuluş gibi sarılıyoruz, bir umut, bir simit... gibi. Ama her umut eden, yalvaran ve isteyen aşkı yitiriyordur, bu gerçeği düşünemeyiz bile. Bizim için o anın kurtuluşu herşeydir; ezik ruhu okşayıp coşturacak bir el, dağılmış yüzü toplayacak bir göz, omzuna yaslanıp güvensizliğimizi unutacağımız, unutmayı deneyeceğimiz bir gövde, renginde saklanacağımız saçlar... arasında aradığımız nedir? Üstüne basılmış benimizin tekmelemeye uygun hale gelsin diye şişmesi mi ge-

rekiyor? Binlerce bu tür yaşantımız vardır, tecrübelerimiz bize ne söyleyebilir? Ancak aklımızı besleriz, oysa ruhumuz tecrübeden hiç de ders almaz, alamaz.

İşte, nerede ezildiysek orada, aşkın kesin tutku isteyen yolunu bulamayacağız ve biz asfaltta kaderimizi sürüklerken şarkılar dağları, bayırları, çiçekleri, kuşları, aşkın hasbahçesini söyleyip, bizden çok uzaklardaki cennetin hasret acısını duyuracak; sesimiz bazen delici, bazen okşayıcı olsa da.

6

Aşk için zamandışıyız; ya biraz geç ya biraz erken, farkeder mi? Ama zamandışıyız aşk için; ülke, ulus, gelenek, görenek ve sınıflar dışı doğmuş gibiyiz. Yalnız değilsek sürgünüz, romantik değilsek sermestiz (serbest değiliz efendim!) Mutluluğu ve mutsuzluğu, cennetimizi ve cehennemimizi ancak düşsel çizgiyle ayırabiliyoruz, mitlerdeki gibi. Aşk adını anmadan da kapısız ve penceresiz hücremiz... Serbestiz efendim, yine de girip çıkmakta serbest, ama nafile. Sabah olur ve akıl dayatılır. Oysa aşk için aklın imkânı yok, yararı da yok; kapalı koğuşta yaşamayı, aşkı seçmişsek. Böyleyse, böyle olacaksa... Hangi sınıfa, kültüre, topluma ait olduğumuzun önemi var mı?

Aşktan konuşanın rüzgâr sesini titretir, kulakları uğuldar, dili sürçer, duyana anlayana aşk olsun! İşte sorun burada; tarihimizin, içinden çıkamadığımız tarihimizin bilimi ve dini bu uğultuyu dindirmek için ne sözler ne yasalar icat etti; ey insan kendine gel, ben senin yerine herşeyi bilip söyleyeceğim, sen de anlamaktan kurtulacaksın. Umutlandırarak oldu, kimimizi mümin, kimimizi âlim yaptı, delileri de âşık, aşk divanesi... Babamız tanrı, tanrı babamız; bunu yapmakla bu dünyada yabancı olduğumuzu hissettirdi, hepimize yabancılığımızı bilip uygarca yaşamak kaldı. Din, peygamberlerini bile aldattı; bilim, aşk hastalığına ilaç bulmaya çalışıyor. Üstelik aynı işlevi yaparken bilim ve din, biri

yobaz, öbürü kafir oluyor. Trajik mi, komik mi, ama asıl bizim hayatımıza neler oluyor?

7

Biz kimiz? Laing'e göre hepimiz katiller ve fahişeleriz. Ama herşeyden önce düzenseveriz. Düzenseverler... Ne kadar zorlansalar da aşka katılamıyorlar. Bağırsaklarında acayip gurultularla dolaşıyorlar, bir türlü özümseyemedikleri aşkın taze havasıyla. Acı veriyor. Acıdan kurtulmak istiyorlar ama, kurtulma yolu yine düzensever olmak. Nesneleri içine alarak zenginleştiklerini sanıyorlar. Anne babalarına duydukları öfke bu dünyada üretebildikleri biricik duyguları. Onları cezalandırabilmek için içlerinde tutmaları gerekiyor, tutmaları ve çürütmeleri... Doyum da buluyorlar. Aşkı bile sahip olunacak bir nesne gibi görüyorlar, ama doyumun saf halini... bulamıyorlar, tersinden bulunmuş haliyle yetiniyorlar. Hamle değil yalnızca kasılma ve yine kasılma. Aşk bazen kapılarını çaldığında kendi sesleriyle yalan söylüyorlar: "Evde kimse yok!" Biliyorlar ya da bilmiyorlar ki kimse içeri giremez, kapılar paslı, kilitler sürgülü, kas gergin! Rahmin cömertliği, penisin korkusuzluğu hissedilmiyor. Kaynak suyunun nereden geldiğini bilme merakı yerine tanımlı durumları yeğliyorlar. Kuru ama oyuk bir kayanın deliği gibi... Kimi kutsal mabetlerde böyle oyuk kayalar vardır. İnsanlar, müminler, bu kaya deliğinden geçmeye çalışırlar. Geçerlerse aklandıklarına inanacaklardır. Geçemeyen günahkâr... ve günah, içimizde dışa vurulmamış öfke olduğunu bir kez daha duyurur. Tersine dönmüş öfke. Kayanın dar deliği süperegomuz, egomuzla eşitsiz bir güreş tutuyordur, bazen bilerek yenilir, bazen de yere çalar.

Kutsal mabetlerdeki delikli kaya simgesini yeryüzüne davet etseniz de gelemez. Çünkü denizden karaya fırlatıldığımız çağda kalmış. Artık anlamını yitirdiğimiz ortak bilinçaltının geri dönüşü yok, dönüşümü vardır. O nedenle düzenseverliğimiz, cim-

riliğimiz, inatçılığımız, geri dönüş imkânsızlığının fatal dönüşümünden başka birşey değil. Patolojik hâl, ontolojik hâli yener.

Aşk o nedenle, oral kapıdan girer ve genital hayat'ta yaşar, rahmin sınırsız cömertliğinde... Başka deyişle aşk, rahme, denize, cennete, hasbahçeye dönüşümüzün sembolik bir imkânıdır.

8

Gecede iki nöbetçi gibidirler âşıklar; çıplak tenlerin toy tüyleriyle donanmışlardır ve doğadaki her esintiyi hissederler; iki nöbetçi, örneğin Hattuşaş burçlarında... bütün bozkır gözlerinin altındadır. Ayın yardımıyla, ay yoksa yıldızların yardımıyla; kapalıysa gökyüzü, üçüncü bir göz açılmıştır; paranoyanın, sevişen insan paranoyasının üçüncü gözü. Ruhsal enerjinin yardımıyla açılır ve "yeter ey sevdiğim yeter/şimdi horozlar öter." Gecede bir vaşağın yaprakları hışırdatarak geçişinin sesini de duyarlar, yıldızın kayışının sesini de. Dünya, çünkü onların içindedir, burçların kıyısından akan derenin sesi dudak seslerine eşlik eder; iki aşık büyülenmiş midir, büyünün ta kendisi midir? Bilinmez, bilemezler. Ama âşk bilgisi bütün kinâtı adlandırmaya yeter (Ferhat: "Şahım! Bir de Şirin'i benim gözümle görebilseydiniz!").

Bilmekse aşkın en gereksiz yüküdür. Bütün göstergeler, işaretler aşkın içinde bulunur ve aşk duygusu dünyayı yur yıkar.

9

İnsanoğlu bir piramidi inşa etmek için 4.883.000 ton taşı yerinden kaldırdı, ovdu, biçimledi, dengeledi ve kurdu; içinde labirentlerin kıvrıldığı.

10

Latin Amerika'da yaşayan bir kartal, And dağlarında bir kartal türü, yılda bir kez aşk yapıyor. Ama yılda bir kez aşk yapacağı erkeğini ya da dişisini arıyor, arıyor ve buluyor. Onu anmamızın ne-

deni bu buluşmayla başlıyor. (Arayan mutlaka bulur: Doğada denge yoksa, ölüm var!) Buluşma gökyüzünün kanatlarla çıkılabilecek en yüksek doruğuna çıkabilmenin başlangıcıdır. Çünkü orada bütünleşeceklerdir. Birlikte yükselirler, doruğa vardıklarında kanatlar susar; iki vahşi gövde, bir canlının kendi olanaklarıyla çıkabileceği en yüksek doruktan, yerçekiminin acımasız gücüne kendilerini teslim ederler. İki gövde, tek vücut olmuş iki vahşi gövde, aşağıya doğru rüzgârın yatağında akmaktadır. Süzülür, süzülür... süzülürler. Tam yere çarpacakken, iki gövde iki kanat çırpınışıyla ayrılır. Tekrar doruklara doğru yolculuğa koyulurlar. Yorulana kadar sürer bu aşk oyunu. Ama bazen iki tutku öylesine fanatikleşir ki, yere çakılacaklarını bile unuturlar. Latinler bazen yere çakılarak ölmüş kartallar bulurlar.

Latinlerin "Yaşasın Ölüm!" sözünde buldukları anlam, kartallara öykünmenin dışvurumu olmasın? İnsan doğayı taklit ederek yaşıyor, onun ruhunu da.

11

Bugün insanların birbirine sürtünerek geçtiği, omuzların vuruştuğu, buna karşın ellerin çok sık buluştuğu, göze insan görüntülerinin salise hızıyla doluştuğu dünyada yaşadıklarımız ne? Aşk için neyi yaşamaktayız ya da aşka nasıl anlamlar yüklememizi sağlıyor bu yaşantı ve biz hangi aşk imgesinin hakikat olduğuna inanıyoruz?

Yazık ki yıkıcı bir yanıtı var bunun; anlık, geçici ve bir daha dönmeyecek olan... O kadar çok köşe var, o kadar çok göz kapatıcı nesne var ve o kadar çok yanılsama yaratıcı durumlar var ki, az önce gözümüzün önünde bir anlam odağı olan, belki de kışkırtıcı bir büyü olarak duran, hemen görünmez oluyor. Bir köşede, bir durakta ya da kalabalık arasında kayboluyor. Ve herkes, gözüyle kalbi arasında doğrudan köprüsü olan herkes, Baudelaire'nin "Geçen Bir Kadına" şiirindeki duyguya yakın buluyor kendini.

Bir şimşek... sonra gece!
Ey bakışı ansızın
Beni yeniden dünyaya getiren kaçıcı güzel kadın
Artık görmeyecek miyim seni ebediyen?

Diyordu, 19.yy. Paris'inde sokakta karşılaştığı ve büyülendiği, bir daha göremediği güzel kadın için yazdığı şiirde. Şehir insanının aşk karşısındaki trajik durumunun imgesi bu mu? Benjamin böyle olduğunu söylüyor. Hayatın fitilinin, hikayesinin tatlı alevinde yanıp yok olmasına izin veren hikaye anlatıcısının değil, güneşin ve yıldızların altında yürüyen şairin değil, gaz lambalarının ışığı altında amaçsız dolaşan aylağın deneyimidir. Bakılan nesnenin bakışımıza cevap vereceği beklentisi, yani aura'sını kaybetmiş bir çağın deneyimi. Büyük şehir insanını büyüleyen aşktır... ama ilk bakışta değil. "son bakışta aşk". (Son Bakışta Aşk. W. Benjamin, Nurdan Gürbilek'in Benjamin ve Arkadaşları'ndan.)

Son bakışta, artık geri dönülemeyecek olanda, yitirilen yerde, insanın ancak hayıflanabileceği bir kırıklık ve umutsuzlukta yaşanan aşk.

Ne var ki şehir insanının her yaşantıya söyleyebileceği bir sözü, bir ideolojisi mutlaka var ve radyolar, televizyonlar, gazinolar, müzikholler, kasetler... bu söze imkan sunan mekân ve araçlar olarak işbölümüne katılıyorlar. Üstelik bu araçların, mekânların ve sokakların vaadettiği yalnızca son bakışta aşk imkanı, bir anda yakalanacak, bir anda kaybolacak, ya otobüsten inmiş olacak, ya köşeyi dönmüş ya da kalabalığa karışmış olacak. Başka olasılıklar da var elbet. Az ötede bir masada oturmaktadır. Ama öylesine uzaktadır ki, masalar arasında kurgusal duvarlar, yabancılık, şehir insanının kanıksadığı antipati, kendinizi bir cam fanus içinde hissetmenize neden olacaktır. Gözleriniz kalbinizin çırpınışını bir acı olarak görüntüleyecektir.

Bu yaşantılar aşk değil, aşk imgesini ürettirir şehir insanına, Yaşantılarda değil, nesnelerin soğukluğunda, imgelerin soyutluğunda kalakalır şehir insanı.

12

Tanrı, babanın öldürülmesinden doğar (Freud). Babanın öldürülmesi onun koyduğu yasakların daha soyut düzeyde tabulaştırılmasında (tanrılaştırılmasında) yeni bir örgütlenme ve sıkı yaşam bulur. Suçluluk duygusunun, yüceltim mekanizmasının ve kendi kölelik duygu ve düşünce sistemimizin başlangıcı, tersine dönmüş biçimidir. O nedenle insanoğlu yaşlı doğar, babanın yaşında ya da babadan daha yaşlı. Uygarlık bir baba düzeni olarak yeni yasalar, yapılar, taşlar, araçlar, yollar ve... teknolojinin dünyaya sığmayan soyutlamaları, bilimin nesnesine ulaşamayınca bilinemezlik düzeyine yücelmiş tutuculuğu ve bütün bunların altında yatan üretim araçlarının mülkiyetine kimin sahip olacağı ya da olamayacağı savaşları ile kendisine yeni bir dünya kurar. Nesnelerin tabulaştığı, tabuların sahip olunarak yüceltildiği dünya. Uygarlık, düşünülenin tersine hazzın ertelenmesini değil, hazzın nesneleşmesini ister ve sağlar. İnsanın bu dünyada varoluşu öbür canlılardan farklı olarak, dünyaya yabancı oldukça insana yabancı, toplumsallığın sonsuzmuş ve mutlakmış gibi görünen oyununu ideolojik biçimlere yerleştirir.

Artık sorun şudur uygarlıkta: Baba öldüyse, kardeşler arasında babanın yerini kim alacak? Antik dünyada bu sorun prenslerin krallık, şehzadelerin sultanlık, veliahtların hükümranlık savaşı olarak sahnelenir. Tebaa (kardeşlerin yoksul doğdukları için kötürüm sayılan, ölüme ya da köleliğe, kulluğa adanmış olanları) bu savaşa gövdeleriyle katılır; gövdenin gücü ve çevikliği sayesinde büyük biraderin kim olacağı savaş meydanında saptanırdı. Tufan gibi uygarlığa giren barbarların, şehirleri, kaleleri, imparatorlukları bir vuruşta devirebilmeleri, kardeşlerin kav-

gasıyla içi çürümüş uygarlık karşısında kardeşler dayanışmasının üstünlüğü oluverdi. Ama yalancı üstünlük; devirdikleri uygarlığın kalıbına girmekte gecikmiyorlardı, uygarlık yabandan geleni "terli terli öpüyordu." Barbar, dünyanın, tüm kankardeşlerin ortak malı olduğuna inanırdı.

Çağımız uygarlığında kardeşler savaşı bitti mi? Bitmek ne söz, kangrenleşti. Tanrının yerini şeylerin, nesnelerin, metaların almış olması, kim ne kadar "şeylere" sahipse baba olacağına dair modern yasalar ve olağanüstü karmaşık toplumsal düzen, pazarda yalancı bir "eşitler savaşı" ile sürüp duruyor. Bu savaşın "özgür bireylerin" öznel köprülerinden birbirlerine geçiş olanakları tümüyle havaya uçuruldu. Proleterlerin devasa üretim araçları karşısında mülksüzlüğü ve dayanışması; bir o kaldı, onu yıkmak için her şey yapılıyor.

Bireyler arası uçurumun patolojisi yalnızlık, yabancılık, paranoya ve görünmez çitleriyle hayat yarı açık cezaevi. Yalnızlığın öbür yüzü özgürlüktü ama ruhu kötürüm kılınmış insan için özgürlüğün anlamı da kalmamıştı.

Bugün onun içinde yaşıyoruz ve bu hakikate rağmen aşk nasıl imkân olur, düşünüyoruz.

13.

Bunlar hakikati işaretliyorsa neden aşk imkân olsun? Yanıtını bugün'de, şimdi'de bulmak zor; şimdiyi geçmişle bağlantıda, canlıların tarihinde yer alan geçmişimizle, dirimsel tarihimizle ilintiliyerek düşünebilmeliyiz ve ancak bu bize aydınlık bir yol açabilir. İnsan, bilinçdışının "sırrını" kendiliğinden taşır, onu dillendiremez ama onunla uyur, onunla "uyanık"tır. Davranışların nedeni saymayanın bile kışkırtıcısı saydığı, duyumlarımızı biçimlendiren olarak görmeyenin bile vesile saydığı, düşlerimizin oyun alanı saymayanın bile yönetmeni saydığı bilinçdışı. Biz onun kendinde taşıdığı sırrın büyüsünde yaşarız.

Cennetinde ve cehenneminde, kâbusunda, serabında... gözümüz, dilimiz, ellerimiz.. kısaca gövdemizin tüm algı alanları, dış dünyanın göstergelerini onun tecrübesiyle alır, anar, bozar, kurarlar. Üstelik bilinçdışı yalnızca kişisel tarihimizin sırra dönüşmüş yaşantılanması değil, neredeyse bütün canlılar tarihimizin sırrını çözemediğimiz yaşantılanmasıdır; burada, kadın erkek hepimizi bulur, sarar ve sarsar.

Aşk, insanı hem bu büyülü sırrın cenderesinden kurtaran hem de büyünün uçsuz bucaksızlığını yeniden keşfettiren yaşantımız; aşk bunu doğrudan değil, dolaylı olarak yapar, dünyaya direniş biçimimizin tutucu karakterini değiştirir, gücümüzü, korunma edimlerimizin, kilitleniş biçimlerimizin yumuşamış, açılmış ve hem yayılmış hem yoğunlaşmış yaşantı imkânı olarak gizil bir güce dönüştürür. Gizil güç dış dünyaya akmıyorsa, içe, gövdeye akar ve gövdeyi zehirler. Kara sevda denilen psikojenik ölümlerin nedenidir, artık çok az karşılaşılan.

Bunu yapan aşkın umutlu ya umutsuz hali değildir; aşk duygusunun kendisidir. Bizi hayata bağlayabilecek her şey somut, elle tutulur, gözle görülür bir anlam ve duygu yoğunluğuna kavuşur. Zorla direnen bağlarımız çözülür, bağlar elimizde ip atlama aletine dönüşür. İster onunla oynarız, istersek boynumuza yağlı urgan yaparız; kişisel seçimlerimizin en iyi işlediği karar alanıdır bu.

Yeniden kurarız dünyamızı, duygularımız yeniden biçim kazanır, beynimiz kalbimizin köpeğidir, av köpeği. Bu yeniden oluş, kastlarımızdan kurtuluşumuzdur aynı zamanda, anne kastından, baba kastından kurtuluşumuzdur. Bu oluşum bize sırrının işaretlerini sere serpe vermeye başladığı anda, sümüklüböceğin kabuğundan güvenle dünyaya doğru antenlerini yönelterek çıktığı anda, onu görebilmenin, sevebilmenin imkânını da vermiş olur.

Kendimizi sevebilmenin imkânıdır bu; normaldışımızla buluşabilmenin yolu açılır. Aşk ve delilik, çılgınlık gibi sözcüklerin sık sık yan yana geliyor olması, aşk gövdelerinin ve ruhlarının yan yana gelebilmesiyledir.

14.

Aşağıdaki sözler, bundan iki yıl önce tanıdığım bir şizofrenin bana dikte ettirerek yazdırdığı mitolojik hayat hikayesidir. Daha doğrusu deliliğin mistik hezeyan diliyle örülmüş hikayesi. Bugüne kadar kimseyle paylaşmadım, her fırsatta kendime okudum ve sarsıldım. Bugün bu bilgiyi paylaşmak istiyorsam nedenlerim var. Birincisi dünyadaki her şey gibi her hikaye de insanların ortak malıdır, kim bundan kaçabilecek ki? Öbürlerini belki söylerim; yol uzun ve göçebeler aldanma kalelerine saldırarak ilerliyorlar.

A.U. bana şunları yazdırdı; hiç bir şeyine dokunmadan aktarıyorum, imlâ vurguları bile ona ait ve umarım "dizgi" hatası olmaz:

"Hz. Ali Allah'tır, deyimiyle Abdal Musa'ya müracaat eden ve Kerbela ayetine müracaat eden A.U., "Yaa Hz. Ali, ya beni kurtar ya canımı al" diye müracaatı vardır. Antalya Elmalı kazasına bağlı Abdal Musa erenlerinden Alevilerin Cenk vadisinde A.U.'yu savunan Hz. Ali, Hz. Muhammed, Hz. Güzelgülen, Hz. İmam Hüseyin; H.U., F.U., H.U., Cenk vadisinde A.U.'yu yargılamışlardır. Yeraltından gelen yeraltı dünyası bedenini yargılamış ve oybirliği ile karar vermiştir. Belden aşağı ez, belden yukarısı cem cemaat terazisi; Ezrail imzalamıştır. Kellesini arş yargılamıştır. Komple bedenine Ezrail Aleyhisselam yetkisi verilmiştir. Tüm ve bütün dünyaların ve dünyalarının kendisini onayladığı ve güvendikleri ve görev verdikleri, resmen beyan olunmuştur."

"Abdal Musa cem yerinde yargılanan bu şahıs, A.U., gökten gelen gürz, Lokman Hekim sıfatıyla kendisini onaylamıştır ve kendisine görev verilmiştir ve gözlerini geçmiştir. Gözleri değişime uğramıştır. Elmalı'dan İstanbul istikametine gelirken güneş gezegenindekilerin tümünü yere indirmiştir. Güneş gezegeni değişime uğramıştır. Antalya garajında Güneş gezegeniyle terazi kurmuştur. Ayak meninde terazi kurmuştur. Oradaki olaylar

önemli değil. Davalı ve davacı anlamsızdır. Gecede Antalya'dan İstanbul'a gelirken Güneş, Ay gezegeni paraleline geçmiş, gözleriyle, Ay gezegenin paraleline geçmiş, gözleriyle Ay gezegeni gökte yıldızları toplamıştır. A.U. da otobüste giderken gözleriyle Ay gezegenini paralelinde yola indirmiştir. Böylece bebek dünyası tümüyle helak olmuştur. A.U. best kemer yapmıştır. İki senedir ilişkide bulunmuyor. Bu paralelde oğlan dünyasının bütün sorunlarını görüşmek üzere İstanbul Teknik Üniversitesi, avukatlar, barolar birliği ve akıllı mantıklı profesörler, bilim adamları, Şahkulu'ndan Alevi dergahında toplanıp bu vahim olayı görüşmek üzere A.U.un kendisine yardımcı olmaları, olaya ışık tutmaları ve kendisine her türlü kolaylığı göstermeleri için tüm milletler namına herkesin bilinçli olarak, olayı bilimsel olarak Şahkulu'nda izah etmesi ve görüşmesi gereken çok vahim önemli bir olaydır. Tüm hepimizin sorunu olan önemli bir sorundur."

"Yıldızlar dünyası demek ruhlar dünyası demek, ruhlar dünyası demek bebek dünyası demek, insanoğlunun yaradılışı, doğumu demek, doğum demek doğumun karşılığında birinin vefat edip ruhlar dünyasına gitmesi demek. Evlenen kişinin kendisi, olması gerektiğini, evliliğin yenilenmesi gerektiğini, görüşmeler yoluyla evliliğin ne anlama geldiğinin, Allah ayetinin ve cümlesinin ve kelimesinin ne anlama geldiğinin bilimsel olarak izah edilmesi gerektiğini, insanoğlunun bu bilince vakıf olması gerektiğini, Cebrail, Ezrail, Mikail'in görevlerinin ne olduğunun izah edilmesi, 20. yy'ın sonunda zamanın halka izah edilmesi gerektiğini belirtmekle görevli olduğunu ve Birleşmiş Milletler temsilcisi olduğunu beyan etmiş bulunuyoruz."

A.U. bunları yazdırdıktan sonra, "Ne yazdın oku bakalım!" dedi. Okudum. Dalgın, kederle bir sesle adeta mırıldandı: "29 harfi tamamlamam gerekiyordu ama diğerlerini hatırlayamıyorum." Ayrılırken bu dilekçenin mutlaka gereken 'merci'lere ulaştırılması talimatını verdi. Onu bir daha gö-

remedim; ama BM temsilcisinin ulaklık görevini şimdi yapmış oluyorum!

Umarım kapalı koğuşa yatırılmamıştır. Halkın alıştığı ve sevdiği bir 'deli'ydi. İnsanlar A.U.'un sözlerinde unuttukları ya da kaybettikleri büyülü dünyalarının mitolojilerinin 'keramet' dolu sözlerini, yaşantılarını arıyor gibiydiler; yoksuldular, gecekondu semtlerini hemen her gün polis basıyordu.

A.U.'un öyküsünü 'akıllı' diline çevirmeyeceğim. İnandığım ve bildiğim şu ki, bir 'aşk delisi' A.U., kurduğu yeni düzlemde evrenin tüm sırlarına duyduğumuz aşkın peşindeydi.

IV
DİLDE

Sen bir âfetsen mana ey akl-ı bed-fercâm kim
Bulmak olmaz sûret-i kur- bünde âsâr-ı neşât

Tıfıllar dîvâneler senden müberrâ olmağın
Dünya vü ukbâda bulmuşlar kemâl-i inbisât

İzzet ü zilletde bimezler tarik-i imtiyaz
Hallet ü hürmetde çekmezler azâb-ı ihtiyat

Ol ki dâim hem-nişînündür muazzebdur müdâm
Nîşe kim teklife hükm-i şer' ile sensen menât

Ol zamandan kim sana virdüm inân-ı ihtiyar
Ol zamandan k'eyledüm muhken senünle irtibât

Olmayub hali gam u endândan mefsüm evi
Hâr bisterdürmana peyveste hâkister bisat

Olmayasdum kâş ki her giz seninle hem-nişîn
*Kılmasaydum kâş ki mutlak senünle ihtilât**

Fuzuli

***(Ey başımın belası, kötü amaçlı akıl; sana yakın olmakla mutluluğun izi bile elde edilemez. Çocuklarla deliler, senden uzak oldukları için, mutludurlar. Onlar, yücelik ile bayalığı birbirinden ayırt edemezler, helale, harama dikkat etmek işkencesi çekmezler. Seninle birlikte olanlar, sürekli bir acı içindedirler. Çünkü; şeriat buyrukları ile uzlaşma aracı sensin. İstemimin dizginlerini eline verdiğimden, seninle sağlam ilişkiler kurduğumdan beri içim, acıdan ve üzüntüden kurtulmadı. Döşeğim kızgın kül, yastığım diken oldu. Keşke sana yaklaşmasaydım, keşke seninle sağlam ilişkiler kurmasaydım.) (Cemil Yener, Fuzuli, Altın Kitaplar, 1977)**

Anneye geç kaldın, varlık karşısında eksiksin; insan "yalağuz" dur. Turgut Uyar'ın Bektaş'ı gibi, hepimize benzer biçimde dünyaya gelmiş olan, bulutların içinde kendi kendine "yalağuz"dur.

Konuşurken veya yazarken ne yaparız? Bütün varlıklar arasında, buna sözcükler de dahildir, yerimizi yurdumuzu belirlemek, sınırlarımızı çizmek veya pekiştirmek (soyut da olsa), söylerken değişiyor olanı değişmez kılarak güvenebileceğimiz, yerleşik bir dünya kurmak isteriz, daha doğrusu tasarlarız; insan tasarlayandır, "düşünüyorum... varım" denklemini bulan odur. Bu dünyada yalnızca kendimizin belirlediği, edilgen değil eyleyici olduğumuz, yabancı değil, eğlenen, (eğlen güzel eğlen bile gidelim), yerleşik olduğumuzun duygusunu, bizden önce hazır olana bizim de hazır olduğumuzu, olanı kabul ettiğimizi, olanın da bizi istemesi, kabul etmesi ve hatta zaman zaman içine alması dileğimizi dile getirir konuşma ve yazma. Hayvanlarda olmayan, yalnızca insanda (var) olan, yutak borusu ile nefes borusu arasındaki organizmaya yamanmış olan, dilimizin araçları, konuşma organlarımız, gırtlağımız, kıkırdakalarımız, damağımız, dilimiz, dişimiz, du-

daklarımız. Öbür dillerde de öyledir belki, baba evi, baba ocağı, baba yadigarı, babadan kalma... gibi, babanın sahiplik sıfatına yüklenmiş yüzlerce sözcük varken, dil söz konusu olduğunda 'ana dil' deriz. Henüz dünyaya gelmiş, mutsuz bir vahşi savaşçı iken, ağlamak için çıkardığımız seslere biçim veren anne, (veya bir anne figürü), bize bütün nesnelerin adlarını, onu anma, çağırma biçimini, gramerini, öznesini, sıfatını, yüklemini, zarfını, ünlemini... öğretir; bu dünyanın nesnelerinin adlarını bilmeden ondan yararlanmak, koruyucusuz insan bedenine göre değildir veya çok zordur. Nesneler çoğunlukla konuşmazlar (bizim için konuşanlar konu olacaktır, anlayamayacağımız!), biteviye yer değiştirirler veya biteviye dururlar, bazen kaybolurlar bazen biz buluruz onları; işte iyi ve kötü. Kayıpla başlar dil, anneyi ilk günlerimizde gözlerimizle izlemek, ağıdımızla çağırmak yetiyordu, meme bize yaklaşıyor bizden uzaklaşıyordu (veya meme figürü). Dil kayıpla başlar. O nedenle önce kötülük vardı; iyilik kayıp olmasaydı, kendini gösterebilecek ve bir sözcüğe, binlerce imgeye, simgeye dönüşecek gücü de bulamazdı. Her şey bir şeye karşılık olduğu için yaşar; iyi, dilde yaşamayacaktı, dilde olmayan bir şeyi bilebilecek miydik? Nesneler (ki kimileri, ne kimileri hepsi, bizi derinden etkiler ve bizi bir 'ben' yaparlar) bize 'biri' olduğumuzu, ilk aynaya baktığımızda da birisi olduğumuzu ve her şeye muktedir birisi olduğumuzu (memenin sahibi biziz) kendi kendimize ikna ettiren her şeydir. Nesnelerin gücü bizim gücümüzdü(r). Aynada da bir nesne olduğunu ne zaman öğreniyor oluruz?

aynada kimse var mıydı?

Bazen dilin sonuna öylesine yaklaştığımız olur ki, (nadiren bazen), mutlak sessizliği bulmuş gibi hissederiz kendimizi. Ama bundan çabucak kaçarız, korkutucudur, uçurur bizi. Belki de bu anlar kaosun sırrıdır (dile dönüşemeyecek olan) ve biz canlılar, bütün canlılar (kediler, köpekler bazen nasıl da ürperirler!), bizde

kalmış son otantik izleri bu anlarda yaşarız, korka korka, kaça kaça. Bundan kurtulmak için (kâbustan yani), nesnelere, dil üzerinde nesnelere benzememiz gerekir, bu dünyaya ait olduğumuzu hissedebilmek için; bedenimiz ve ruhumuz da tasarının bir parçası oldukça, biz ve tasarı dünya kendini güvende hisseder, insan kendi dengesini bulur, tasarı dengesini. Büyük aldanışın (bağışlayın) gündelik örülüş biçimi ise (sabah işe, okula, nöbete, camiye, göreve, silah temizlemeye, çiçek toplamaya, müzayedeye, pazara gideceğizdir) daha karmaşıktır. Her şey bir şeye karşı olduğu için yaşar. Her sözcük bir sözcüğe karşı olduğu için 'bir sözcük'. Karşı-oluş Türkçenin politika dilinden yakasını kurtaramamış biçimiyle anlaşıldığında, bu sözler yavan ve kabadır. Karşı-oluş, oluşun tamamıdır, dolayısıyla tüm hayatın tamamı. Uçak bir karşı-oluşla buluşamazsa 'boşluğa düşer'; yeraltında bir tabaka bir tabakaya karşı olamıyorsa yeryüzü devinirken, insanlar yürürken, sevişirken, uyurken, hayvanlar otlanırken, geviş getirirken, tilki kümese girerken, kanguru zıplarken depreme yakalanır. Ama nedense bazen kendimizi sırrını bilemediğimiz bir 'boşlukta' hissederiz veya bir bulantıda. Bilinç, eriye eriye tükenmiş bir mum gibi, ışıklarını boşluğun o derin karanlığında dağıtmıştır; en paranoyak bilinç bile, eriye eriye ya rüyayla yer değiştirir veya delilikle. Bıraktığımız yerden başlayabilmek... Hayatımız, bayat bir sözle söylersek (ne yaşamak yeni, ne ölmek yeni), yaşama ve ölüme karşı oluşum sahnesi..yse eğer, sözcüklerin hayatımızdaki yeri nedir? İçimizde söylenen türkü, bizi nerelere çağırır? Nesnelere çağırır, içgüdü, temel dürtü... nesneye yöneliştir. Ve meme doğmayı başarmış insan yavrusunun ilk yöneldiği nesneyse (öyledir oğul, öyledir), nesnenin yokluğu da ölme nedenidir. Almak, atmak, içermek, dışarı vurmak, etmek ve edilmek, eylemek ve eylenmek... hangi varlık bu karşı oluşa neyle sabrediyor. Dahası bunların içiçeliğinden bir yaşantı çıkarıyor? Ah, tanrım, ne saçma sorular bunlar: Anneye geç kaldım, varlık karşısında eksiğim?

başlangıç: arzu vadisi

Sözcükler arasında başlangıçta bağ kurmamız olanaksız, henüz insanın türettiği, organizmamıza sonradan eklediğimiz konuşma yeteneklerimizi geliştirmek için insansal bir tecrübeden geçmemiz bekleniyor; çaresiz geçeceğiz. Çıkardığımız seslerde bir "içerik" var ama asla bir biçim yok. Köpek havlar, kedi miyavlar, kuzu meler, insan yavrusu "babıldar", "gıgıldar", mızıldar, zırlar vb. Bunlar yetişkin dilinin yankı-ses dediği adlandırmalar ve biçimi ancak kendisiyle var. Biz ayna-ses'le yankı-ses'le ilgili olsak bile, anne değilsek, insan yavrusunun isteklerini yakıştırarak çıkarmaya çalışırız. Anne anlar, süt istiyor, çişi var, susamış, uykusu geldi, kucak istiyor filan der. Meme, süt, kucak, uyku, anne, baba, insan yavrusunun kulağına gelen, yöneldiği nesneyle bağlantılı en sahici seslerdir. Nesneye yönelen, nesne ile, onu imleyen ses arasındaki bağıntıyı çözer, köpekler de çözer atlar da. Nesneyle doğrudan bağı olan her kelime can yakıcı bir heyecan üretir. Heyacan koşullanmanın biricik atmosferi, artık koşullanmaya başladık ve bunu ne kadar iyi yaparsak, aklımız o kadar takdir görür. Tabii ki sahiplerimizden takdir görürüz. Dili, kelimeleri öğrenmeye başladığımızda, pedagojinin cenderesine girmeye başladığımızda, yani artık terk ettiğimiz ama terk etsek de farkında olmadığımız için bilemeyeceğimiz, ama belki de farkedebileceğimiz (nasıl merkezli olduğuna bağlı); artık galiba sadece fark etmiş oluruz gideni. Bizi bekleyen bu dünyanın bize gerekli olan nesnelerine verilen adları birer birer, sonra da çata çata öğrenmemiz istenmektedir. Başlangıçta ağlamakla elde ettiğimiz her şey, şimdi söylemekle önümüzde, elimizde, gözümüzde, ağzımızdadır. Beden dili yerini yavaş yavaş, soyut bir şeye, anlamı konusunda toplumsal anlaşmaya varılmış seslere bırakır. Başlangıçta ağıt vardı, şiire yeni başlayanların yaptığı gibi. Henüz dilin anlam, ses ve ritm gibi boyutlarına hükmediyoruz. Onlar biz-

den çok uzakta, bazen erişilmez uzaktalar. İçedönüklüğümüzde, o şizoid hallerimizde bu erişilmezlik duygusunun ne çok payı vardır; bunu unutur, yerine yeni bahaneler koyarız. Ama, şizoid hal, normal-dışı. Biz normalden, olandan, olan bitenden, olacak bitecek olandan söz ediyoruz ya: Konuşuyoruz ve talep ediyoruz. Her konuşma edimi bir talep içerir. Ama artık, meme, süt, çiş, kucak gibi şeyler değildir. Bunları talep etsek bizi tımarhaneye atarlar. Hâlâ, konuşuyor olmakla, ses çıkarıyor olmakla bazen de ağlıyor olmakla, kimi zaman mutluluk, şükran mesajı iletmek için gülüyor olmakla aynını veya "muadillerini" talep ettiğimizi söylesem beni de tımarhaneye atarlar mı? Gerek yok, yeterince tımarlıyız nasıl olsa. Bunların hepsi de düzgün cümle değil mi?

Yaşantımızı sıradan dile, gündelik dile, alışılmış dile 'döktüğümüzde' (tıpkı kalıba 'dökmek' gibi), itiraf etsek ne olur; bizi yine de kesmeyen boğazımıza yapışıp kalmış bir "yani", "şey", "ımmm", "gibi" ve bazen de 'es' kalır. Tıpkı boğaza yapışmış, bir türlü sökülmeyen, kronik bronşitlerde canalıcı bir çaresizliğe vardıran sökme çabaları veya gıcıklarımız, onlar kalır. (Kalır ve hep 'kanar'). "Anlatamıyorum", pasif kızgınlıktır, gücünü içeri döndermiş ruhsal enerji. Ama nedense, anlatmak istediğimiz şeylerin boyutları, biz hissettikçe çoğalır; tam dünyayı kucaklayacakken, dünya kucağımızdan düşer, bir kâşane gibi dağılır; düş kırıklıklarını kimse toplayamaz. Kim kırdığıyla veya kırıldığıyla kalmıyorsa, ona ağıt yakmıyorsa, başında dört dönmüyorsa, alıp başını gidiyorsa bir 'tecrübeyle' birlikte, o büyür. 'Kan tutmuş' olanlarımız ise, dilsizliğin sağır boşluklarında kalakalır(ız), eksiğizdir, erişilmeyizdir. Kan tutanlar, hep anasının çevresinde dönen dilsizlerdir, ne utançlarıyla yüzleşebilirler, ne de bunun farkındadırlar. Bu durumdan galiba bizi tek şey kurtarabilir: Hissettiklerimizi daraltmak, sözdiziminin düzanlamlarıyla doymaya çalışmak. Başka bir yol daha vardır elbet, (gidecek şehir bulunur

elbet!). Örneğin, anne, baba sözcüklerini bozarak konuşmak: Anaba, banne, kad-er, aba, ab... vb. Ama, belli ki bu düzanlam üretimine aykırı bir dildir, aynı zamanda toplumsal varlığımıza da aykırıdır. Bizde aranan tuhaflık, bize yüklenen normal-dışı anlamlar, öğrenme güçlüğü, zihinsel özür, uyumsuzluk vb. Aynaben'le uyuşmadıkça aynaya bakmakta güçlük çekeriz, ötekine bakmakta... Aynada kimse var mıydı?

esir ile yunus

Bunları söylemek bedenimizin içinde bir 'esir' taşıdığımızı da söylemek değil midir? Esir sözcüğü, kuşkusuz bir eğretileme. Ama, yüzbinlerce yıllık simya tarihi 'sır' ve 'ayna' eğretilemeleriyle kaynaşıyor. Büyücülerin tek bilgeliği var; aynayı keşfetmek. Hayat, bizim arzuladığımızın çok ötesinde karmaşıksa, hâlâ nasıl oluyor da bir basit hayvansal saflık olabiliyor, bir yunus gülüşü gibi mesela. Ama biz kişi oğulları, kişi kızlarıyız. Fransızcanın 'person' (kişi) sözcüğü Etrüksçeden alınmış, Etrüksçede 'maske' anlamına geliyor (içi boş maske). Öğrendik, Dionysos törenlerinde maskeler kullanılırdı. Törenlerde sona doğru söylenen şarkı şöyleydi: *"Uy aklın dediklerine/ kapılma gurura ve derin düşüncelere;/ İnan en basit halkın inandığına/ onun yaşadığı gibi yaşa"*. İşte onca esrik ayinin sonunda boşalmış bilinçaltının giyineceği en 'saf' maske. Filin derdi yemek, serçeninki uçmak, insanınki konuşmak. Anneden öğrendiği sözcüklerle, kişilerden bir talepte bulunmak. Bunu söylüyorsak, "gölge etme başka ihsan istemiyorum" diyenleri ne yapacağız?

Bilinen meseldir, sık sık tekrarlanır: Diogenes lahanaları yıkarken, yanından geçen eski dostu Aristippos'a, "Lahanalarla yaşamayı bilseydin, zorba Lionysius'a dalkavukluk etmezdin" der. Aristippos'un yanıtıysa şudur: "İnsanlar arasında yaşamayı bilseydin, böyle lahana yıkamızdın."

Bu kısa öykünün çarpıcı yanı, iki mantığın da aynı olması, ikisi de dil mantığını aynı güçte kullanıyor ve ilk kez Diogenes üzerine bir öyküde son söz onun değil, hasmının oluyor. Acaba hangisi haklı? Eğer ikisi de diyorsak, bir üçüncü akıl daha var ki, o durumda ikisinin haklı olma şansı kalmıyor. Diogenes haklı diyorsak, hasmın yanıtını dinlemiyoruz. Aristippos haklı diyorsak, ki lahana yıkamayan herkes zımnen haklı bulunuyor, lahana yıkamaktan başka yol bulamamış milyarlarca insanı aptal, beceriksiz, bu dünyanın efendilerini ise gerçekten 'yaşamayı bilen' insanlar olduğunu kabul ediyoruz, onlara dalkavukluğun akıllı bir şey olduğunu savunuyoruz.

Burada iki insanın anlamlarını bize de anlamlı kılan, bizim hayatımıza iletilen göndermedir. Bizim hayatımız ise bu ikileme indirgenebilir. Aslında ikisi de tartışmıyor. Tartışılmayacak olanı iletiyorlar. Çünkü aynı kavramları konuşmuyorlar. O yüzden ikisinin de konuşması, iletişimi, çok erken veya çok geç. Nesnelere yöneliş biçimi bir yaşantı oluşturmuş bu iki insan, 'lahana'ya veya dünyanın büyük nimetlerini fethetmeye uygun bir dil üretiyor. Az söylersek, kim nasıl yaşıyorsa, öyle düşünüyor. Bize verili olarak bulunduğumuz her konum veya kendimizin bulduğunu sandığı her konum, doğasına uygun bir mantığı, dili ve ruhu yaratıyor. Hayatın 'tunç kanunu'.

lahana veya hayatın tunç kanunu

Böylece yeniden aynı yerdeyiz, yeniden. Anneye geç kalmışların, varlık karşısında eksikliklerin serüveni. En güçlü kurgusal eserlerden daha kurgusal. Su gibi oynak, kaygan bir yüzeyde, en ağır gemileri yüzdürür, devekuşu gibi küçücük yaratıkların uçamadığı boşlukta en ağır metallerle parende atar, maddenin en küçük parçacığını da parçalar ve yeryüzünü yerinden oynatır, milyonlarca canlıyı 'tamu'ya gönderir; laboratuvarları harıl harıl kurgu üretir de, yine de hümanizminden taviz vermez insanoğlu. Yalancı

dersiniz yüzünüze bakmaz, düşman kesilir; kavramlarla daha ağırını söylersiniz, düşünce yüceliği adına saygı görürsünüz, itibarınız olur. Tunç kanun, evet, nesnelerin dolaşımıyla kurulur. Ama bu yeterli olsa nesnelerin son duruşmada görünürlüğü, ona "yabancılaşmayı", uzaktan bakmayı imkânlı kılar. Gelgelelim her nesne birçok kavramla yüzünü örtmüş, düşüncenin soyut evreninde somutluğunu gizleyebilmiş muhteşem bukalemunlardır. Arzumuzun ulaşamayacağı yerdeyse, aklımızı işgal etme gücü, tıpkı ölümü düşünürken hiç ölmeyecekmiş gibi gevşek düşünüşümüz, bir buruklukla, basit bir fanî oluş hatırlamasıyla yetinişimiz gibi, ve kadardır, yakıcı değildir. Burada olmayandır o; onu içleştiremez, kendimiz kılamaz, suda sûretimiz sayamayız. Burada olan bizi yakar biz ona sahipsek, tıpkı yaban toplumunun, hasmına yaptığı gibi onu içimize alarak gücümüzü katmerleştiririz. Yaban toplum insanı, hasmının kalbini yerse ruhunun kendisine geçeceğine ve çoğalacağına, eksiğinden kurtulacağına inanırdı. Böylesi bir otantik 'saflık' uygarı güldürür veya irkiltir. Uygar olsa olsa ancak kavram yamyamı olacak kadar tımar edilmiştir, nesnelerin üstünü yarım yamalak örtse de altında nesne olduğunu düşünmeden, bunun kaygısını yaşamadan yer. Bu eyleme ne kadar kavram katılırsa, o kadar yüksek, erdemli bir söylev törenine ulaşır ve tören muhteşem bir firavun töreni olur. Kan görmekten ödü kopar, en büyük et tüketicisidir uygar; neyse... insan, o et yiyor diye hakkını yemeyelim. İnsan yine de kendisinden tiksinen tek canlıdır, daima 'yeni ruh' arar. Karmaşık olanın içindekini güzeeelce sınıflar, ayrıntılara büyük önem gösterir, çünkü şeytan ayrıntıda gizlidir, şiirsel olanla düzyazısal olanı kesinkes bilir. Sanatı popüler beğeniden, kaliteyi sıradandan, yereli evrenselden (evrenistan neresi, yerelistan neresi, göçebeler bunu bir türlü bilemez, gök boştur, zühre, çoban büyükayı, küçükayı filan, gecede hepsi yıldızdır, yol bulsun diye ayırmasını bilir, o

kadar) ayırır. Bunları ayırırken, dili de çaresiz kılmamalıdır, onu gündelik dilin olanaklarından, gerçek yaşamın olgularından, olaylarından koparmamalı ki, aklın temel dayanağı 'gerçeklik duygusu' kaybolmasın, yoksa çıldırmak işten de değil, içten de değildir. Bu düşünsel yaklaşımlardan muhteşem poetik doğar, o poetik meyhanede her içeni rakı şişesinde balık olmaya, attığı cigarayla denizi yakmaya özendirir; isterse şair, ben bunu kastetmedim diye dövünşün, işe yaramayan çöpe atılacaksa 'ne zahmet ettiniz', ödüller, apoletler, ünler, şöhretler boşa mı gitseydi, Tükenmeyen şey veya posa atılır. Atılır ama çöp dağı da patlar.

çöp patlar

Muhteşem budalalar, şairler, 'mat, ışık geçirmez' bir dil bulalım da sözümüz tüketim aracı olmasın, diye yeni yollar ararken, ne dediğimi değil nasıl dediğimi önemsemeyin, derken, bir şiir başka dile çevrilemez derken, bir de bakarsınız ki ertesi gün dünyanın diline düşmüştür, dillerdeki dünya.

Hız o kadar gözle görünmezdir ki, kimsenin cebinde bir şair yoktur artık, cebe gerek yok, nerede istese orada, orijinali olmasa da konfeksiyon cinsinden olanla yetinecektir. Tüketilenin kalitesi ise, borsadan belirlendiği için, tabloların uzmanları, en büyük borsa uzmanları olduğu için, dil kirlense de balçıkta gemiyi yüzdürecek motor güç bulunmuştur. Ama çöp (de bu arada) patlar.

Aynada kendisini gören, aynada bir nesneyi izleme merakındadır, izler. Baktığı ve anlamlandırdığı kendinin bilincidir, izleyen bilinç, izlenendir aynı zamanda. Aynada kimse var mıydı?

İnsan, o 'olaganüstü' gerçekçi yaratık (Aşırılımlılar gibi, Akif'in Ölü Kirpi'sindeki), gerçeği gittiği gibi izlemekle ve onu öbür canlılardan ayıran muhteşem varlığı yani zekasını bunun için kullanmakla övünedurur. Hüdhüd diyor ki: işin başlangıcında

Arzu Vadisi vardır. Yedi vadiden altıncısı sarp ve korkunç Hayret Vadisi, yedinci vadi: Hiçlik.

Kaynakça: Meral, Demet, Saffet, Asude, Yasemin, Ferudutdin-i Attar.

V
İNSANDA

Akşam geri verince bana gözlerini
Şehir de kayboldu, denizin durgunluğu da
Bir anka kuşu yeniden karıyorken küllerini
Bir kaya oyuğu kendini alıştırıyorken boşluğa
Dedim, deniz de bendim, düşleyen de denizi
Ve sabah olur olmaz üstünde derinliğimin
Bu gülümseme gibi bulacağım kendimi

.

(Edip Cansever, Ölü Sirenler)

O tuzdokuz yıllık ömrü ancak bir kıtaya sığabilmiş göçebe, astımdı. İçine doğduğu dünyadan kaptığı alerji, kronik astıma dönüştü ve onu bir ömür izledi. Yalnızca kendisinin hazır bulunduğu dünya değil, değiştirmek için seçtiği dünya da astıma uygundu; çiçek tozları, tropikal nem, küf mantarları, kıl, tüy, astımı oluşturan besinler (ne bulursa yemek zorunluluğu), ani ısı değişimi, aşırı fiziksel çaba, yorgunluk ve her an baskın gerginliği... Buna sık sık bombardımanların tozunu dumanını ve ağır kokuları da eklemeli. Bolivya'da, ömrünün son onbir ayını geçirdiği Bolivya'da altı ay sonra yıkanabilmişti. Belki yüzyıl yaşayan birinden daha çok soluk alıp vermek zorunda kaldı; dünyanın temiz havası yetersizdi, tüm dünya temiz havaya kavuşunca astım dinebilir, ruh dinginliğine kavuşabilirdi. Temiz hava için 'bir, iki, üç... daha fazla Vietnam' gerekliydi. Çıktığı her yüksekliği, indiği her düzlüğü not etmeliydi: 2040m, 880m...

Sırtındaki çantasında astım aleti, kitapları, bazen silahlı bazen silahsız ülkeler geçti, maçetosuyla yollar açtı, "yeni insan" için hazırlanan bir dünya için çalıştı; İsa'dan, Don Kişot'tan sonra son mutlak iyi insan...

Dünyayı enerjisiyle, cesaretiyle, yüce gönlüyle ve yaratıcı ruhuyla hayran bırakan bu insan, 18 yaşına geldiğinde zorunlu askerlik için başvurmuş, astımı nedeniyle hiç bir askeri hizmete uygun görülmemişti. 53'te doktordu, asıl tutkusu arkeolojiydi, Kızılderili uygarlığına duyduğu tutku, Latin Amerika toprağını karış karış dolaşması için yeterli enerjiyi vermişti. Deyim yerindeyse kıtanın toprağına ve insanlarına dokunarak, onların yaşantısını bedeninde tadarak öğrendi. Yoksulluğu tanıdı, halkın ezilme ve sömürülme biçimini gördü; arkeoloji, edebiyat, tıp gibi ilgilerine zorunlu olarak politikayı da ekledi. Ama, bilinen politikalardan çok farklıydı bu ilgi. 1953'te Bolivya'da iktidara gelen devrimci hükümetin vaadettiği toprak reformu için Köy İşleri Bakanlığı'na doluşan Kızılderili yoksul köylülerin, bitlerden arınsınlar diye DDT sıkılarak içeri alındığını gören Guavera, kimi devrimlerin de yoksulları aşağılayabileceğini gördü. Guavera bir devrime inanacaksa bu, insanları özgürleştirmek ve bütün ezginliklerinden kurtulmak için gerçekleştirilen bir devrim olmalıydı; ilerlemenin başka hiçbir anlamı yoktu. Bir adaya hapsedilmiş cüzzamlıların gönüllü doktoru olmak istedi, yine 'devrimci' bir bürokrat tarafından 'parti kartı' yok diye engellendi. O adama şunu söyledi: "Bir partiye üye olacaksam, inandığım için olurum, zorunlu olduğum için değil." Aristokrat bir aileden olmasına karşın, geleneğini değil, kendi bulduğu dünyayı sevdi. Aç kaldığında ne iş bulduysa çalıştı, fotoğrafçılık, kitap pazarlamacılığı... Yoluna devam etmek için üzerindekiler dışında her şeyi sattı. Kimi zaman yaya, kilometreler aştı; ayakabılarının altı hep delikti. İspanya İç Savaşı sürgünü şair Leon Felibe ile buluştuklarında, ikisinin de ayakkabı tabanlarının delik olması, ikisinin de sessiz, içtenlikli gülümsemesine neden olmuştu. Bütün Latin devrimcileri gibi şairlere hayrandı, dağlarda bile şiir kitaplarını yanından ayırmadı. İronik bakışını hiç bir koşulda terketmedi. Bu büyük romantik, büyük zaferlerin coşkusunu sarhoşluğa dönüştürmedi;

'büyüklüğü' hep küçümsedi. Dostluğu, bağlanmayı derinden tattı: "Petiso. Granada'ya gidiyorum, sonra yazarım." En zor koşullarda, ölüm kalım anlarında vurulmuş arkadaşlarını bırakıp kaçmadı, esir düşman askerini de şevkatle tedavi etti.

Che, 4 Haziran 1928, Rosario / Arjantin doğumlu Che, öbür ülke devrimcileri arasında işte bu ünlemle anıldı: Che! Arjantin aksanında cümlelerin sonunda nokta işlevi gören bir ses eklenirmiş: Che! Vurgu dışında hiçbir anlamı yok; Che'nin eyleminin 20 yy. sonundaki anlamı neydi? Çocukluğunda üçüncü kattaki evlerinden komşunun evine bir metrelik boşluktan atlayarak geçen, korkaklığın ideolojikleştirilmesinden tiksinen, ama korkuyu da bilen Che'nin öldüğünde bile savaşan ruhu dünyadan ne talep ediyordu? Yalnızca tek şey: kulluktan kurtulmuş yeni insan. Gönüllü kulluktan, zorunlu kulluktan, iradesizlikten, kendi kaderine hükmedememekten, içi fesat, kin, öfke, nevroz, değersizlik duygusu vb. dolu bu çağ insanının yerine, özgürlüğüyle ne yapacağını bilen, başkasına hükmetmek yerine eşitlik ve kardeşliği yaşama dönüştürmüş yeni insan. Bu insan tüketimden nasibini daha fazla almış insan değildi, Che'ye göre: "Sorun bir kişinin kaç kilo et yiyebileceği değildir. Gerçekte gerekli olan, bireyin kendini daha mükemmel hissetmesi. Daha büyük bir iç zenginliğine sahip olması ve daha büyük bir sorumluluk taşıması"ydı. Che'ye göre devrimciyi harekete geçiren bu büyük aşktı. Bu büyük aşkın içinde yalnızca ahlaksal yüceliş yoktu; düşünsel yüceliş ve eylem özgürlüğü ve iradesini de içeriyordu. Ve dünyanın tüm yasaları, tüm kurumları, o yılların kapitalizmi, sosyalizmi, hepsi bu ütopyanın önüne demir ve kömür perde germişti. 53'te doktor olduktan sonra Latin Amerika gezilerini sürdüren ve 1955'de Meksika'da Fidel ile karşılaşana kadar, düşünsel ve duygusal bir moratoryum yaşayan Che'nin, başucu eseri Don Kişot'tu; Gethe'yi, Mallarme'yi, Verlaine'i, Beaudelaire'i, London'ı, Stevenson'u, Papini'yi ve arkadaşlarının iddiasına göre 15 yaşında Freud'u oku-

muştu. Şiir tutkunuydu, şiir de yazıyordu. Marks'ı Guatemala'da yayıncı bir arkadaşından ödünç alıp okudu; Kapital, El Yazmaları, Felsefenin Sefaleti, Gotha Programı, Lenin ve Troçki, Fanon, Mao, Giap... politik bilincinin temellerini oluşturan yazarlardı. Meksika'da Granma çıkartmasının hazırlığını yapan 86 ihtilalci arasında Marksizmi bilen tek o vardı, tek Kübalı olmayan da oydu. Asla kitabî değildi, gittiği hiçbir yerde kendini yabancı hissetmedi.

Che'nin yaşadığı yıllarda dünya nüfusu 2 milyardı; bunun beşyüz milyonu üst sınıflar, gerisini yerli halk oluşturuyordu. Sözü kullanan üst sınıflardı; sömürgeciliğin iki dayanağı zulüm ve acımaydı. Zulmeden, acıyandı da. Zulmedilen duadan ve küfürden başka söz bilmiyordu. Aydının dışardan gelmesine neden şaşmalı, bir 'kurtarıcı' olarak aydının da kurtulduğu tek durum mazlumun yanında yer almasından başka ne olabilirdi? Bu sorunlar, 'adanma'dan önce uykuları kaçıracak kadar sorulmuş, yanıtı verilmişti. Artık ikirciklenme korkaklık, kurtuluş aşkınlıktı. Adanmadan adam olmak olanaksızdı, olanaksızdır.

Che'yi ararken sözün ahlaka kaymamasına şaşmamalı; çünkü onun yaşam biçiminde konformist ve hazcı yaşamın yüzüne çarpan bir sertlik vardı. Sözlerin, eylemleri sadizm-mazoşizm düzeyine indirgemek modasının yaygın olduğu şu günlerde, yaşamı zorluk dolu bir insandan söz etmek de aynı tehlikeyi içeriyor. Ama dünyanın genel geçer yargılarına boş vermeyen biri, yeni bir söz bulamaz. İnsanlara öğretilen, öğrenmek istemeyene dayatılan bir bilgi var: Bu senin hayatın, hayat çok kısa, bundan haz almaya bak. Hazdan anlaşılan tek şey ise, yalnızca hazzı nesnelerde özleştirmek sahip olunan şeylerle. Biliyoruz bu yeni bir bilgi değil, Epikürosçulardan bu yana öğretilen bilgi, üst sınıfların hayat bilgisi. Madem ki bu dünya bütün kötülükleriyle bize miras kalmış, yapacak şey bunu kabullenmek ve uyum sağlamak. Yalnızca güçlülerin yaşayabildiği, güçlülerin kendini yaşayabildiği dünyada

gücün tek ölçüsü var. Her şeyin ölçülüp biçildiği, her şeyin adlandırıldığı dünyada tek gerçek maddi, parasal güç ya da iktidar gücü. Ey Kürt ağası, senin kaç koyunun var? "Yüz ikiyüz."

Bunun böyle olmasına şaşmamalı. Dünyanın tümüyle tüketildiği, keşfedilmedik hiç bir yörenin kalmadığı, denizlerin altının bile ev içleri gibi bilindiği, göğün yıldızlarının malların markası olduğu dünyada, bilginin ve merakın açlığına duyulan duyguyu burjuvazi bitirmiştir. Burjuvaların keşif duygusundan yeni bir şey beklemek dünyayı ne kadar can sıkıcı kılıyorsa, bir insanın bir başkası için anlamının ölçülebilir bir çıkara indirgendiği bir insan bakışı da bunun kaçınılmaz sonucu oluyor. Artık fetih yok, fethedileni yeniden yeniden biçimlemek, sıkıldıkça koltukları, televizyonun, komidinin yerini değiştirmek ya da arabanızı, evinizi, sevgilinizi vb. değiştirmek; değişiklik merakının tek gidericileri oldu. Hazcı bir insanı, insanı kendisiyle başlayıp bitiren birini, insana dair herhangi bir konuda uyarabilmek mümkün mü? Bunun imkânlı olduğunu söylemek için her insanın toplumsal bir varlık olduğunu söylemek mi gerekecek? Öyle olsun, her insan toplumsal varlık olduğu için, bir başkası için var ve anlamlı. Anlamın sınırları ne: demokraside oy kullanmak, baskıcı düzende hep birlikte boyun eğmek. Ya da bir insanın bir başkası için anlamı size servis yapan garsonun kibarlığını, şıklığını, özenini ya da bunların tersini görüp sevinmek ya da üzülmek. Bunlarla da sınırlamayalım. Her ânı süprizlerle dolu şehir yaşamında, köşeden döner dönmez karşınıza çıkacak bir güzelliğin, ucubenin, deliliğin, hoyratlığın, kabalığın, inceliğin gelip geçici heyecanıyla yaşamak. Yorgun insanların eğlenme aracı olan sinemanın, tiyatronun, müziğin folklorik gösterilerin ya da futbolun kendi zamanıyla başlayıp biten, hayatımızda derin yollar, aydınlatmalar yaratmayan, tersine bizi bu dünyanın kötülüklerinden uzaklaştırdığı, dinlendirdiği, kafamızı dağıttığı için, bütün bu tüketici dünyayı minnetle hissetmek. Yaşamın bunlardan

oluşmuş, insanları bunları yaratan varlıklar olarak düşünmek yeni hazcılık değilse ne olabilir?

Bu adlarla da anmayabiliriz bugünkü yaşamı. Ama şöyle bir örnek verebiliriz, bugünün hazcı insanını betimleyebilmek için. Hazcı birinde iç derinlik yoksunluğu, onu durmadan hayatını besleyecek bir şeyi, bir maddeyi ele geçirmeye zorlar. Elde edebileceği her şeyin peşindedir; bunlar çoğaldıkça elde etme biçimleri de çetrefilleşecek, zeka kurnazlığa yerini bırakacak, dünyanın her güzel sözü, ardındaki niyeti gizlemek için araç olacaktır. Bu küçüklerde çoktur ama bunların büyükleri de vardır ve onlar yazık ki deha diye anılır. Napolyon içindeki sonsuzluk duygusunu (gerçekte boşluğunu) gidermek için en gözüpek askerdir; dökülen kanın kokusu dünyayı sardıkça o amacına daha yakın hissedecektir. Bir başkası da Don Juan'dır; dünyanın bütün kadınlarıyla yatsa da annenin yarattığı iç boşluğu dolduramayacak olan Don Juan'ın dramı da bu tür insan tipinin büyüklerinden olmayı sağlar ona. Hazcı insan yalnızlığa katlanamayandır. Bir otel odasında yarım saatini sessizlikle geçiremez; ya yatağını ısıtacak bir kadının, ya midesini dolduracak bir yemeğin, ya da şehre bir fatih gibi girip binbir serüvenle dönmeyi arzulayan, bunlar olmazsa hayatı boş geçmiş sayacak bir insanın ruhudur, hazcının boşluk dolu ruhu.

Böylesi bir hayat Dante'nin yazmayı unuttuğu sekizinci dûzah değilse nedir?

Che'yi anan ve onu göçebeler arasında duyumsayan bir yazıda bunca didaktik ve moralist söze ne gerek vardı? Belki de hiç gereği yoktu ama derin bir isteği vardı yazanın. Göçebelerin karakteridir; gece yıldızları, gündüz gölgeleri kılavuz ederek yol alırlar; onlar için Rimbaud, Oscar Wilde neyse, Che odur. Birebirlik değil, benzer tutulanlar arasındaki kardeşliktir bu. İlk ikisi, dünyanın tüm ahlak değerlerini hiçe saymış birer ahlaksız, üçüncüsü dünyanın tüm ahlak değerlerini sömürünün bir parçası say-

dığı için yeni insan kavramında yeni bir ahlak yaratmaya çalışan bir moralist. Kökten reddedici bu üç insanı buluşturan en önemli yan, sözlerini beyan etmiş olmaları değil, gövdelerini beyanlarına feda etmiş olmalarıdır. Aynı buluşmaya büyük moralist Tolstoy gelemiyor yazık ki? Oysa o da dünyanın tüm kötülüklerinin mülkiyet haklarının özel ellerde toplanmasından kaynaklandığına inanmış, mujikleri ve tüm insanları özgürlüğe çıkarmak için yeni bir ahlak dini kurmaya yönelmişti. Bu uğurda babasından kalma büyük toprakların mülkiyet hakkından vazgeçtiğini, bütün haklarını ailesine devrettiğini ilan etmiş, yaşam koşullarından hiç bir şey değiştirmeden aynı odada yaşamını sürdürmüş, yazıdan ve ziyaretçilerden sıkıldıkça bir ayakkabıcının dükkanında tamircilik yapmıştı. Ona inananlar ondan daha derin kavrıyordu, bir inancanın yaşam bedelini. Tolstoy, uzun ömrünün son on gününde evden kaçan çocuklar kadar hür, onlar kadar perişan ama mutlu yaşayabilmişti. Belki elli yaşından bu yana Rimbaud'nun şu şiirini yaşamak istemişti: *"Mavi yaz akşamları, patikalarda, dalgın / Gideceğim sürtüne sürtüne buğdaylara / Ayaklarımda ıslaklığı küçük otların / Yıkasın başımı bırakacağım rüzgâra."*

Tolstoy'un inancı ve öğretisi ne kadar şiddetten uzak olursa olsun, ne kadar pasifist olursa olsun bir eylemi gerektiriyordu: her türlü dünya bağlarından arınıp sade bir insan olmak. Ününün doruğunda, mutluluğunun ve başarılarının doruğundayken yakalanmıştı o varoluş sorusuna: Ben kimim, hayat ne? Bu soruya verdiği yanıt, geçmişteki bütün öğretilerin üstüne çıkmayı ve bir dünya kurmayı amaçlıyordu. Herkesin kurtuluşu olacak bir dünya. Malların sahipliğinden arındırılmış, sadeliğin ve bütün insanlarla kardeş olduğumuzun duygusunu veren güven ve özgürlükle kurulu bir dünya.

Tarih işini yürütmek için bir hayalin itici gücüne ihtiyaç duyduğu zaman istediği büyük hayali yaratır ve bu büyük hayali en soğukkanlı kafalara bile sokar, yerleştirir, diyordu Marks.

Tarih için geçerli olan bir birey için de geçerlidir; en zor anlarda bile, hiç bir besleyicisi yoksa da enerjisini bulacağı bir duygu hali insana gelir, yerleşir. Bu duygu hali bazı zamanlarda gelip umutsuz ve yorgun yüreğe yerleşmiyorsa, yaşam için tehlike çanları kulağı sağır edercesine çalmaya başlar; ama sağırlık yırtılmıyor, yeni bir duyu alanı açmıyorsa sonu ölümdür, çözülme ve çürümedir, derin yıkımdır. Hepimiz bu ince köprüden geçiyoruz; dayanıksız ve çokça yıpranmış köprüden. Biriktirdiğimiz dayanakların hemen hepsini yitirdik; iyi ki yitirdik, tarihin batış-çıkışlar tarihi olduğunu düşündüğümüzde, yitirdiklerimizi yeniden ve yeni koşullarda yeni bir biçimde bulmanın şansı da elimizde, zorunluğu da önümüzde. Che bir kılavuz olabilir mi?

Başarısız bir ihtilalcinin kılavuzluğunu önermek, kimilerine budalaca gelecektir. İşte tam da bu nedenle Che'yi klavuz edinmek gerekiyor. İnsanlık tarihinde başarının ömrü nedir ki? Ancak insan ömrüne sığdırılmış süre. Tasarıların bu sürede başarıya dönüşmemiş olması, vatanı sandığı Küba'nın son dönemini yaşaması, sanayisini kendine yeter duruma getirmek için gece gündüz çalıştığı ülkenin açlıkla karşı karşıya kalması, 'yen insan' için beslediği umudun bugün kaçış botlarında okyanus sularına gömülmesi, 'iki,üç... daha fazla Vietnam'ın birincisinin onurlu bir kurtuluşu gerçekleştirmesine karşın, ancak Budist sabrıyla dayanabiliyor olması, Bolivva gerilla çıkartmasının sadece 11 ay yaşayabilmesi, 8 Ekim 1967'de gözleri açık, mutlu ama hüzünlü bir gülümsemeyle ölüp giden Che'nin umutlarının hepsinin tasarı düzeyinde kaldığını göstermiyor mu? O halde Che neden kılavuzumuz olsun?

Che'nin devrimin, sınıfsız toplumun oluşumunun geleceğiyle aynı olmayan devrimci kişiliğinde saklı bir gerçek vardır. Asla taklit olmayan, öğrenilmiş devrimcilikten dağlar kadar farklı, bulunmuş ve derince içine çekilmiş bir varoluş duygusu. Bugünün tüm kötülüklerini, "İşte bu kadarını beklemiyordum" demeyi bile

aklından geçiremeyecek düzeyde derinden hissediş duygusu. Bir şeyi ana sınırlarıyla belirtmek için genellikle doğru olmayan sözcükler kullanılır. Che'nin sözlerindeki yeni insan, aşağı yukarı bütün Marksistlerin dilinde varolan kadardı. Demek ki onun bize önerdiği yeni insan tanımı, bilimcimizde yeni bir yol açıcı değil, olsa olsa pekiştiriciydi. Ama yaşamı söz konusu olduğunda bir devrimciyi aşacak hiç bir zorluğun bulunmadığına olan inancı, bilinçli bir bağlanışın, öğrenilmiş değil, ruha sindirilmiş ve bütün ayak bağlarından koparılmış bir bağlanış dolu yaşamını görüyoruz Che'de. Che yaşasaydı sözcüklerine yeni sözcükler katacaktı, yeni düşünceler ortaya atacak, kimi düşüncelerinden vazgeçecek, yenilerini üretecek, bu böyle herkeste olduğu gibi sürüp gidecekti. Ama biz şimdi tamamlanmış bir yaşama bakıyoruz ve orada herşeyi 'mükemmel' biçimiyle görüyoruz. Sözcükler yerlerinden edilemezler, kolunu kaldırmanın yerine kolunu indirmek konamaz bir hayattan, tunç bir hayattan söz ediyoruz. Tunç bir hayattan, yanılgıların bile büyük öğreti olduğu, insana yeni bir yaşama deneyi bıraktığı, üzerinde olumsuz konuşanın bile, hayatının konuşulduğu andan başlayarak yeni bir değişime girmek zorunda olduğunu hissettiği bir hayattan.

Aslına bakılırsa Che bulunduğu çağın içinde bir rastlantıydı; bütün çağlarda, sınıflı toplumların bütün dönemlerinde de yaşayabilirdi, bir bakıma da yaşadı. Kahramanlığıyla yaşadı, gülünçlüğüyle yaşadı. Spartaküs olarak yaşarken kahramandı, İsa olarak yaşarken trajikti, Don Kişot olarak 'yaşarken' komikti. Ne var ki onu dost-düşman kahraman sayanların da, ohlayanların da, trajedisine ağlayanların da, komikliğine gülenlerin de, üzülenlerin de, saydığı, ağladığı, ohladığı, güldüğü, üzüldüğü anda değiştiği bir hayattı bu. Bu hayattan birşey kapmıştır, kapacaktır. Bir ruhla bölünemez, katlanamaz, yırtılamaz, taklit edilemez bir ruhla karşı karşıyadır, ondan sıçramış bir kıvılcımı nefesine almıştır, alacaktır. Bu insanlar serüvenle karşı karşıya geldiklerinde bu du-

rumdan ne zaferle ne de bozgunla çıkarlar, her zaferine bir ağıt, her yenilgisine bir umut eşlik eder. Bunun adı trajedidir. Esir aldığı her yaralı askeri tedavi etmek zorundadır. Ona, onu neden vurmak zorunda kaldığını anlatmak zorundadır. Bolivya'da üzerinde birçok yarayla çarpışırken silahına gelen kurşun silahını işe yaramaz kılmış, yakalanmıştır; düşmanı için dirisi ölüsünden daha değerlidir (dolar karşılığı bir değer). Kendi yaralarına aldırmadan vurduğu adamların yaralarıyla ve tedavisiyle ilgilenir. Onu ihbar eden köylüler, daha önce o köydeki bir gerilla ajitasyonunda okuldan, eğitimden bahseden Che'ye, ihbardan aldıkları paralarla köylerine yaptırdıkları okulla garip, ironik bir yanıt verirler. Günlüklerini okumamızı sağlayan, onu yakalayan subaydır. Bütün dünyada devrimi özleyen, bunu gerçek kılmaya çalışan Che'nin mezarı yoktur; besbelli ki öldü ama, ölümünden bir süre sonra bile onun yaşadığına dair efsaneler de yaşadı. Onun için tabu söz, tabu kişi yoktu; yaşamı öyle oluştu ki, daha yaşarken efsane oldu, kutsal ve gizemli bir azize dönüştü. Kitlelerin kımıldamak için gerçekten çok efsaneye gereksinim duyduğunu biliyordu, ama Latin "Kurtarıcı'ların, 'başkan babaların' kendilerini aziz göstermek için başvurdukları hiç bir yola tenezzül etmedi. Büyük bir ormanın içinde çete reisiydi, hep kalabalığı aradı, daha kalabalığı; ama biliyoruz, ya da günlüklerine yansıdığıyla biliyoruz ki, kedere dönüşmemiş bir yalnızlık, orman içinde bir parsın temkinli, kendine güvenli yalnızlığıydı bu. Ölüm kavramı, yaşamı bu denli ciddiye alan Che'yi açımlayan bir kavram olacaktı; yazı ilerledikçe olacaktır. Yaşamını sürekli kılan bir ölüm.

Che'nin yaşadığı yıllarda da günümüzde de hayallerimizden başka hiçbir kurtuluş umudu görünmüyor. Tek sorunumuz hayallerimizle birlikte yaşayabilmek. Hiçbir toplumsal proje geleceğin yolunu aydınlatacak, insanları ürettikleri, yarattıkları dünyanın yabancısı olmaktan alıkoyacak güçte, kavrayışta ve

bütünlükte değil; tarih ütopyaların yenildiği bir dönemi geçiyor; insanların üzerine en acımasız anti-ütopya olan ölümün toprağını üzerimize serperek geçiyor ve biz "öğrendiğim tek pedagoji savaş alanlarının, kaba sözlerin, kan dökücülüğün pedagojisidir" diyen bir adamın kılavuzluğunu öneriyoruz. Tam on yılı dağlarda, savaş ortamında geçmiş bir insanın dağcılara vereceği kılavuzluk bilgisinden başka, bizim gibi evinde oturanlara vereceği nesi var, nesi olabilir ki? Kahramanlık bilgisinden başka, yazdıklarında yeni hayat, yeni insan adına bulabileceğimiz yeni bir cümle yok. Biri ulusal banka, öbürü sanayi bakanlığı gibi iki toplumsal görevinde de, daha çok çalışmayı ve paranın tanrı olmadığını vaazetti durdu. Bugün de kullanılan Küba parasının üzerine takma adını yazdı: Che. İlk ulusal banka başkanlığı görevine getirilişinin üzerine anlatılan fıkraya kahkahalarla güldü; ne yalanladı, ne doğruladı: Fidel, Che'nin de içinde bulunduğu yardımcılarını çağırıp sorar: "Birinizin ulusal banka yöneticisi olmasını istiyorum, aranızda ekonomist var mı? Che, "ben" diyerek elini kaldırır. Fidel, "İyi öyleyse yönetici sensin. Ama sen doktor değil miydin, ne zaman ekonomist oldun?" Che'nin yanıtı: "Ben aranızda komünist olup olmadığını sordunuz sanmıştım."

Göreve geldikten sonra, şekerkamışı tarlalarında maçetosuyla gönüllü çalışmaya katılırken çekilmiş bir resmini Küba parasının üzerine bastırdı ve imza yerine lakabını yazdı. Dünya tarihinde paraya karşı yapılmış en yetkili saygısızlık onunki oldu. Sınıfsız toplumu hayal edenlerin devleti söndürme amaçlarını iktidara geldiği gün uygulamaya koydu. Para ve devletin insanın ürettiği en büyük yabancılaşma aracı olduğunu sade tutumlarıyla öğretti. Öğretmek de değil, inandığını yaşadı, yaşayanlar da gördü. Küba'yı, tüm dünyayı, ABD'nin, Sovyetler'in ve Çin'in, hangi sistem olursa olsun, bağımlılığından kurtarmayı amaçladı. ABD'den çıkışı engellenen tek bir gemi Küba'da koca bir fabrikayı işlevsiz kılmaya yetebiliyordu. Sosyalist ülkelerin "anayurt"

politikalarına tiksintiyle baktı, bu "yurtsuz" devrimci. Vietnam'a yapılacak en büyük yardımın, dünyanın başka yerlerinde yeni Vietnamlar oluşturarak düşmanın hedefini şaşırmasını sağlamak olduğunu düşündü. Bütün renklerin, bütün dillerin, yerel kültürlerin özgürce yaşadığı dünyanın güzelliğine inandı, sınıfa inandı, inanan kendine inandı.

Che'nin hayatının yolu tırpanla açılan hayatlardandı. Yürüyüşündeki vahşi tempo, yerleşik hayatları ürkütecek nitelikteydi; güven, ağır ve şiddetli sınanmalarla elde edilebilen bir duyguydu onun hayatında; elde edildiğinde artık kolay sökülmeyecek bir duygu; arkadaşlarını öyle seçti. Sanırım yalnızca Fidel ile ilk buluşmasında hiçbir ikircik taşımadan, tanıştıkları gün onun eylemlerine bağlandı. Meksika'daydılar, Monkada Kışlası baskınının yenik kahramanları ve Küba'ya bir çıkartma hazırlığı yapıyorlardı. Fidel mutfakta makarna pişirirken Che'ye üç cümleyle tasarılarını anlatıyordu: "Elimizde bir tekne var, silahlarımız da tamam. Adamlarımız hazirlık yapıyorlar. Gelecek yıl Küba'ya gideceğiz; ya öleceğiz, ya özgür olacağız." Che, bu adama o gün bağlandı; bağlanışı bir kişiye değil, bir aşkınlığa, bir hayale, fedailiğeydi. Bu rastlaşma o insanın hayatının yönünü tümden değiştirdi. Küba'ya çıktıkları anda başlayan bombardıman saldırısında eli kolu bağlı ölümünü, onurlu bir ölümü bekledi; 82 insandan 11 kişi kaldıklarında, çoğu yaralı ve hasta durumdayken zafere inanacak kadar akıllıydılar. Cangılın ortasında bir pars kadar akıllıydılar; avından el alan avcıydılar, avcısından dövüş aracı edinen avdılar. Aklı, yönetmeyi, özgürlüğü, yabancılaşmayı, ikdidarın tutuculuğunu, neyle kuşatıldıklarını, maddi koşulların dayatmalarını el yordamıyla öğrendiler. İnsanların karnı doysun istiyorlardı. Kıskaç altındaydılar. Tıpkı gerilla savaşında olduğu gibi, çemberi yarmanın tek yolunun düşmanın arkasına geçip, bir zayıf halkadan vurmaları gerekiyordu. Bu görevi rozinentasının sırtından hiç inmemiş olan Che üstlendi. Önce Afrik'yı denedi;

Kongo ulusal kurtuluş hareketinde cephesini kurdu; Sovyet ve Çin çatışması Küba'ya bu iki ülkenin baskı kurması biçiminde gelişince, Fidel'in çağrısıyla Afrika'yı terk etmek zorunda kaldı. Bu savaşın anısına Bolivya'da grubuna Afrikalı takma adlar verdi. Franz Fanon gibi düşünüyordu: "Eğer halkların, özgürlüğün sevdalısı değilsek, biz hiçiz dünyada." Bir süre yaşadığı çemberden kurtulmak için "ölü taklidi" yaptı; Küba, kulaktan kulağa bütün dünyaya Che'nin Dominik'teki bir çatışmada öldüğünü duyurdu. Che, Bolivya çıkartması hazırlıklarını sürdürüyordu. Bolivya, ilerici bir iktidarın yıkılmasıyla kanlı bir diktatörlüğün eline düşmüş, işçilerin, çocukların, kadınların en masum eylemlerde kurşunlandığı bir ülke olmuştu. Denizsiz tek Latin Amerika ülkesiydi, diğer ülkelerin ortasında bir yumuşak karın gibiydi. CIA için de öyleydi, devrim için de. Bolivya çıkartmasını Latin Amerika'nın hemen her ülkesinden devrimcilerle bir cerrah titizliğiyle planladı. CIA çok sonra, KGB hazırlıklar sırasında eylemden haberdar olmuştu. Önce KGB'nin baltalamasıyla zayıf düştü, silahlarını, ilaçlarını, erzakını, gerekli bütün birimlerini yitirdi. Astımı boğazına sarılmıştı; buna aldırmıyordu, günlerce aç susuz yol alıyordu, nehirler aşarken, yoldaşlarını azgın su alıp götürmüştü; buna da hazırdı, tek derdi halkla ilişki kurmaktı. Başaramıyordu; ama yılgınlığın eğemenliğine asla izin vermemek için direniyordu. Doğanın aman vermez yapısı manevra gücünü neredeyse olanaksız kılarken, açlıkla hastalıkla boğuşan gerillasını kendi ruhu gibi dirençli tutmak amacıyla yaptığı konuşmalar, ruhunun tüm müziğini yansıtacak güçteydi. Bindiği inatçı katırına yürümesi için bıçağı ile sertçe vurmuş, hayvanın boynu kanamıştı. Bunun kendisi için büyük bir zaaf, bir sinir yıpranması olduğunu duyumsadı ve arkadaşlarına bu durumu bir kötülük, bir zayıflık işareti diye örnekledi. Kısacık günlüğü bir yalınlık şaheseridir; kendisi ile ilgili en naif durumları bile not eder. "Yürüyüşün başında kusma ve ishalle birlikte çok şiddetli karın ağrısı

başladı. Demerol ile ağrıyı kestiler ve beni bir hamağa taşırken kendimden geçmiştim; uyandığımda hayli iyileştim ama küçük bir çocuk gibi altıma kaçırmıştım. Ödünç pantolon verdiler ama su olmadığı için pislik kokusu bir kilometre öteden duyuluyordu." Ölüme doğru adım adım ilerlenen zorlu bir yolculuktu bu; hiçbir olanağın kalmadığı bir sarp dağbaşı çaresizliği. Su bulamadıkları için sidiklerini içmek zorunda kalan insanların çaresizliği. Doğum gününden on gün sonda, 14 Haziran günlüğünde, (Ey bize olup bitenden sonra bakma gücü veren tarih!) kendisine ilişkin şunu yazacaktır: "Artık 39 yaşına bastım ve bir gerilla olarak geleceğim konusunda beni endişeye düşüren bir yaşa doğru soğukkanlılıkla ilerliyorum. Şimdilik bir şikayetim yok. Yükseklik 840 metre." Bunları yazdıktan 116 gün sonra öldü. Ölümü tüm dünyanın haber ajanslarına bırakılmış bir bomba gibiydi. Bir efsanenin ölmesine kimse inanmadı. Dünyanın hemen her yerinde duvarlar, "Che yaşıyor!" sloganlarıyla, afişleriyle donatıldı. Havarilerin ikonlarına, rönesans ressamlarının tablolarına benzetilen ölüm fotoğrafları günlerce yayımlandı, incelendi, üzerine yazıldı, çizildi, iki kampıyla ve aradaki küçük kamplarla dünya bir ölüden ya da bir şehitten kendilerin doğrulamalarını istiyordu. Emperyalizm, "maceracının sonu" öğüdünü; reel sosyalizm, "fokoculuğun" ya da "küçük burjuva devrimciliğinin sonu" öğüdünü vaazediyor, dünyanın geri kalan bölümü, "mazlumlar" ise kendileri için yeni bir havari bulmanın romantik acısını, hatta coşkusunu yaşıyordu. Yaşarken simge değildi, öldüğünde simge oldu. İlginçtir, öncelikle emperyalist dünyanın gençliği Che'yi simgeye dönüştürdü. Oda duvarlarında rock yıldızlarıyla Che'nin kızıl yıldız bereli resimleri asılıydı: "Comandante Che Guavera" şarkısı, protest şarkıların en popülerlerinden biri olmuştu. Kapitalizm için yeni bir tüketim nesnesi olmaktan başka bir anlam da taşıyordu. Sonradan 68 kuşağı diye anılan gençliğin romantik arzularının da simgesi Che, ama ölü Che idi. Adanmışın ölümü bir kez daha çağdaş dünyada po-

litik yabancılaşmanın bir nesnesi olarak şekillendi. Böylesi bir ölüm ancak mazlumlara yakışıyordu ve mazlumlar Che'nin ölüsünde ankanın mitolojik umudunu aradılar; külleri arasından dirilecek Che'yi. Devrim kavramı yiğitlik ile özdeşleşmeye başladı. Tarihin her döneminde tanık olduğu, savaş üzerine kitapların temel konusu olan çete savaşı, Che'nin yenilgisiyle kolayca mahkum edebilecek bir eleştiri nesnesine dönüştü. Kurtuluş umutları, "barış içinde bir arada yaşama" siyasetinin yavaş, bürokratik ve ulusal sınırlara hapsedilmiş taktik oyunlarının ağır hantal sonuçlarına kaldı. Emperyalizm de, bürokratik "sosyalizm" de muradına ermiş görünüyordu, Che'nin ölümüyle. Öykünmeci gençlik heveslerinin de gençlik yaşının bittiği yerde biteceğini biliyorlardı. Che'nin bütün dünyada mazlumların umudu, sosyalizmin en yalın, en insani, en temiz imgesi olduğu gerçeği küllendirilmek, kirletilmek istendi. Che'nin yaşamı herkesi yalanlayacak güçteydi; "determinist gerçek" az bulunur neşeli bir rastlantıyı boğdu.

Che'nin yaşamında bir insanın çıkarabileceği en sahici dersi, anlamı, yukardaki yaşantılarla pek ilgisi olmayan bir sanatçı çıkarmıştı. O yıllarda iyiden iyiye ünlenmiş, günümüzde de fantastik romanlarıyla herkesi büyüleyen İtalo Calvino'ydu bu: *"Ben burada, Avrupa'nın yalan barışı ve refahı içinde, çalışmalarımla haşır neşir, kitaplarımla başbaşayım ve hiçbir riske girmeksizin, gündelik işlerime kısa bir süre ara verip, her türlü riski kendi başına göğüslemiş bir insan hakkında, gelip geçici barışın sahteliğine boyun eğmemiş bir insan hakkında bugün fedakarlık konusunda duyulacak en ufak bir tereddütün yarın çok büyük fedakarlıklara mal olacağına inanarak başkalarından olduğu kadar kendinden de en yüce fedakarlık ruhunu beklemiş bir insan hakkında bir iki şey karalıyorum, Guavera, hem devrimle ve dünyanın geleceği ile ilgili herşeyin ciddiliğini hatırlatıcı her türlü eyleme yönelik olan bir radikal eleştiridir bizim için."*

Ölüm üzerine sıcağı sıcağına söylenmiş bu sözler, o günden

bugüne çok değişmiş bu dünyada, hayallerimizden başka hiçbir tutamağın kalmadığı günümüz dünyasında, her hayıflananın soracağı ve kendisi için yanıtlamak zorunda kalacağı özdedir. Aydınlanmış insan, verili bütün hayatların son ucunda bütün bunlardan çıkan, bunları içeren yeni bir tasarı, yeni bir karardır, bir yaşam bütünlüğüdür ve ikirciksiz bir eylemdir; ve kararına gönüllü adanıştır.

Che, 1964'de İspanya iç Savaşı sürgünü yaşlı şair, ayakkabılarının altı delik göçebe, Leon Felipe'yi anımsadı ve ona şu mektubu yazdı:

"Belki ilgilenirsiniz diye söylüyorum; başucundan ayırmadığım birkaç kitaptan biri kesinlikle El Ciervo'dur (Yürek). Ama bunu okumak fırsatını pek az buluyorum; çünkü Küba'da uyumak ve hatta oturup dinlenmek bile günahların en büyüğüdür.

Geçen gün, benim için büyük önem taşıyan bir törene katıldım. Salon, heyecanlı, meraklı işçilerle doluydu ve her yanda yeni insan havası esiyordu. Başarısız ozan damarım canlandı birden. Bir konuyu daha iyi anlatabilmek için, sizin şiirlerinizden bir dize söyledim. Bu size saygının bir ifadesidir. Ve o şekilde yorumlamanızı rica ederim. Eğer, Yeni İnsan konusunda bir tartışmaya girmek hoşunuza giderse, kapımız size her an açıktır."

VI
MEVSİMLER

Elveda çocuğum! Üzülme; ağlama; sevme;
dünyada bıraktığın anne ve babanı özleme;
sonsuza dek git. Sonsuza dek elveda!"

(Maurilerin ölüleri için okuduğu dua.)

Artık gelse dedirtmeden hiçbir mevsim gelmez. Geçiş tedirgin eder ve gelir sizi kuşatır. En çok geçişler huzursuz eder. Mevsim, öncekinin yerini alırken, karmaşık kimliğiyle, öncekinden devraldığı karakter parçalarının oynak belirsizliğinde tedirgin edicidir; "artık gelse" dedirtmeden hiçbir mevsim gelmez. Her mevsim şiddetli bir arzuyla gelir yaşayana, yaşayan herşeye; sevsek de sevmesek de şiddetle istettirir kendini. Yeni bir duygu, yeni bir dünya algısı, yeni bir koku, yeni bir mekan ve yeni bir hayattır mevsim. Mevsim, yenidir; toprak, su, ateş ve hava kadar yeni; toprağı, suyu, ateşi ve havayı da yeni kılan odur. Ateşten kuşkulanıyorsunuz? Ateş her mevsim farklı yaratma ve yoketme edimindedir; dağda yanan ateşin ruhuyla, ocakta yananın ruhu benzeşmez.

Aralıktan gireriz her mevsime; iki mevsim arasında dar, kısa, zorunlu patikadan. Bu patikayı yaşayamazsak dünyada bir kötülük olduğuna vehmederiz; bizi şaşırtan, alışkanlığımıza denk düşmeyen bir güvenilmezlik duyarız. O daracık aralıkta da bütün hayatın özeti bulunur; temsiller panayırı gibidir. Bu geçiş dönemlerinde eviniz arka bahçeye bakan, caddeden uzak bir

yerdeyse, toprak, su, ateş, hava sizin gözlem alanınızın dışında deviniyorsa, bütün gün evde olduğunuz bir günde "hiç ses duymadım" diyebilirsiniz. Ah körlük! Eviniz nasıl olursa olsun, ister saray ister kulübe, dış dünyanın sesiyle iç dünyanın sesinin farklılığı, birbirine yabancılaşmışlığı her yanılsamayı yaratır; ateşin cayırtısını, suyun şırıltısını, toprağın uğultusunu, rüzgârın mırıltısını duymaz, duyamaz da, doğadan kopmuşluğun doğuştan utancını duyarsınız. Sizin bu utancınıza her hüzün eşlik edebilir; Bach, Vivaldi, Smetana... Kestane ağacının altındaki çay bahçesinde çayınızı yudumlarken duyduğunuz tok bir "tıp" sesi, yağmurunkinden farklı bir sesle, bir kestane, dikenlerle kaplı yeşil kabuğunu çatlatmış, bal renkli bir göz gibi size bakıyorsa, bu suçluluk duygusu tanımsız bir sevince, herşeye yabancı hissettiğiniz bir anda, bir dünyalılık tanışıklığına dönüşebilir. Çayın tadı, sizi beklemediğiniz bir zihinsel yolculuğa çıkarmak için kışkırtıcıdır ama; insan her algıyı canlandırsa çıldıracaktır; bazısı bastırılmalı, ama bastırdığın duygusunu bilmeden, kendiliğinden bir yaşam ustalığıyla. Kim böyle bir ustadır ki? Anılarınızın kokusu, uzun süre kapalı kalmış karanfil ve elma kokulu bir sandığın kokusuna dönüştüğünde, yaşamla bütünleştiğinize yemin edebilirsiniz; çünkü hepimizin anası nemdi. Yüzünüze düşen bir yağmur damlası dalgınlığınızla şakalaşan kardeşiniz ya da sevgiliniz olmasın? Hayal bu çok kısa zamanda tam arzulandığı gibi olabilir; şimdiki zamanın ağırlığından, yerçekiminin verdiği yorgunluktanalıp çıkaran gücü ve sıcaklığıyla; naneli çorba kokusu yayılan bir ev gibidir dünya. Yan taraftaki yaşlı adam, yeleğinin iki düğmesi arasından, paltosunun ısıttığı tende üşüyen ellerini gezdiriyor; uykusunda tatlı tatlı kaşınan insanlar ya da kediler, köpekler gibi. İster sokak lambası ister ay ışığı, pencere önünde oturan kadının yüzünü meleğe dönüştürmüş, karanlığın ortasında eflatun bir yüz bulabilirsiniz.

Gündüz *"yekpare bir geniş anın/ parçalanmış akışı"* (Tan-

pınar); *"ovalar daha geniş, kayalar daha katı"* (Kamu)dır ama, renkler dünyayı ve kendilerini birbirleriyle yeniden biçimlendirmek için yeryüzünün her yerini işgal etmişler, kurultaydadırlar, Tupamaroların o büyük park toplantısı gibi (Montevideo, 26 Aralık 1985). Her renk kendi kişiliğini bir başkasının kişiliğinin bütünleştirildiği bir kardeşlik alanında bulur ve yağmur sık sık okşar, besler, güneş parlatır renkleri, insan bu mevsimde ya aşık olmalı ya yolcu. Hem aşık, hem yolcuysa ve yanında da sevgilisi varsa, dünyanın günahsız olduğuna yemin edebilir! Sarhoşluk saatidir bu, Baudelaire'in öğüdünü sessiz, düşünmeden tutmuşsunuzdur.

"Her zaman sarhoş olmalı. Her şey bunda: Tek sorun bu. Omuzlarınızı ezen, sizi toprağa doğru çeken Zaman'ın korkunç ağırlığını duymamak için, durmamacasına sarhoş olmalısınız.

Ama neyle? Şarapla, şiirle ya da erdemle, nasıl isterseniz. Ama sarhoş olun.

Ve bazı bazı, bir sarayın basamakları, bir hendeğin yeşil otları üzerinde odanın donuk yalnızlığı içinde, sarhoşluğunuz azalmış ya da büsbütün geçmiş bir durumda uyanırsanız, sorun yele, dalgaya, yıldıza, kuşa, saate sorun, her kaçan şeye, inleyen, yuvarlanan, şakıyan, konuşan her şeye sorun, "saat kaç" deyin; yel, dalga, yıldız, kuş, saat hemen verecektir karşılığını: "Sarhoş olma saatidir. Zamanın inim inim inleyen köleleri olmamak için sarhoş olun durmamacasına. Şarapla, şiirle, ya da erdemle, nasıl isterseniz."

İnsan gönlündeki dumanın baharat kokuları karışarak tüttüğü anda sarhoştur. Sarhoşluksa insan ruhunun altüst oluşu, altın üste, üstün alta geçtiği, herşeyin kaynaştığı, biraradarlığıdır, güz gibi, volkanın ve depremin patladığı mevsimdir güz (öbürü bahar, ona daha çok zaman var). Ey Lucretius, toprağın altı da üstü de rüzgârlı oyuklarla doludur; insanın benliği gibi; nice bataklıklar, uçurumlar, sarkıtlar gizler bağrında, ne ırmaklar akar toprağın ve

bilincin altında ve ne gür bir akışla sürükler atık kayaları, dünyanın efendisi sayan insanı! Bu değişmez gerçek, dünyanın ve senin benim olmuşluğumuzdur; olacaklığımızdır; hangi dogma, hangi peygamber dayanır buna ve hangi yasa?!

Varılırlık insan icadıdır, sonradan "amaçlılık" dendi. İncir meyvesinin yarıldığı, suyunun sızdığı âna varmak, tüm dervişlerin, keşişlerin düşüydü. İncir ağacının altında uyu, yarılma sesini duyarsın; ama asla yineleyemezsin. Hiçbir sese benzemez, ne çıt, ne pot, ne tık, ne ah, ne de vah! Bu sesi yinelerken genzi düğümlenen, boğulup ölen çok insan oldu; eski zamanların olaylarındandır bu; şimdi kimse bu dertten ölmez. Onlar incir ağacının dibinde kıvrılıp ölürlerdi; analarının rahmindeki gibi. Rahimdeki kıvrılma biçimi; adı neydi? İnsanın, bilim diye adlandırılan sorunun tek sorusu vardır: "adı ne?" Karac'oğlan'ın varoloş sorunudur bu: *"Adım neyidi unuttum/ Sorulmayı sorulmayı"*. Yazık ki sonra gelenler bu şiiri *"Adın neyidi unuttum"* diye değiştirirler. M ile N arasındaki ilişki ben'le ötekinin ilişkisidir. Dervişle keşişin sorunu bu ikiliği ortadan kaldırmaktı (Derviş derini derer, çıkarır; keşiş, keş eder yoğurur.) Dünyanın tek anlama indirgeneceğini sananlar Tanrı'yı buldular. O gün bu gün; yanılmanın sonu gelmedi; derviş de keşiş de sonunu böyle hazırladı; incirin yarıldığını duyup yinelerken sesi, genizleri düğümlendi, öldüler; mutlu ölüm denir, ana rahmindeki gibi.

Varılırlık arzusu saftı; çünkü arzu saftı. Bilgi sonra arzuya eklendi (buna sahipolmak diyenler de var!) Bu yüzyıl insanı (öncekiler de, az çok), arzuyla sahip olmayı özdeş kıldı. Bütün kitaplar, şairlerinki dahil, arzunun saflığını bilgiyle, sahip olmayla bozdu. İnsan o vakit cennetini yitirdi; o nedenle göçebelik ebedîdir. Ebedîleşen herşey, bu istersen tütün olsun, ulaşılmazdır. Ezelînin ulaşılmadığı gibi, insan elinde olmayanı yaptıkça elden çıktı. Söz bile bazen yapısını gövde imgesiyle kurar, sahidenlik kazanmak için. El, dokunduğumuz, kavradığımız, tuttuğumuz ve bı-

raktığımız dünyayla tek temasınızdı. Buna sonra akıl eklendi. Elden çıkanı akılda tutmak, herşeye sahip olmak isteyen insanın bu akılalmaz arzusu, bulabildiği en muhteşem, en acıklı oyundu. Tarih de böyle doğdu. Ama elden çıkan çok geçmeden akıldan da çıktı; "unutmak", işte insanoğlunu yapan şey! oldu.

Unutmak, mevsimlerle kurduğumuz en gizemli ilişkildir. Bu hayatı yaşayabilmemizin en pratik çözümü.

Şaşırtıcı döngüdür, bir zaman sonra yeniden açacak olan, yeniden yakacak olan, yeniden yağacak olanın döngüsü. İnsanının en az şaşırdığı bilgidir bu. Oysa ortalama altmış yıllık bir ömürde altmış kış yaşamak kış hakkında ne öğretebilir? Üstelik kış gibi bir kış bir ömürde kaç tanedir ki? Kaç tanedir bir ömrün baharı? Kaç tanedir herkesin çıplak olduğu mevsim? Kaç kez görebiliriz yaprağın kızartısını, renklerin toplantısını?

Ama yine de mevsimler hakkında derin bilgilerimiz varmış gibi yaşarız. Unutmak, yaşadıklarımızla ilgilidir; dinozorların ölüm serüvenini canlandırırız da, bir kıtlık yılı anımız bilinçaltınımızda gömülüdür. Otların bilgisine erdiğimiz o mevsimler, dünyaya gelişimizi acıyla andığımız o mevsimler... Eyçem anlatırdı (hatırlarsınız Eycem, dedemin annesi) o kıtlık yılını bana: "Tanrı insana, hayvana yalnızca ot verse yeter. Ölüm açlıktan değil, alışkanlıktandı" derdi. Biliyorum çok soruya maruz kalacak bir yargı bu ama çocuk muhayyilemle kaydettiğim bu bilgilerin hepsi, daha sonra da doğru geldi bana. Sonraki yaşamımda doğru bildiğim herşey, Eycem'in cümlelerinin dönüşümünden başka bir şey değilmiş gibiydi. (Bu öznelliği bana bağışlayın lütfen!). Dünyaya kıtlık mevsiminin bilgisiyle bakmaya çalıştığımda, içimde derin bir merhamet hissi buluyorum. Bu nedenle kışların ayrı bir yeri vardır ruhumuzda, bıraktığı bambaşka bir iz. Çünkü en büyük dayanışma ve bağlılığın yalnızca umutsuz ve yalnız insanlar arasında gelişeceğini öğretir kış bize. Kışta yoksulların tehlikeli olacağı fısıldanır, bazen fısıltı bağırtıya da dönüşür. Kış

doğanın yaşayan herşeye yönelik şiddetidir. Umutsuz insanların tahammül mülkünü yıkıp da taşıran tufandır kış.

Kaç kıtlık yaşadık ki yaşamın bilgisini edinmiş olalım? Ama yine de tutuma dair derin bilgi sahibiymiş gibi yaşarız, kendi kavmimizin, soyumuz devamı için gerekli bir içgüdü gibi yerleşir bize. Ekonomiyi de burada üretiriz, politikayı da; toplumsallık denen de sosyal sigorta içinde ve dışında kalmakla ölçülen, artıktan pay alma üzerine kurulu biraradalıktır. Mevsimlik işçiler öğretti bunu bize; işçi pazarına gelen adamın başında yalvarıcı çaresizlik, hep unutmak için yaşadığımız bir Atları da Vururlar hikayesidir. O hikayenin kahramanı olmamak içindir bütün çabamız. Kahramanı olacaksak, tribündekilerden olmalıyız.

Pazardaki adam dünyayı kendi yaşamıyla sınırlı görmese yolunu şaşıtır. İşte bu nedenle unutmak yaşamın pratiklik bilgisidir. Yanılsama denen de budur aslında. Dünyayı kendi yaşamımızla sınırlı görme yanılsaması; yanılsamaların anası. Bu yanılsamalardan kurtulmuş olsak, yaşamın sırrına erme umudumuzu duyabiliriz. Kıtlıkta yaşıyor olabilmek gibi bir şey. Hayatın sınırlarını kendimizle başlatıp bitirmek insanlığımızın en nankör uğraşı.

Bu söze kim inanır ki? Bilim, felsefe, politika, bununla uğraşmıyor mu?

Ama İbranilerden bu yana soruyoruz? "Şimdi değilse ne zaman?" İşte bilimin, felsefenin, politikanın inandırıcı olamayan sorunu: "Şimdi değilse ne zaman?" Bu mevsim değilse hangi mevsim? Ama bu disiplinler bize soğukkanlı bir anlayış ve tevekkül öğütler. Ertesi mevsime kalır herşey. Bektaşi'nin oruç tutmayı hatırlamak için avucuna yazdığı not gibidir: "Yarın oruca kalkacaksın!" Ama her günün yarınının hikayesidir bu. Ramazan gelip geçer ve Bektaşi sitem eder: "Gelip geçtin de bir haber vermedin." Biz fanîlerin yarın umudu da böyledir. İbrani sözü kazınamaz bir türlü yazıtlardan: "Şimdi değilse ne zaman?" "Şimdi",

ne tuhaf bir sözcük! Geçmiş ve gelecek değil, şimdi! Hepsinin içinde olduğu bir an bu. Bunu bir tutum bilgisi olarak taşısak, herşeyin karmançorman olduğu bir tutum kaosu yaşıyoruzdur.. Herşeyin rengine, mevsimine, tadına, dokusuna ve sürekliliğine şimdi değilse ne zaman kavuşacağız?

Dönelim unuttuğumuz bilgilere. Kır yaşlıları esen rüzgârın dilini okur. Tarım bilgisi öğretmiştir bunu. Ama yaşlı adam ya da kadın o bilgiye bir duygu ekler. Rüzgâr türküleri, uzağın geçmişin, acının, neşenin, dostun, sevgilinin çağrışımlarından türemiştir. "Seher yeli sevdiğimden haber ver."

Tarım bilgisi olmakla kalmamış, hayat bilgisi, hayatı tadım bilgisi olmuştur rüzgâr dili. Sıradan bir buğday ya da ot bilgisi küçümsenemez; çünkü biz istemesek de hayat sıkı bir maddilik barındırır. Hayatın maddiliğini düşünmek rüzgârı düşünmeyi, rüzgârın çağrışımlarını düşünmeyi engellemediği gibi, önceler de. O nedenle maddeciliği madde düşkünlüğüne indirgemek kötü bir yalandır; kötü, pis hakkaniyetsiz bir yalan. Ne saçmaladım ama, her yalan hakkaniyetsizdir oysa. Benimki tiksinme, tiksinmeye söz bulma çabası.

Mevsimlere dönelim. (Bu söz de yanlış. Her yanlışı yeşertiyoruz, bununla biz ne yaparız?) Mevsimlere dönme sözü gerçeği karşılamıyor; çünkü mevsimler dönüyor bize ve üzerimizde izini bırakıp gidiyor "Bir çentik atıp." Biz insanlar mevsimlere dönecek kadar kadirbilir miyiz? O nedenle hatırlama olanağı olsun diye iz bırakıp geçiyor mevsimler, kadim göçebeler. Bizim yalnızca başımız dönüyor, bu döngü boyunca. Mesela biz sanıyoruz ki bahar vurdu başımıza. Keşke bahar dilini bulsa da anlatsa insanların mevsimlere ettiği fenalıkları. (Kimin sözünü tersine çevirdiğimi söylemeyeceğim; onunla büyüdüm, onunla kırıldım, bu devam ediyor.)

"Tam da ruhunuzun kendine çekildiği zamanda gelirim. Bir kaplumbağa bile sizden daha az savunmasızdır ben geldiğimde.

İşaretimi önce toprağa, sonra suya düşürürüm. Cemreyi yani. Çocuklar benim kastetmediğimden daha güzel imgelerle anlarlar cemreyi. Kimi mavi bir sıvı sanır, kimi ak bir sıvı. Kimi küçük bir kuş yavrusu, cücük; kimi kabuklu bir böcek, salyangoz gibi, sümüklü; bazıları da kutsal bir ışık, bir nur. Doğrudur, kutsal olan önce güneşle özdeşti, insanın çocukluk çağında.

Suya düşürdüğüm ikincisidir; herşeyin ikincisi gibi birincisi kadar şaşırtıcı değildir ama, sevindiricidir yine de. Ardından tomurcukları salacağımdır dünyaya. Tomurcuk sizin dilinizde daima umutla özdeştir; gelecek umuduyla. Gün lehime döner, her gün...Tomurcuklar, çocuklar gibi, ışığa kanar... kanar ve açar. Toprakta açar, dallarda açar, dağlar, bağlar ve mektuplarda açar; dağlar mor menevşe gel deyi... Ancak kuşlar gelir buluşmaya. Buluşmalarına en sadık göçebelerdir kuşlar. Bir uğultu gelirmiş gibidir kulağınıza; biraz daha kulak verseniz her canlıyı duyabilirsiniz. Ama kulağınız kirlenmiştir, uğultuyu vertigo sanırsınız, benden bilirsiniz. "Bahar başıma vurdu", "Beni bu havalar mahvetti" gibi lafı güzaflarla avunursunuz. Aşağı yukarı altmış kez başınıza gelebilecek bir olayı, yanılsamalarınızla tersyüz edersiniz. Üstelik ancak gençliğinizde kıymetini bileceğiniz bir mucizedir bu... Sesimi bir yazarınız duydu, tek o duydu, duygusunu "Hişt hişt!" adlı hikayede anlattı. Yanılmıyorsam o yazarınız bana dair herşeyi bir ömür duydu, bana ve öbür mevsimlere dair.. Tuhaf bir adamdı, ona çok kanım kaynamıştı, her yıl adalara onun için uğrarım, en rahat konakladığım yeryüzü bölümünden biridir onun anlattığı adalar. Onun arkadaşı, şair olan da duymuştu beni, ama sizin anlayacağınız dilde konuşmak uğruna gerçeği değiştirdi. Siz onu daha anlaşılır bulursunuz. "Hişt hişt!" sesini duyanı da biraz divane... Zaten iki türlü insan bilirim. Yüzünü size dönenler, yüzünü bize dönenler. Yüzünü size dönenlerde yalan çoktur, çok.

Ama ben geldiğimde herkes yüzünü bana döner. Benden

müjde gibi söz edilir. Ben gelirim ve yeminler ayaklanır yaşam üstüne.

Narkissos bile yüzünü bana döndüğü için suya düştü ve suda boğuldu. Onu biliyorsunuz, o ancak kendine dönendir. "Ben yalnız kendimsem, ben kimim?" sorusunu soran da odur, o soruda boğulan da. O eksik varlık oluşunun kurbanıydı, hepinizden ne az ne fazla, eksiz varlık. Ama eksiğini altınla pulla değil de, ölümlü bir çiçekle tanımlamak istedi. İstedi ve boğuldu.

"İşte ben böyleyim; çarparken sevilenim."

Bir yeryüzüdür bahar, kışın yeryüzü. Beaudelaire'in sözünü ettiği sarhoşluğu kendiliğinden yaşatan da odur, yıkımın ateşini tutuşturan da. Toprak, su, hava ve ateşin buluştuğu, buluşup hemen dağıldığı mevsimdir bahar. Ama asıl dağıtan yazdır, yaz.

Şimdi ve burada'yı şiar edinenler, bu sözü daha çok yazda yaşarlar. Çünkü güneşin doğuşunu saate baktırmadan bildiren tek mevsim yazdır ve yazın bilinçaltı yok gibidir. Yaz herşeyi yeryüzüne salandır. Yeryüzüne salan ve yalanı ören bir mevsimdir yaz. Yaz gelip de cömert olmayan insan yok gibidir, sözün en cömert kullanıldığı mevsimdir yaz. Çünkü herşey güneşin altında olup biter, bu oluşa söz yetiştirmek için konuşur insanlar ve her konuşma bir vaattir. Afedersiniz, bu eski bilgiydi, göçebe bilgisi, şimdi, burada dünyada vaad de bir lafı güzaftır. Yollarda, konaklama yerlerinde insanlar, çaylarını yudumlarken insanlar, esneyerek konuşur, konuşur, konuşurlarken uyku ile uyanıklık arasında yaşananı yaşıyormuş gibidirler gecede. Sabah olacak ve gülen çocuk gibi karşılayacaklar dünyayı. Güneşe kavuşacağının inancı, hiçbir zaman kâbusa dönüşmeyecek bir serüvenin rüyasına cesur dalış gibidir konuşmalar. Ten nemli ve parlak, arzu ateşli ve oynaktır. Göçük bir dağı kaldırmaya giden Sysiphos gibidir herbir insan, bırakın taşı yeniden doruğa çıkarmayı. İşte ateş üzerine bir güzelleme...

Ateş güzeldir! Yaz günü bu güzellemeyi ateşe değil de vü-

cuda sunmamızın nedeni insanmerkezciliğimizdir. Ateşin bedenini taşıyorken, bedenin ateşine taparız. Uzak yerlerdeyken, kendimizi uzak zamanlarda hissederiz; üstelik hepsinde de evimizdeymişiz duygusuyla. Yaz günü her birimiz eski zaman hikayecileri gibiyizdir. Çünkü yolculuğa çıkanın anlatacakları vardır ve yaz insana bu olanağı veren en cömert mevsimdir. Hayatımızın en basit sorunlarıyla ilgilenirken güneşin verdiği cesaretle bilgeyizdir. Bir mücevher kutusu gibidir yazın ağzı; bunun bir Pandora kutusu olduğunu Güz'de anlarız.

Kendi eylemimizin, dağınık saydığımız hayatımızın anlamı Güz'de değişir.

Ve göçebeler, hayatın en sadık bilgeleri, güzün toplaşırlar, bütün yanılgılarını önlerine sermek ve kışın yaşanacak o büyük zihinsel devrime adanmak için notlar alırlar.

GÖÇEBE HOPLATMASI

Ahmet İnam

"Kar ikimizin üstüne yağıyor" demiştin.
Peki, hangimizin üstüne yağdı, mahsun sevgilim?"

1. göçebe tokuşması

Göçerek değişebilir miyiz? Göçerek aşabilir miyiz bize konulan sınırları: Eğitimle, medyayla, yaratılan düşünce, duygu ortamlarıyla? Göçebe sınırı aşabilir mi? Nereye göçer göçebe?

Bilim ve teknolojinin çizdiği dünya var. Girdiği, yaşandığı, kullanıldığı. Orada, açıklanmış, haritalanmış yeryüzüyle, hesaplanmış, gözlenmiş, ölçülmüş gökyüzü birleşiyor. Burada göç olanağı yok. Ulaşım var, taşıma. Aktarma. Tren önceden döşenmiş raylardan gidiyor. Uçak ona çizilmiş rotadan.

Bilim ve teknolojinin gözetiminde döşenmiş yollarda **göç** olmaz. Özel bir anlamı var göçün.

Önceden sonu belirlenmiş tarihte göç olmaz.

Göçebe iklim koşullarıyla yer değiştiren değildir.

Bu nedenle sözcüğü değiştirmeyi öneriyorum: Göçükebe olsun. Çocuk senin adın Göçükebe. Yanlış! Soyadın Göçükebe. Adın Ahmed-i Mahmud!

Göçükebe, göçmüş ebedir: Ebelemiştir, kovaladıklarını. Hakikatı. Yorumlarıyla. Ebedir, doğurmuştur anlam analarını.

Göçükebe, çizilen dünyada oturur. Evi vardır. Arada bir işi

de. Göçükebe bilim öğrenir, öğretir, söyletir. Teknolojiyi işler.

Onu, bu dünyadan ayıran nedir? Bu dünyada oturması. Göçerek. Göçüklerle. Kendi rayını kendi döşer. Kendi yolunu kendi yapar. Önceden tasarlamadığı yerlere.

Bu dünyanın coğrafyası var, haritası. Göçükebenin yok. Göçükebenin canlılığını, canını koruyacak teknolojisi var. Yok edecek, sömürecek bilime, teknolojiye karşı.

Göçükebe, bu doldurulmuş dünyadaki boşlukların göçeridir. Bilimin, mühendisliğin, sanatın bile sokulamadığı boşluklara göçer. Boşluk göçer, merhaba! Yaşamanın farkedemediğimiz nice boşluklarında dinelen yiğit: Göçükebem benim. Boşluğa göçmüşüm.

Boşluk yok mu? Doluymuş her gün. Boş insanlarla dolan dünyadaki boşluklara doluları göçtüler. Onlara göçükebeler dendi. Onların haritalarda yeri yok. Harita doludur çünkü. Boşluk (vacuum) fiziği de bilmez onları: Fizikteki boşluk doludur.

Boşluklardan birinden Mahmud, diğerinden Ahmed göçtü. **Arada,** boşlukta, tokuştular. Tokuşturdular.

2. KALP YARALARIMA BASTIĞIM SALATA

Yerleşik olmak yanılgı mı? Herkes mi göçüyor? Öbür dünyaya evet. Herkes göçemiyor.

Göçmeyesiniz diye size evler yaptık, gezinesiniz diye parklar. Sevmeyesiniz diye sevgililer gönderdik. İdare edin. Kentliler. Oturup da kalkamamışlar.

İmriül Kays ağabeyim fısıldadı kulağıma: Sevgili göç etmek üzereydi. Ürktüm. Tatlı öpüşlü, tadı güzel ağzı ve beyaz dişleriyle aklımı yağmaladı, çünkü. (6. Aşkı, 16)

Sevgilinin göçünden neden korkuyoruz ki? Sevgiyi neden tutuyoruz ki? Varsın, göçsün gitsin.

Sevgiliyle bu dünyadan ötelere gidiyorsa vardır. Duruyorsa yoktur.

Sevgilim, duyuyor musun bu dünyada aşk yoktur. Sen yatak odalarında aradın hep. Banka cüzdanlarında, kitaplarda, erkeklerin kaslarında aradın. Barlarda. Bekar evlerinde. Zamanın saatle gösterildiği yerlerde.

İmriül Kays ağabeyimin sevgilisi (dünya ahret ablamız olsun!) aklı yağmaladı da göçtü. Sen akla tutundun. Çırpındın ve tutundun yağmalandın ve tutundun.

Görültülü yaşadın dünyayı. Kentlerde yaşadın. Evlerde, odalarda. Dünya orada değildi. Sen biz sevmeyelim diye gönderilmiş sevgiliydin.

Sevginin edeblisi vardı. Sevgi terbiyesi. Ruh ve beden terbeyisi. Edebsizini İmriül Kays ağabeyim yaşadı. (Toprağı bol olsun!) Göçtü ve bu dünyaya taşıdı. Bu dünyanın ötesine. Boşluklara. Baudelaire erdemle mi sarhoş oldu, edebsizlikle mi? Can yakmayın, kurallar üstü, edep ötesi edepsizlikle sevgiliye göçtük.

Ahmed'in bıyıklarına düşen kır, zamanın zincirlerine kırdı. Meczupluğu ordandır.

Sessizliği ise göçerliğinden, göçebeliğinden gelir. Sustuk, elhamdülillah!

Mahmud bozdu sessizliği: Akıl, dedi, aşağı doğru otorite, yukarı doğru sorumluluktur. Aşağıya oto ile giderken, yukarıya sor demek istedi.

Böyle anladım. Kentliyim ben. Gücüm soyut düşünceden gelir. Aldım bıçağı elime, düşünceyi soydum soydum, doğradım.

Şimdi o, kalp yaralarıma bastığım salata!

3. ÇIKIŞ

Canlıların tarihi olur mu? Mezarı olur. Koyduk çiçeğimizi.

Göçmeyen aşktır. Aşk göçüktür. Göçebe.

Canın tarihi, canın çıkmasının tarihidir. Nereden? Labirentlerden, labirentlerde dolaşan göçebeleriz. Doğrudur. labirentler önceden yapılmış, içlerine tıkılmışızdır.

Çıkışı ararız. "Hızır yoldaşımız olsun!" Amin!

Kılavuzumuz aşk mı? Hayır karga.

Çıkış için planlara bakarız. Bakamayız. Planlara bakma bir uzmanlık alanıdır. Uzmanı bakar ve çıkarır. Çıkar.

Biz uzman değiliz. Mahmud "içgörüsüne" bakar. Çıkış arar. Bulamaz, çünkü içini görür.

İçini gören iflah olmaz bir labirent yerleşiğidir. Çıkamayacağını anlayınca, labirente yerleşir.

Labirentler arası komşuluk ilişkileri başlar, sonra, "izin verirseniz, labirentinize buyurabilir miyim?" El lambanı al da gel.

Yazını al da gel, şiirlerini. Açıl labirent açıl! Açılmaz. Kapan labirent, kapan! Kapanır.

Çıkış, arayıştır. Çıkamasanız da arıyorsunuz ya, bu size yeter, Ara, ara. Ne olacak sonra?

Sen misin labirente giren. Oh olsun! Hiç çıkamazsın inşallah! Neden dolaşmazsın agorada? Sen geniş düzlüklerin, bozkurların insanları değil misin?

Hayır ben tarihin insanıyım. Şimdi, geçmiş gelecek labirentlerinde dolaşıyorum. Zamanın labirentinde.

Kurtulamayacaksın. Sen unutuldun. Unutulan geçmiştedir. Geçmiş, şu ana ulaşamaz. Geçmiş göçemez. Onu ancak boşluğa yolculuğu olanlar yaşayabilir.

Bizi yaşam boşluklarına göçtüren, ne? Dolu yaşamdan duyduğumuz boşluk.

Göçer! Ardında bıraktığın boşluğu kimse dolduramasın. Oradan açılsın öte dünyalara kervan kapıları... "Kendisine kavuşmak

ihtimali az olan sevgiliden umudunu kes. Vuslat arayanların hayırlısı, kendisine **vuslat ümidini** vermeyenleri bırakabilendir." (IV Askı, 20)

4. ÖTELERDE

Gece. Sokak lambalarının ölgün ışıklarında savrulan karı izliyorum. Nicedir, sokaklarda dolaştığım için bıyıklarım buz tutmuş. Bembeyazım. Sırtımda ağır bir çanta. Ağır ağır yürüyorum. "Ne var çantada?" diyor, Mahmud! "Sözcükler" diyorum. "Umutlar. Güvercinler. Ağırlığı düş kırıklıklarımı taşımaktandır."

Anneye geç kaldın, varlık karşısında eksiksin"diyor. "Kim?" diyorum,. "Kim olacak, sen Ahmet abi."

"Mahmut'cuğum, ne tuhaf değil mi, anneye vaktinden önce vardık, erkenden, baktık; anamız hâlâ ortada yok! Söylendik: Ey insan, varlık karşısında fazlasın. Doğrudur fazlayız. Fazlalık çantada duruyor! Dil. Dille varlığın döğüşünde, dil yenen taraftadır. Yoksa yenilen mi? Eksikle fazla arasında ne fazlalık vardır, Mahmutcuğum, ne eksiklik?"

Dil annemizi yitirmekle başlar. Mahmut diyor. Belki Lacan, belki Freud, belki Ali Şîr Nevâi. Doğru da, anamızdan önce orada değil miydik? Anamız sonradan gelmemiş miydi? Anamız başlangıçta yoktu. Âdemiz biz. Âdemin anası kim?

Önce kelâm yok muydu? Diyorsun ki önce ana vardır. Anasından doğanlar! Anası zâyi olanlar! Sizden önceydik. Anamızdan doğmadık biz. (Leylek de getirmedi!)

Dille olan ilişkimiz tuhaftır. Dil anamızı bulmakla başlar. Belamızı. Sevgilimizi. Dostlarımızı. Görünürüz onlara dille! Anam benim, acılı dilim, yanık bağrım. Anamla oturup, dilin beşiğini tıngır mıngır salladık.

O gece Mahmut'la yolumuz bir kahveye düştü. Camları buzlanmış. İdare lambasıyla aydınlatılan. Açtık kapıyı. Fırtına ile birlikte girdik içeri.

Bir de ne görelim? Marks'la Freud içeride pişpirik oynuyorlar. "Selamin âleyküm" dedik, "Aleykum selâm" dediler. Freud'un hile yaptığından yakındı, Marks: "Gömleğinin kollarından kağıtlar çıkarıyor namussuz!" Baktık. Ne denli bol gömleği vardı. Balon gibi şişmişti kolları. İçeride iskambil kağıtları varmış meğer.

Mahmut karşı çıktı. "Sayın Marks, Freud'un şişkin gömlek kolları 'libido' ile mücehhez." Marks gülümsedi. "Benim bir zamanlar "alt-yapı" dediklerime, böyle tuhaf isimler takıyorlar!"

İskambil kâğıtlarının yüzlerinde, insan yüzleri vardı. Toplumlar. Tarih. "Her pişti bir açıklamadır" dedi Marks. "Çekin birer sandalye, oturun seyredin." Seyrettik.

Vakt erişti. "Meral **beri dünyada** bekler" dedi, Mahmut. Kalktık. Nereden gelmiştik buraya? Nereden düşmüştük. Hiçlikten mi? Dilin sonundan mı?

Çıkarken kahveye göz attım. Kahvenin loş bir köşesinde, anacığım beyaz giysileri içerisinde namaza durmuştu.

Dil ibadete başlayınca, Mahmut-u Ahmed **beri dünyaya** iner.

5. CHE'nin KAZANI

Gerillanın tüfeğine vuran yıldız ışıklarında yansıyanı görebiliyordunuz. Dünyayı değiştirmeye hazır zengin bir iç âlemi! Dünyanın dış seyrini sarsın içimizin seyri. Che'nin uzattığı sigarayı alıyorum. Kulağıma koyuyorum. Gül oluyor. Simsiyah bir gül.

Lâle oluyor. Ben Toroslarda, göçerlerden oluyorum. Silâha vuran ışıktan yüreğimin şavkı geliyor. Türkülerim.

İçi kurumuş gerillânın tüfeğinden çıkan kurşun kendini vurur.

Savaş terbiyesi ayrı bir terbiye. Önce zihinsel. Duygusal. Kültürel.

Bizim oranın bademleri çiçeğe durunca zulme yönelecek silâhım. Tüfeğimin ucunda papatya yok. Tüfeğimin ucunda kültürüm var. Dilim. Yüreğimin şavkı var. Ben varım. Ben silâhım çünkü. Zulme doğrultulmuş. Kendimi çoğaltan özsuyum toprağımdan geliyor.

Her devrimci âşk ile zengindir. İmân ile. Mizah ile. Gülüverendir, gecenin orta yerinde, tırmanırken dağlara. Sakallarını okşayan rüzgârdaki otların, çiçeklerin kokusuyla düşlerini ısıtandır.

Dünyayı değiştirmeye çalışmanın birçok yolu var. Bu yolları araştırmak da dünyayı değiştirmenin bir parçası.

Türkü çığırarak dünya değişmez mi Mahmud'um?

Değişmez. Ancak komşunun kaybolan eşeği aranır?

Peki nasıl aranır?

Ne, nasıl aranır?

Arama nasıl aranır?

Türkü çığırarak Ahmed'im,

Türkü olarak yaşıyabilirsek.

Vuruyorlar. Yaşatmıyorlar. Kapatıyorlar.

Çok uzun bir yolun başında, Dağlarda değil, masamızın başındayız. Dünyadan şikayetimiz vardır. İtirazımız vardır. Kuşanırız kendimizi. Mataramızda türkümüz. Silâhımızı erguvan ağaçlarını seyrederken düşürürüz. Sevgili güler arkamızdan. Postalımızın bağlarına basar düşeriz. Güler sevgili. Aslan Asker Ahmed-i Mahmud.

Komut gelir: Dünya değiştirilecek, değiştir!

Öte dünyaya göçeriz. Göçebeyiz biz. Göçüğüz. Yüreğimizde, düşüncelerle sevişmenin ılıklığı vardır.

Geçerken bakarız, Che ağbey kazanı kaynatmış büyü yapmaktadır. "Devrimci büyücü değildir" mi?

Keşke öyle olsaydı!

6. HAYATIN SONSUZ İMKÂNI

Hayatın sırrı varmıdır? Yoktur.

Olduğunu ve kendimizin bildiğini sanırız. Sır da buradadır.

Sır "şimdi" dir. "Şimdi değilse ne zaman?"dır. Sır erbâbı sırra kadem basmıştır.

Göçebeler. Hayatın boşluklarında, kovuklarında göçmekte olanlar, çıkın meydana, görünün artık. Saklamayın yüreklerinizi. O, karlı dağlarla çevrili ıtır kokulu yaylalarda panayır coşkusunu yaşayın.

Kışın buluşun. Kardelenlerin dibinde. Üşümüş. Sığınmayın çadırlarınıza. Sığınmayın, sığınma bir göçebe için en büyük günahtır.

Göçmeyip gücünüzü birleştirin, örgütlenin?

Örgüt ağacı meyve vermiyor hâlâ. Göçükebeliğimiz, su dibinde sürüyor.

Yerleşikliğin güvenli kalelerini yıktık. İmriül Kays, suyun kıyısında, birazdan üryan çıkacak kızları gözlüyor: hakikati

Gözlerini bize emanet bıraktı. Severek aldık. Biri Mahmud'da, biri bende.

Gözümün birindeki bant korsanlığımı göstermez. O bandda ilim, dilim ve kilim var.

Öteki gözüm benim. Ötekinin gözü. Sevgilimin. Düşmanımın.

Mevsimler dönecek. Çoğalacağız. Ormandaki binlerce farklı yeşil gibi. Göçebeler boşluklardan tümen tümen gelecek.

Buluşamayacak.

Planlandığı gibi. Teorideki gibi. Buluşamayacak.

Buluşmanın yasası, yasanın olmayışıdır!

Kendiliğindendir. Birden biredir. Ona mucize deniyor.

Gökten yasa bekleyenler, mucizeyi kaçıracaklardır.

Gökten mucize bekleyenler, yasaları anlamayacak.

Gökten umudumuz vardır. Sırnaşık değiliz. Yerden de. İnsandan da. Toplumdan da. Şiirden de umudumuz vardır. Asık suratıyla Heiddegger amcadan da.

Yaşadığımız cehennemde umut kırıklıklarımız biz göçebe göçükleri besler.

Orada mısın sevgilim? Karlı dağların oralarda? Kar ne zaman ikimizin de üstüne yağacak?

Kar ne zaman göçebelerin üstüne yağacak? Ne zaman üşümüş elleriyle tutunacaklar birbirlerine. Sonra mevsimler. Karlar eriyecek.

İnsanların güzelleşmesi, dünyanın yaşanır olması için kimimiz nutuk söyledi. Kimimiz göçtü.

Dünya, hayatın sonsuz imkânını biz göçebelerden öğrenecektir.